

hírös

HISTÓRIÁK

A KECSKEMÉTI MÉDIACENTRUM HELYTÖRTÉNETI MAGAZINJA

Nagy István: A népfőlkelő

Első világháborús mozaikok

A Horthy-kövérny története

A repülőter története

Károlyi Bernát kecskeméti éve

150 éve hunyt el Lotabár Endre

Kik voltak

Ferenczy Ida közéleti ismerősei?

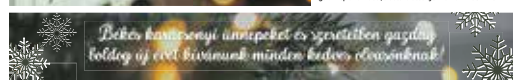

A kecskeméti kovács- és lakatoscéh

154 éves a

KECSKEMÉTI LAPOK

KEDVES OLVASÓINK!

Önök a Hírös Históriák című helytörténeti magazinunk őszi-téli számát tartják kezükben, amely a megszokott módon az év fordulóját követő napokban kerülhet a könyvesboltokba. 2023-ban is sikeres esztendőt zárt szerkesztőségünk, a szerzők – levéltárosok, muzeológusok, történészek, művészettörténészek, újságírók – számos érdekességgel ismertették meg Kecskemét lakosságát, amelyet kiegészítettek havonta jelentkező televíziós magazinjaink, a Hírös Históriák és az Élő Emlékezet című ismeretterjesztő műsoraink.

A jelenlegi 68 oldal terjedelemben összeállított magazinban nyolc remek szerzőnk több mint tíz újabb írását olvashatják. Olyan érdekességekkel találkozhatnak, amelyek nem olvashatóak egyetlen történelemtankönyvben sem, hiszen szigorúan kecskeméti vonatkozásokat tárgyalnak. Ilyen téma többek között a már több számban is tárgyalt Ferenczy Idához kapcsolódó „történetcsokor” újabb szála, amely arra is megadja a választ Önöknek, hogy a városunk számára is rendkívül fontos személy, az „ereklyés hölgy” milyen közéleti berkekben mozgott, kik vették őt körül. Kiderül a cikkből például az is, hogy Falk Miksa hogyan került közvetlen kapcsolatba Ferenczy Idával. De olvashatnak emellett Páter Károlyi Bernát egyébként is mozgalmas élete keretében bővebben a Kecskeméten eltöltött szolgálati évek kihívásairól, illetve Nagy István életműve kapcsán az első világháború és a művészet kapcsolatáról. És ha már első világháború, akkor egy olyan témát ajánlunk figyelmükbe, amely a mindenkor háborúk történetének egyik legborzasztóbb pillanatát és körülményeit mutatja be: a sorozások eseménytörténetét, amelyből bizony nem volt kiút. Sok-sok kecskeméti, ereje teljében lévő családapa és fiú vesztét jelentette egy értelmetlen háborúban.

Kecskemét gazdaság- és ipartörténeti kiválóságára is újabb „veretes” bizonyítékkal szolgál az az írás, amely a kecskeméti céhek története apropóján a kovácsok és a lakatosok érdekvédelmi szervezetének fejlődéstörténetébe nyújt betekintést. És hogy a két világháború közötti időszakból is hozunk valamit: Ádám András kutatásainak eredményeként felbukkant a múlt homályából egy 1940 tavaszán kiadott életbiztosítási kötvény, amelyet Horthy Miklós kormányzóvá választásának huszadik évfordulójára bocsátották ki azok számára, akik a kormányzó megválasztásának napján születtek. Az évforduló kecskeméti eseményei mellett erről is olvashatnak.

Természetesen a jól megszokott módon ezen alkalommal is jelentkezik az évfordulók és a krónika rovat, ahol példának okáért Kacsóh Pongrác és Latabár Endre kecskeméti kötődéseivel is megismerkedhetnek.

Szerkesztőségünk nevében hálásan köszönjük egész éves figyelmüket, észrevételeiket, újabb témajavaslataikat, amelyekre a 2024. esztendőben is számítunk.

Keressék továbbra is a helytörténeti magazin nyomtatott változatát az újságárusoknál és a Kecskeméti Médiacentrum szerkesztőségében.

Sikerekben és egészségben gazdag új esztendőt kívánunk minden kedves olvasónknak!

Hajagos Csaba
felelős szerkesztő

KECSKEMÉTI
MEGYEI JOGÚ
VÁROS
ÖNKORMÁNYZATA

BÁCS-KISKUN MEGYEI
LEVÉLTÁR

TARTALOM

KTV KIEMELŐ

Született 1940. március 1-jén

Történelmi mozaikok egy különleges nap és egy életbiztosítási kötvény kapcsán 5

KTV PILLANATKÉP

Remekművek a Kecskeméti Múzeumból 2.

Nagy István: Népfölkelő (1916 és 1917) 12

Vasmunkások

Kovács- és lakatoscéh Kecskeméten 18

KTV TÜKÖR

Katonai repülőtér építése Kecskeméten 26

Sorozások és felmentések Kecskeméten az I. világháborúban 36

ÉRTÉKŐRZŐK

Egy a sok közül

Ferenczy Ida korabeli közéleti ismerősei 46

„Igazi ferences munka volt!”

Károlyi Bernát kecskeméti évei 52

Kecskeméti krónika, évfordulók, portrék

A legismertebb magyar színészdinasztia alapítója – Latabár Endre 58

„Beirtam lelkembe Kecskemét városát”

Kacsoh Pongrác, a főreáliskola tudós igazgatója 62

Múlt és jelen az évfordulók tükrében 66

Jeles magyarok kecskeméti kötődései 67

Szerzők:

Ádám András

helytörténész

Bezsenyi Ádám

történész

(Kecskeméti Katona József Múzeum)

ifj. Gyergyádesz László

művészettörténész, osztályvezető

(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Kenyeres Dénes

hadtörténész

(Honvéd Hagyományőrző Egyesület)

Pallagi Mária

történész

Péterné Fehér Mária

nyugalmazott főlevéltáros, elnök

(Kecskemét Írott

Örökségéért Alapítvány)

dr. Tóth Szilárd

levéltáros

(MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

Varga Géza

újságíró

(Hírös Naptár)

HÍRÖS HISTÓRIÁK

A Kecskeméti Média centrum helytörténeti magazinja 22. SZÁM (2023. ŐSZ-TÉL)

ISSN 2498-4957

KIADÓ: Kecskeméti Televízió Nonprofit Kft.

6000 Kecskemét, Szabadság tér 2.

Telefon: +36 76 570 440,

E-mail: info@hiros.hu

FELELŐS KIADÓ: KOZÁK POLETT

ügyvezető-főszerkesztő

FŐSZERKESZTŐ:

KOZÁK POLETT

(kozak.polett@hiros.hu)

FELELŐS SZERKESZTŐ:

HAJAGOS CSABA

(hajagos.csaba@kkjm.hu)

SZERKESZTŐ:

IFJ. GYERGYÁDESZ LÁSZLÓ

(gyergyadesz@gmail.com)

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS:

EURO BIOINVEST KFT.

KORREKTOR: VARGA GÉZA

MARKETINGMUNKATÁRS:

PIRÁNSZKINÉ SERES SÁRA

seres.sara@hiros.hu

NYOMDAI MUNKÁK:

LÓCZI ÉS TÁRSA

NYOMDAIPARI KFT.

SZÜLETETT 1940. MÁRCIUS 1-JÉN

Történelmi mozaikok egy különleges nap és egy életbiztosítási kötvény kapcsán

Magyarország nagy ünnepre készült 1940 tavaszán, nagybányai Horthy Miklós (1868–1957) kormányzóságának huszadik évfordulójára. A Nemzetgyűlés húsz évvel korábban, 1920. március 1-jén választotta őt kormányzóvá, és ezen a napon tette le ünnepélyesen a Parlamentben az esküt. Az évforduló kapcsán a Magyar Biztosítók Országos Szövetsége egy-egy díjmentes életbiztosítással ajándékozta meg azokat a gyermekeket, akik ezen a napon születtek. Hogyan ünnepelt Kecskemét, kik kapták itt ez alkalomból a különleges életbiztosítási kötvényt?

Tragikus állapotban lévő ország szavazott bizalmat vitéz nagybányai Horthy Miklósnak, és választotta meg kormányzójává 1920. március 1-jén. Hosszú háború, két forradalom, esztelen vérengzések, súlyos gazdasági válság, nyomor, létbizonytalanság következtében depresszióba süllyedt ország volt akkoriban Magyarország. Egy kifosztott, idegen hatalmak által megszállt, szétszaggatott ország vezetője lett Horthy Miklós, amely komoly haderő híján önmagát sem tudta megvédeni. A köztársasági államformát a két forradalom annyira lejáratta, hogy annak visszaállítása nem volt lehetséges. Egy Habsburg-uralkodó személye ellen – akár IV. Károly, akár más – mind a győztes nagyhatalmak, mind a kisantant országok – Románia, Csehszlovákia, SHS Királyság – határozottan tiltakoztak, és akár újabb háború árán is megakadályozták volna a megválasztását. Viszont Károly király ténylegesen még nem mondott le. Nem volt más lehetőség, mint a királyság névleges megtartása mellett kormányzót választani az ország élére. Ebben a rendkívüli helyzetben a Nemzetgyűlés 141 leadott szavazatból 131 szavazattal kormányzónak választotta az addigi fővezért, Horthy Miklóst.

Emlékirataiban később így írt erről: „Megtörtént az, amit mindig el akartam kerülni: belesodródtam a politikába. (...) Még a legvakmerőbb nagyravágó előtt sem lehetett volna kíváncsi feladat

1920

1940

EGYESÜLT NŐI TABOR
A BIZTOSÍTÓ-INTÉZETEK
ORSZÁGOS-SZÖVETSEGEBEN
TÖMÖRÜLT-BIZTOSÍTÓ-INTÉZETEK

MAGYARORSZÁG-FŐMÉLTÓSÁGU-KORMÁNYZÓJA
VITÉZ NAGYBÁNYAI
HORTHY MIKLÓS

országzásának huszadik évfordulóját emlékeztetésképpen, 1940 március 1-én tartott ünnepi ülésükkel elhatározták, hogy mindazoknak a törvényes gyermekeknek, akik Magyarország területén ennek az évfordulónak napján — 1940 március hó 1-én — születtek, egy-egy díjmentes,

500.— P, azaz Ötszáz pengőről

szülői elírési életbiztosítási kötvényt ajándékoznak és a kötvények kiosztására az Egyesült Női Tábort kéri fel.
Ennek alapján a csatolt életbiztosítási kötvényt, mely

B a l á s József és neje, szül.
L a k a t o s Margit -nak 1940 március hó 1-én
K a l o c s a /P e s t v á r m e g y e/ született gyermeke
J á n o s részére
az A d r i a i B i z t o s í t ó T á r s u l a t által állított ki,

a Nemzetközi Baleset és Kárbiztosító Társaság
ajándékként a gyermek törvényes képviselőjének ezennel átadjuk azzal a kívánsággal, hogy ez az ajándék — ugyanakkor, amikor Kormányzó Urunk Ő Főméltósága áldásos országzásának huszadik évfordulóját megörökíti — járuljon hozzá fentnevezett gyermekének boldogulásához.

40 Egyesült Női Tabor (Országos) Elnöke

Horthy Miklós kormányzóságának 20. évfordulójára kibocsájtott életbiztosítási kötvény (MNL BKVL IV. 1910/c Kecskemét Város Thj. Város iratai – Közigazgatási iratok 6190/1940)

az ezeréves ország felszámolásában az államfő szerepe. De éppen ebben az időben kellett az országnak olyan államfő, akinek feltétlen nemzeti érzéséhez kétség sem férhetett." A politikai döntést a kényszer szülte, legfeljebb 1-2 éves átmeneti időszakra tervezték a politikusok, hogy kormányzó áll az ország élén. Valószínűleg akkor maga Horthy sem gondolta másként. Nem így történt! Közel huszonöt évig volt Magyarország kormányzója. Ezalatt a negyedszázad alatt a belső rend helyreállt, a gazdaság fejlődésnek indult, a rendkívüli módon elértéktelenedett korona helyett új, erős pénz, a pengő került bevezetésre

és az ország nemzetközi kapcsolatai is fokozatosan helyreálltak. Mindemellett a trianoni békediktátum következtében elszakított országrészek, ha nem is teljes-ségükben, de visszatértek. Természetesen nem ő volt egy személyben az „ország-mentő”, „országépítő” és „országgyarapító” – ahogyan a korabeli sajtóban időről időre olvashatjuk róla –, de bizonyos, hogy általános megbecsülésnek, tiszteletnek örvendett.

Jubileumi ünnepre készült tehát 1940. március elsején az egész ország. Az elő-készületek már hetekkel, sőt valószínűleg hónapokkal korábban megkezdődtek. A

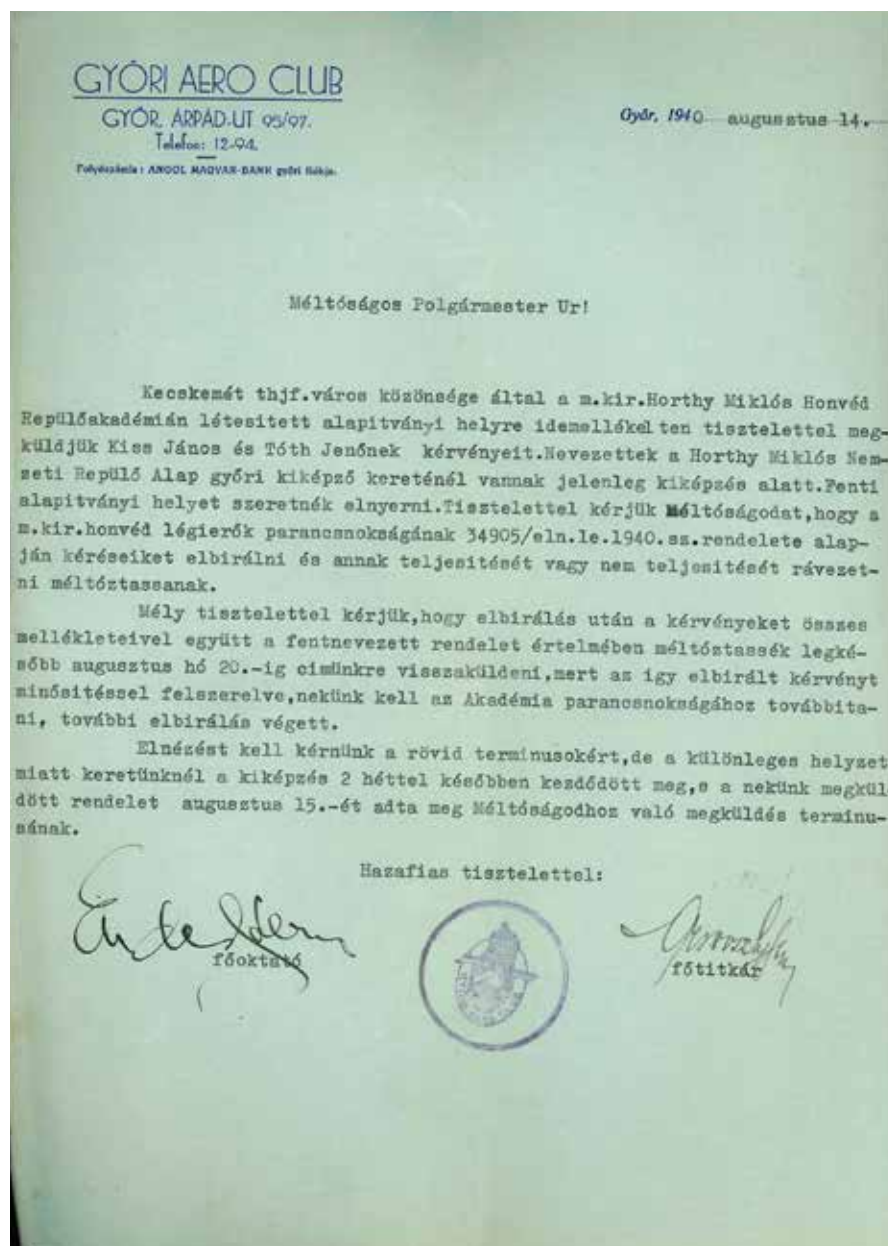
kormányzó azonban azt kérte, Teleki Pál miniszterelnök közvetítésével, hogy a nyilvános ünnepléstől országosan tekintsenek el. „Ma komoly időket élünk – írta levelében a miniszterelnöknek –, amikor mindnyájan együtt örülünk, és együtt bánkodunk szótlanul is. Most nincs helye az ünneplés-nek!” Valóban, hiszen már folyt a háború! Lengyelországot a németek és az oroszok lerohanták, Finnország elkeseredett harcra folytatott a Szovjetunióval. Horthy Miklós egészsége sem volt ekkor teljesen rendben. A Vigadóban, az évforduló alkalmából rendezett ünnepségen sem volt jelen. Több újság számolt be arról, hogy könnyebb influenzában megbetegedett, de már javulóban van az állapota. A miniszterelnök ennek megfelelően felhívással fordult a magyar társadalomhoz, hogy ne legyen hangos ünneplés. Azt azonban nem tiltotta meg az államfő, hogy templomokban és otthonokban, bensőséges formák között megemlékezzenek a jubileumról. Teleki Pál miniszterelnök szerint Horthy nem tiltotta meg azt sem, hogy „összejöjjünk ünnepünk előestéjén az ország minden városában és falujában minden cicoma és hangosság nélkül, bensőséges formák között szeretettel hódolni a kormányzónak.” A kormányzó ezzel elejét vette a sorozatos ünnepségeknek. Csak egyetlen, jelképes országos ünnepséget tartottak 1940. február 29-én, a jubileum előestéjén a pesti Vigadóban. A Magyar Hódolat Napjának nevezték el az ünnepélyt, amelyen a társadalmi egyesületek meghívott vezetői vettek részt és megjelenésükkel szimbolizálták az egész magyar ünneplő társadalmat. A vigadóban gróf Teleki Pál miniszterelnök mondott beszédet.

De az ország lakói is készültek, ünnepelni akartak, és ünnepeltek is.

Társadalmi, politikai ünneplés Kecskeméten

A tervezett díszes ünnepség Kecskeméten is elmaradt, amire pedig már több előkészületet tett a város vezetősége. De a polgármester felkérésére a házakat felloboogták, a Városházán és a közintézményekben hivatalszünetet tartottak, az iskolákban szünetelt a tanítás.

Az ünnep előestéjén az itt állomásozó honvédség zenekara zenés takarodót rendezett, másnap, március 1-jén pedig

Levél a repülőakadémiai alapítvány ügyében a kecskeméti polgármesteri hivatalhoz (MNL BKVL IV.1910/c Közigazgatási iratok 6190/1940)

a már zászlódíszbe öltözött város zenés ébresztőt hallhatott.

A hivatalos megemlékezések kecskeméti sorozatát a Katona József Színházban tartott ünnepség vezette be. A rendezvény február 29-én délután öt órakor kezdődött, és ez alkalomból az egész nézőteret nemzeti színekkel és zöld ágakkal díszítették fel. Itt hallgatta végig a meghívott közönség rádióközvetítés útján gróf Teleki Pál miniszterelnöknek Budapesten, a Vigadóban elhangzott ünnepi beszédét. Megjelentek dr. balászfalvi Kiss Endre főispán és teljes számban a város vezető tisztviselői, továbbá Kovács Sándor pápai prelátus, dr. Vass Vince lelkipásztor és Sárkány Béla főesperes az egyházak képviselőjében. Ügyszinten jelen voltak a törvényszék, az ügyészség, a pénzügyigazgatóság, a MÁV, a posta és más intézmények, valamint a társadalmi és hazafias egyesületek vezetői. Nagy számban képviseltette magát a helyőrség tisztikara, élén Kerekes Jenő ezredessel, állomásparancsnokkal, vitéz Grassy József vezérkari ezredessel és Szalai Marzsó Tihamér tüzér ezredessel. Legelőször a „Magyar Hiszekegy” hangzott el a Kecskeméti Polgári Dalkör előadásában, Kremán Sámuel karnagy vezetésével. Liszka Béla dr. polgármester megnyitóbeszéde és Szigethy Béla joghallgató szaválata után került sor a miniszterelnök vigadóbeli beszédének közös meghallgatására. Az ünnepség a Himnusszal ért véget, amit szintén a Polgári Dalkör adott elő.

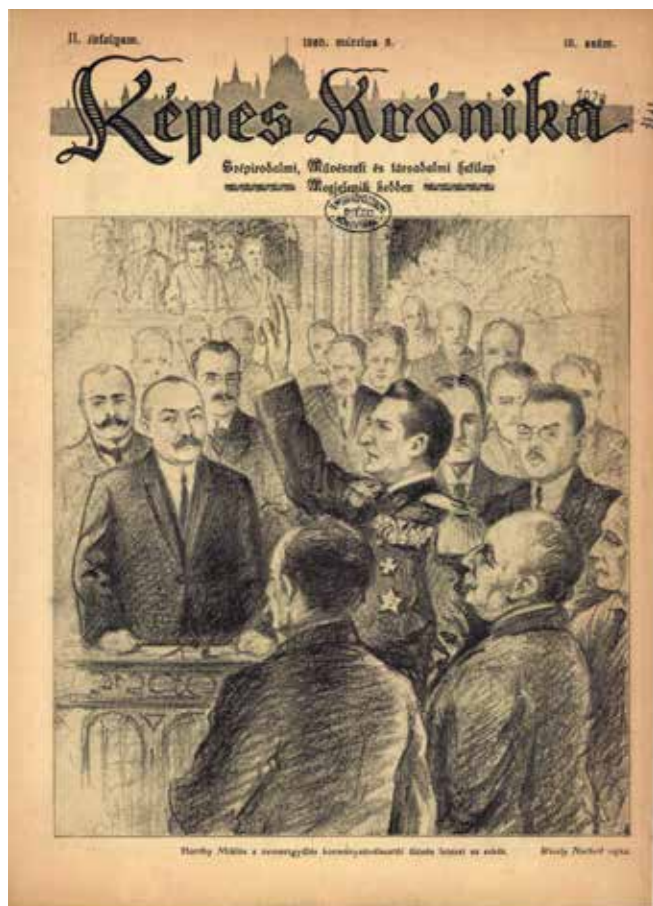
Március 1-jére a rendkívüli hideg időjárás ellenére a város zászlódíszbe öltözött. A Nagytemplomban 9 órakor Kovács Sándor pápai prelátus által celebrált ünnepi szentmise kezdődött. Itt a Katolikus Egyházi Énekkar, Karl Kempter (1819–1871) német zeneszerző, karmester miséjét adta elő, Póta Aladár főkantort vezényletével. Jelen volt Liszka Béla polgármester, és a város több vezető személyisége. A református templomban ugyancsak 9 órakor kezdődött az ünnepi istentisztelet. Többek között dr. Kiss Endre főispán és Kerekes Jenő ezredes, állomásparancsnok vett részt. Az emlékező beszédet dr. Vass Vince lelkipásztor mondta. Az izraelita felekezethél délután negyed hatkor dr. Borsodi József főrabbi tartott megemlékezést. (Az evangélikus templomban ekkor éppen renoválás folyt, így itt nem volt istentisztelet, az evangélikus hívek a reformátusok szertartásán vettek részt.)

A Horthy Miklósról elnevezett kecskeméti tanítónőképzőnek ajándékozott portré az intézmény évkönyvében (1939–1940)

A Városházán 11 órakor a város törvényhatósági bizottságának díszközgyűlése kezdődött. Természetesen a Városháza is ünnepi díszbe öltözött erre az alkalomra. A közgyűlési teremben kiállították Prohászka József (1885–1964) festőművész nagy méretű, Horthy Miklós kormányzót ábrázoló festményét. A törvényhatósági bizottság tagjai mellett sok meghívott vendég volt jelen: egyházi vezetők, a helyőrség tisztikarának küldöttsége, élükön

vitéz Grassy József ezredparancsnok, dr. Gesztelyi Nagy László országgyűlési képviselő és mások. Képviselték magukat az állami, városi hivatalok, egyesületek, iskolák, szervezetek is. Az oldalszékeken a női egyesületek vezetősége, hátul teljes díszben az Emericana és a Turul Szövetség fiatalosága foglalt helyet. Tizenegy óra után néhány perccel a főbejáraton megjelent a város négy egyenruhás díszhajdúja és mögöttük díszmagyarban dr. Kiss Endre

A Képes Krónika c. lap címlapja és belső oldala (1940. márc. 9.)

főispán és vitéz dr. Héjjas Iván miniszteri osztályfőnök.

A közgyűlés a Kecskeméti Városi Dalárda énekével – Magyar Hiszekegy – vette kezdetét. Az ülésen dr. balásfalvi Kiss Endre főispán megnyitója után Liszka Béla polgármester két, a kormányzói jubileumhoz kötődő, fontos javaslatot tett. Indítványozta, hogy a kassai Horthy Miklós Repülőakadémián Kecskemét városa létesítsen egy alapítványi helyet, ami a kormányzó nevét viselje. A másik javaslata a díszközgyűlésen kiállított festményre vonatkozott, nevezetesen, hogy azt ajándékozza a város a kárpátaljai testvérközségének, Turjaremetének. A közgyűlés mindkét indítványt egyhangúlag elfogadta.

Az ünnepi szónok vitéz dr. Héjjas Iván volt. Megemlékezett a nemzeti hadsereg szegedi megalakulásáról, amelyhez sok kecskeméti és környékbeli férfi csatlakozott. (Többek között ő maga is.) Szólt a húsz évvel korábbi nemzetgyűlési eseményekről. Mint mondta, Kecskemét „egyhangú követelése” jelentős befolyással

bírt Horthy Miklós kormányzóvá választásában. „Ha Nagyurunk Rákóczi Ferenc leghűségesebb városa Kassa, úgy Kecskemét a Kormányzó Urunknak leghűségesebb városa” – zárta beszédét Héjjas Iván.

Ezt követően Harkay Béla főjegyző ismertette annak az üdvözlőtáviratnak a szövegét, amelyet Kecskemét város nevében küldtek a kormányzónak. Ebben tájékoztatták, hogy ünnepi közgyűlés keretében „boldog örömmel” emlékeztek meg a jubileumról, egyben arról is, hogy ez alkalomból a kassai repülőakadémián egy alapítványi helyet kívánnak létesíteni, továbbá, hogy arcképével megajándékozzák a kárpátaljai Turjaremete községet.

A díszközgyűlést Kiss Endre főispán zárta be. Záróbeszédében megemlítette, hogy Horthy Miklós eddig háromszor volt jelen a kecskeméti közgyűlési teremben. Először mint „fővezér” (1920. febr. 7.), másodszer az „iskolaalapítások évében, amidőn felavatta a nevről elnevezett tanítóképzőt” (1930. okt. 16), harmadszor a budapest–szegedi betonút megnyitása-

kor (1934. okt. 12.). Emellett – ahogy a főispán fogalmazott – „több kedves órát” töltött Kecskemét határában. (Nyilván a vadászatokra gondolt, hiszen 1922 és 1936 között nyolc alkalommal vett részt az akkoriban Kecskeméthez tartozó Koháryszentlőrincen polgármesteri vadászatokon a kormányzó.)

Az ünnepi közgyűlés röviddel fél tizenkettő után a Himnusz hangjaival ért véget, a Városi Dalárda előadásában, Acsay Vilmos karnagy vezetésével.

Társadalmi szervezetek, iskolák ünnepe

Az ünnepi megemlékezések természetesen nem maradtak meg a hivatalos városi keretek között. Szinte valamennyi iskola foglalkozott valamilyen formában a jubileummal, többnyire külön ünnepségen, ahol az igazgató, esetleg a történelemta-

nár mondott a kormányzót, illetve húsz éves munkásságát méltató beszédet. Az 1939/40. évi iskolai értesítők, évkönyvek részletesen ismertették a megemlékezéseket, legtöbbször az elhangzott beszéd teljes szövegét közölték. A Tanítónőképző Intézet ez alkalomból évkönyvében közölte annak a Horthy Miklós portrénak a másolatát, amelyet a kormányzó az intézmény felavatásakor (1930. október 16.) ajándékozott az iskolának.

A Jogakadémia dékánja, dr. pusztadarczi Dezső Gyula a jubileum alkalmából tartott beszédében utalt a kormányzó ünneplést elutasító rendelkezésére, így kezdte beszédét: *„Az ünneplésről le kell mondanunk. Nem mondhatunk le azonban az ünnepről, mely (...) eljött, itt van, és áhítatos hálaadást követel.”* Az iskolai megemlékezések mellett, március elsején, a diákság nagy létszámmal vett részt az ünnepi istentiszteleteken.

A különböző társadalmi szervezetek is megemlékeztek Kecskeméten az évfordulóról. Ezek sorából kiemelkedett a város legkorábban alapított társadalmi egyesületeinek, a Kecskeméti Kaszinónak az ünnepi ülése március 1-jén, délután. Itt leleplezték a Prohászka József festőművész által festett Horthy-portrét. (Prohászka két festményt készített, egyet a testvérközség és egyet a Kaszinó részére.) Az ünnepi beszédet dr. Dömötör Lajos ny. helyettes polgármester mondta.

A Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara az évforduló kapcsán 25.000 pengős szociális alapot létesített, hogy annak kamataiból segítse a mezőgazdasági munkások és cselédek hegyvidéki üdülőhelyeken vagy gyógyfürdőkön való gyógyulását.

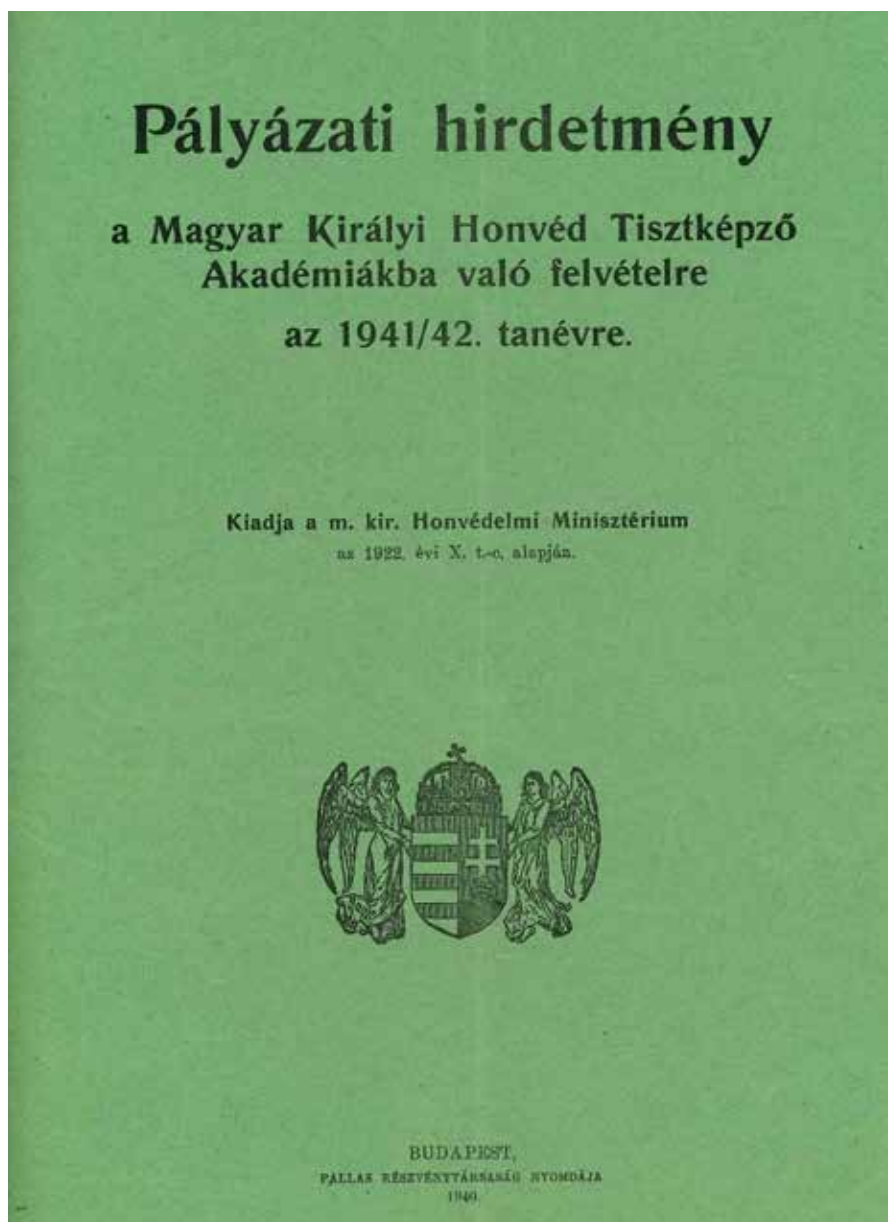
A repülőakadémiai alapítvány

Az 1940. március 1-ji törvényhatósági bizottsági közgyűlés 19. sz. határozatával kimondta, hogy Kecskemét város a kassai Horthy Miklós Repülőakadémián egy növendék számára alapítványi helyet létesít. (Kecskemét esetében ez nem volt újdonság, ugyanis már 1932 óta állt fenn egy hasonló alapítvány a budapesti Ludovika Akadémián.) A döntés értelmében az alapítvány Horthy Miklós nevét viseli. Elsősorban kecskeméti születésű, ha ilyen nem lenne, kecskeméti illetőségű ifjak nyerhették el a helyet. Az alapítványi hely költsége 1420 pengő évente, de ha a *„város a ruha és*

fehérnemű váltságdíját, valamint a tandíjat is vállalná”, akkor 1610 pengő. A város az alacsonyabb költség mellett döntött.

Egy alapítványi hely létrehozásának szigorú előírásai voltak. Mindenekelőtt két minisztériumnak – honvédelmi és belügy – kellett a jóváhagyása. Ezután a városnak nyílt pályázatot kellett hirdetni. Erre csak olyan 17 és 20 év közötti személy jelentkezhetett, aki már a karpaszományos katonai szolgálatát megkezdte, a repülőorvosi vizsgálat alkalmasnak találta, sőt, valamelyik haderőn kívüli repülőbázison repülés előképzésen is részt vett. A minisztériumi engedélyek március 20-ig megérkeztek, de a pályázati lehetőség az 1940/41-es

tanévre csak a hónap végéig volt nyitva. A törvényhatósági bizottság mindezek ismeretében úgy döntött, hogy az alapítványi helyet a következő, 1941/42-es tanévre hirdeti meg. Az idő még ez esetben is szűkös volt, mert a Magyar Királyi Honvéd Légierők parancsnokának leirata értelmében a pályázatoknak 1940. augusztus 15-ig kellett beérkezni az alapítványt létesítő hatósághoz, jelen esetben Kecskemét Város Polgármesteri Hivatalához. A pályázati hirdetmény a Kecskeméti Közlöny június 12-i számában jelent meg. Ebből értesülhettek arról az érdeklődők, hogy a repülőtisztte való képzés 1941. november 1-jén veszi kezdetét. Azok nyerhettek

A Honvédelmi Minisztérium kiadványa a felvételi pályázatról (MNL BKVL IV.1910/c 6190)

felvételt, akik 1940 szeptemberében sikeresen szerepeltek az előzetes felvételi vizsgán, majd októberben önkéntes karpaszományos szolgálatra bevonultak. Szolgálatuk alatt legalább „jó” minősítést értek el, majd 1941 év őszén a második felvételi vizsgán is megfelelték. Ugyanitt, a június 26-i számban jelent meg tudósítás arról, hogy két fiatalember jelentkezett: Gere Tibor, a reálgimnázium 8. osztályos tanulója és Chiovini Béla, aki 1938-ban érettségizett a piaristáknál. A pályázatot a Honvédelmi Minisztérium is közzétette. Erre további két személy jelentkezése érkezett Kecskemét polgármesteréhez a Győri Aero Clubtól: Kiss János és Tóth Jenő részéről. Végül Kiss János nyert felvételt, aki nem kecskeméti volt, de a következő, 1942/43-as tanévre már a Kecskeméten született Mátyás Iván lett a kassai Horthy Miklós Repülőakadémia növendéke.

A Horthy-portré ajándékozása

Kárpátalja 1939 márciusában visszakerült Magyarországhoz. Még abban a hónapban a Magyar Városok Országos Szövetsége testvérközség-mozgalmat indított el országszerte. A szövetség választmánya 1940. márc. 21-i ülésén „foglalkozott Kecskemét város kezdeményezése alapján a Magyar Rádió és Telefonhírmondó Rt. igazgatóságának azzal a javaslatával”, hogy a visszatért területrészek anyaországgal való kapcsolatának megerősítése és szorosabbá tétele céljából egy-egy magyar város fogadjon testvérévé egy-egy felvidéki várost. Szükséges lenne, hogy a visszakapott nemzetiségi községek ne csak a közigazgatás által érezzék a magyar állam „gondoskodó tevékenységét”, de társadalmi megmozdulások révén is tapasztalják, hogy „a magyarság minden téren a legbensőbb testvéri viszonyt” kívánja helyreállítani.

Prohászka József és családja síremléke a Kecskeméti Köztetetőben (a szerző felvétele)

A Magyar Városok Országos Szövetsége természetesen Kecskemétet is felkérte a mozgalomban való részvételle. Vitéz leveldi Kozma Miklós (1884–1941) a Magyar Rádió elnöke (korábban belügyminiszter, 1940–1941-ben Kárpátalja kormányzó biztosa) levélben javasolta Liszka Béla polgármesternek, hogy Kecskemét az Ung megyei Turjaremetét fogadja testvérközséggé. A javaslatot a polgármester személy szerint is és a

törvényhatósági bizottság is szimpatikusnak találta. A polgármester közölte a szövetséggel, hogy tekintettel a „kecskeméti Rongyos Gárda ruszinszkói harcaira, a város közönsége a Munkáccsal már fennálló kapcsolat fenntartása mellett, felajánlott körzet helyett Turjaremetét, esetleg Szója községet óhajtana testvérül fogadni.” (Az eredetileg felajánlott körzet csak számszerűleg ismert: 75. és 80.) Az MVOSZ méltányolta a város kérését, és

jóváhagyta a cserét. A város th. bizottsága 1939. június 31-i ülésén határozott arról, hogy Turjaremete, Nagyturjaszög, Kisturjaszög és Hárs községeket testvérül fogadja.

Érdekes epizódiként Havasköz község kérte Kecskemétet, hogy fogadná községüket testvérközségévé. A rádióból szerezték tudomást a mozgalomról, és mint május 24-én kelt levelükben írták: „Tudjuk, hogy a magyar-ruszin testvériség megerősítéséhez, ami nekünk életkérdésünk, csak ilyen módon juthatunk el (...) igazi magyar város testvérvé kívánunk lenni és mindent megteszünk, hogy magyar testvéreinkkel magunkat megszerettessük.” A község a Róna, Osztra és Kulica havasok között fekszik, az Uzsoki szoroshoz közel, az Ung völgyében.

Havasközzel a kapcsolat nem jött létre, Turjaremetével azonban igen. A város a költségekre 2000 pengőt szavazott meg, és fedezetül a „pusztaszeri rendkívüli erdő-kitermelés” bevételeit jelölték ki. Rövidesen lakossági összefogásból 50 mázsa sárgabarackot juttatott a Frontharcos Szövetség a Turja menti községekbe, majd a város iskolai könyveket, térképeket küldött, és a gyermekek csereüldetésének szervezése is elkezdődött. A kapcsolat kiemelkedő eseménye volt Horthy Miklós kormányzó Prohászka József által festett nagy méretű portréjának odaajándékozása, amit Ilku Zoltán turjaremetei körjegyző táviratban köszönt meg. A reménytelinek indult kapcsolatot a rövidesen kialakuló világháborús helyzet valószínűleg ellehetlenítette.

A biztosítótársaságok ünnepi ajándék életbiztosítása

A Biztosító Intézetek Országos Szövetsége (BIOSZ) 1940. március 2-án tartott ünnepi ülést. Itt határozták el a biztosítótársaságok küldöttjei, hogy a kormányzói jubileumhoz kapcsolódóan egy 500 pengős életbiztosítást ajándékoznak azoknak a gyermekeknek, akik 1940. március 1-jén születtek. Ezzel az összességében 300.000 pengőre tervezett felajánlással egyben a kibontakozóban levő kormányzati családvédelmi programot is segítették. A március 8-án kezdődött Magyar Asszony-kongresszuson vitéz Keresztes-Fischer Ferencné elnöki nyitóbeszédében országos jelentőségű

családvédelmi intézkedésként értékelte a biztosító magánvállalatok kezdeményezését. Gebhardt Domokos, a BIOSZ elnöke ismertette az akció részleteit. Az ötnapos kongresszuson nagyszámú küldöttséggel képviseltette magát Kecskemét női társadalma is, dr. Liszka Béláné vezetésével. Itt hangzott el, hogy a biztosítási kötvények ünnepélyes átadását a 38 női egyesület együttműködésével alakult Egyesült Női Tábor fogja megszervezni, szervesen kapcsolódva a Magyar Anyák Nemzeti Ünnepeinek országos rendezvényeihez. Ez az ünnep a sokgyermekes anyákat volt hivatva kitüntetni, jutalmazni, és 1928. augusztus 20-án rendezték meg először. Ezt követően évente más-más vármegye rendezte, rendszerint kijelölés útján.

A biztosítók akciójához az anyakönyvi hivatalok jelentették a szükséges adatokat a Belügyminisztériumnak, azaz, hogy törvényes házasságon belül kik születtek március elsején. (A házasságon kívül született gyermekeket kizárták!) Ennek alapján a kiállított életbiztosítási kötvényeket az 1940. évi Szent István-napi ünnepségekhez kapcsolódóan adták át a gyermekek szüleinek. A jelentések összesítése alapján országosan 727 gyermek kaphatta meg a díjmentes, ajándék életbiztosítást. (Így a tervezettel szemben a teljes tőkeérték 363.500 pengő lett.) A biztosított tőke – 500 pengő – a leányoknak, mintegy hozományként, 18 éves korukban lett volna kifizethető, a fiúknak pedig 22 éves korban, segítve ezzel pályakezdsüket.

Az akkori közigazgatási szervezet szerint a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye területén az adott napon született 113 gyermeknek, illetve szüleiknek ünnepélyes keretek között Budapesten, a vármegyháza dísztermében adták át a biztosítási kötvényeket. A jelenlegi Bács-Kiskun vármegye 119 településéből, az anyakönyvek alapján, 30 településen 47 gyermek született a nevezetes napon. Az ajándék életbiztosítási kötvényt végül 41 gyermek kapta meg és ebből hat volt kecskeméti: Balla Erzsébet Klára (Kecskeméten született, de a család tiszakécskei volt), Bukovszki Imre Károly, Gubcsó Mária, Kálmán Ilona, Németh Erzsébet Katalin és Szabó Mária Veronika. A vármegyházán lezajlott ünnepségről a Függetlenség c. lap közölt részletes beszámolót. Egy napszámosasszonyról is írtak, aki huszadik (!) gyermekének születése kapcsán részesült a jubileumi kötvényben. „Könnyeitől fátyolos szeme csak az 500 pengős számot látja, meg a gyermek nevét.

Szíve csordultig van hálával, beszélni szeretne, megköszönni mindent, de nem tud megszólalni, csak mozdul és annak a szép szőke asszonynak, aki a kötvényt átadta, elkapja a kezét és feltörő hálájának minden melegével összecsókolja. Az úriasszony arca lángbaborul (sic), majd villámgyorsan lehajlik és a következő pillanatban ő csókolja meg a magyar anya hús gyermekét kidajkált, munkától inas érdes kezét. Uramisten mi történt itt, a lelkek mely átalakuláson mentek keresztül.”

Mai pénzviszonyaink mellett nehéz megítélnünk, mennyit is ért 500 pengő, de talán segít, ha megnézzük az akkori piaci árakat. Március hónapban például a tej literje 20 fillér, a tojás darabja 10 fillér, a sertéshús kilója 1 pengő 80 fillér. Ugyanekkor 100-108 pengőért egy pár, egy éves korú sertést lehetett vásárolni. Augusztusban a sárgadinnye kilója 40 fillér volt, a marhahús kilója 1,70, egy pár pulyka 8 pengőbe került.

Az ötszáz pengő nagy pénznek számított tehát akkor, és annak számított volna bizonyára 18-20 év múlva is. A történelem azonban másképpen döntött! Mikorra a biztosítók részéről az első kifizetések esedékessé váltak volna (1958), nagyot változott a világ. Pengő sem volt már és a biztosítótársaságok sem voltak sehol. Horthy Miklós közellenségnek, háborús bűnösnek számított az uralkodó politikai rendszer szemében, annak ellenére, hogy a nürnbergi perben csak tanúként hallgatták ki, nem vádlottként, – nem volt tanácsos róla még beszélni sem. A Biztosítók Országos Szövetsége által elgondolt szép terv semmivé vált, a díszes kötvények elértéktelenedtek, bizonyára megsemmisültek, akaratlanul, vagy a tulajdonosok óvatossága, féelme következtében akaratlagosan. Néhány mégis fennmaradt, hogy emlékeztessen a biztosító társaságok történetének nemes epizódjára és a jeles napra.

Ádám András

Források: Kecskeméti Lapok, Kecskeméti Közlöny, Kecskeméti Ellenőr 1939 és 1940 évi számai. Iskolai évkönyvek, 1939/40. Képes Krónika c. folyóirat. Horthy Miklós: Emlékirataim. Péterné Fehér Mária: Horthy Miklós kecskeméti vadászatai (In.: Hírös Históriai, 2021. ősz). Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltár IV. 1910/c Kecskemét Város Thj. Város iratai – Közigazgatási iratok 6190/1940 és IV. 1903/a Kecskemét Város törvényhatósági bizottságának iratai.

REMEKMŰVEK A KECSKEMÉTI MÚZ

Nagy István: Népfölkelő (1916)

Szerencsére úgy tűnik, nem minden esetben érvényes az a mondás, hogy „*fegyverek közt hallgatnak a múzsák*” – bár Cicero eredetileg nem ezt mondta, hanem „*Silent leges inter arma*”, azaz a törvények –, így 2014-ben egy Cifrapalotában megrendezett kiállításunkon („*Így! Most már lőhetnek... Köszönöm!*” – Mednyánszky László, Farkas István és Nagy István az I. világháborúban) a nagy háborút különleges szemszögből, az ott részt vevő három híres magyar alkotó rajzain és festményein keresztül mutathattuk be a látogatók számára. A tárlat anyagából a legismertebbekről, a háború idején már a hatvanas éveit taposó Mednyánszky alkotásairól, a Hírös História 2017/4. számában jelentettünk meg egy gazdagon illusztrált tanulmányt, míg „*Ha dolgozom, idegessé csak az tesz, ha*

fejem fölött repülők lőnek.” címmel Farkas István képeiről írtunk a 2019/4. számban. E kiállítás részeként volt látható Nagy István (1873–1937) három azonos című alkotása is, melyek közül a *Népfölkelő I.* (1917, papír, pasztell, 470x310 mm, ltsz.: 84.75.) aján-dékozás, míg a *Népfölkelő I.* (1916, papír, ceruza, 290x194 mm, ltsz.: 81.703.) és a *Népfölkelő II.* (1916, papír, ceruza, 288x193 mm, ltsz.: 81.704.) vásárlás útján került a Wolfner–Farkas–Glücks-gyűjteményből a Kecskeméti Katona József Múzeumba.

Nagy István az erdélyi Csíkmindszent „Nagy-tízésében” született 1873. március 28-án, egy székely gazdálkodó család gyermekeként. „*Ha valakié, az ő ősei bizonyára Csaba királyfi ivadékai. Ő a legmagyarabb székely. Zömök, alacsony, kerekfejű, őszes-barna, apró-szemű, éneklő beszédű,*

fürge járású, góbé-taglejtésű...”. (A külön nem jelzett idézetek, így a művész vallomásai is, a Singer és Wolfner által kiadott kis kötetből származnak: Surányi Miklós: Nagy István. Budapest, 1923.) Édesapja tizenkét évesen a csíkszeredai gazdasági népiskolába íratta, hiszen a szokásoknak megfelelően neki is elsősorban a családi birtokon kellett volna dolgoznia. Az apja halála után, 1888 őszén azonban – édesanyja, Sándor Mária támogatásával – a Kolozsvári M. Kir. Állami Tanítóképezdébe iratkozott. A kincses városban érték az első, a képzőművészet felé terelő hatások, elsősorban rajztanárának, a Nürnbergben és Münchenben tanult Sárdi István festőművésznek köszönhetően. Sárdi művei gyakran szerepeltek a Vasárnapi Ujságban, így minden bizonnyal az ő közvetítésével küldte el az ifjú Nagy István

Nagy István: Népfölkelő I. (1916, Kecskeméti Katona József Múzeum)

Nagy István: Népfölkelő II. (1916, Kecskeméti Katona József Múzeum)

EUMBÓL 2. (1896 és 1917)

a fővárosi képes hetilap szerkesztőségének az első szénrajzait. Itt figyelte fel rá Kelety Gusztáv, a Magyar Királyi Mintarajztanoda és Rajztanárképezde alapító igazgatója, aki arra biztatta, hogy folytassa náluk a tanulmányait. Nagy István azonban ekkor még bizonytalan magában, így két évig az alföldi Homokmégyen tanítószkodott. Végül is az 1894/1895-ös tanévtől a budapesti Mintarajziskolában kezdte meg a tudatos felkészülést a művészi pályára, ahol Kelety mellett többek között Székely Bertalan volt a mestere.

Számos kortársához hasonlóan 1897 novemberétől a müncheni akadémián, majd 1899 végétől a párizsi Julian Akadémián képezte tovább magát. Münchenben ötször is megfordult, ahol különösen Franz von Lenbach hatott rá. Külföldi tanulmányait végül egy nyolc hónapos itáliai (Róma) tanulmányúttal zárta le 1902-ben. 1903-tól kezdve szinte folyamatosan vándorol, így például a Bakonyban, az Alföldön (leginkább Makón és a környékén, az ott tanítószkodó öccse miatt), de Erdélybe is többször visszatért, mindenekelőtt Csíkba, Gyergyóba és a Gyilkos-tó környékére, ahol szülőföldje motívumait örökölte meg. Családja nem értette életmódját, művészetét, melyről egyszer így fakadt ki: „Édesanyám volt az egyetlen pártfogóm. Két testvérem, mostoha apám, egész rokonságom neheztelt rám és hasznavehetetlen, ingyenélő naplopónak tartott, hogy csak örökké rajzolgatok, ahelyett, hogy rendbe szedném kis birtokunkat. Az édesanyám mellém szegődött. Felvette a családdal a harcot. Később ő verekedett helyettem és értem az igazi, nagy ellenséggel is: a külföldi barangolások, a megélhetés, a háború és egész kóbor életem minden keserves gondjaival.”

A későbbiekben is az élete egy jelentős részét az Alföldön – többek között „a kecskeméti Szaharában” – töltő művész 1914-ben, a világháború kitörése után, visszatért a szülőföldjére. „Egyik tehetséges festőnk terveit is keresztülhúzta a mozgósítás, s kénytelen volt hazajönni Csíkmindszentre, hol most is dolgozik, talán többet, mint valaha, egész nap járja a mezőket, barangol erdőn-völgyeken,

Bevonuló népfelkelők és hozzátartozók Budapesten 1914 augusztusában (Müllner János fotója, Fortepan/Országos Széchényi Könyvtár, 256247)

s ha valami szépet lát, siet vászonra vetni vagy legalább vázlatkönyvében örökíti meg, hogy a béke helyreálltával annál nagyobb meglepetéssel szolgáljon.” (Mátrai Ferenc Béla: Háború és művészet: Látogatás Nagy István festőművésznél. In: Csíki Lapok, 1915. január 6.) Azonban a következő év közepe táján „deresfejű népfelkelőként” (Az Est, 1916. november 4.) neki is be kellett vonulnia az illetékes hadkiegészítési körzetnek megfelelő alakulathoz, az 1886-ban megalakult magyar királyi brassói 24. honvéd gyalogezredhez. (Ahol a festő fegyver nélküli segédszolgálatosként kezdte, majd számos vitézségi érmet kapva, a végén hadnagyként szerelték le.) Az Osztrák–Magyar Monarchia területéről bevonult művészek közül a kiváltságosok a bécsi hadügyminisztérium által létrehozott Császári és Királyi Sajtóhadiszállás alá tartoztak, s az ún. Kunstgruppe tagjai voltak, mint például Mednyánszky László, Czigány Dezső, Kisfaludi Strobl Zsigmond, Vaszary János vagy éppen Márffy Ödön. A már 42 éves alkotó nem tartozott e körbe, de szerencsére „parancsnokának művészetszerető gondoskodása folytán” (Lyka Károly: Krónika. In: Művészet, XV, 1916. p. 68.) fiatalabb erdélyi sorstársaival – Varga Nándor Lajossal, Márton Ferencsel és Zsögödi Nagy Imrével – együtt módja nyílt az eredeti mesteriségüket is gyakorolni, s kijelölt feladatként elsősorban harctéri jeleneteket megörökíteni. Nagy István frontszolgálatát alatt – először Olaszországba, majd Erdélybe vezényelték

(néhány hónapig Marosvásárhelyen állomásozott), 1917-ben pedig Galíciában harcolt – készült legfontosabb alkotásai azonban nem csataképek voltak, hanem az életművében amúgy is kiemelt szerepet betöltő tájképek, s mellette a mindenekelőtt a katonatársairól közvetlen és őszinte realizmussal megfogalmazott portrék. Ő a háborúban „is csak a motívumok ezreit látta, mint a Gyilkos-tónál a zúgó szél, tomboló orkán és a cikázó villámok égi háborújában. – Asiatagónál a pergőtűz alatt két baka a hátam mögött örökké hegyezte a ceruzát, mégsem tudtam befejezni megkezdett vázlatomat – panaszkodik őszinte boszankodással s egyéb keserűség nem is maradt benne még a háborúval, pergőtűzzel és az ellenséggel szemben sem. Nagy István legboldogabb ember mindazok közül, akik túléltek a világháborút.”

1916. november 4-én nyílt meg Budapesten, a Könyves Kálmán Szalonban – „báró Dániel Gábor titkos tanácsos védnöksége és az erdélyrészi képviselők segítő-bizottságának égíse alatt” – az erdélyi menekültek javára rendezett kiállítása. „Háromszáz rajz, kép, kisebb-nagyobb színes tanulmány ennyi idő alatt valóban nem mindennapi termékenységre, nem szokványos festői vénára vall, ha köztük minden darab művészi megoldásával is annyira érdekeltő, nem főlősleges ismétlődés, mint Nagy István kollekciójának darabjai. Erdélyi tájakról és emberekről, leginkább katonákról készült tanulmányok, festői vallomások váltakoztak

Nagy István: Népfőkelő (1917, Kecskeméti Katona József Múzeum)

Nagy István: Szembeforduló önarckép (1920-as évek vége, Kecskeméti Katona József Múzeum)

Nagy István: Házak, fa, férfi (1916, Kecskeméti Katona József Múzeum)

a kiállításon galíciai utak emlékeivel, ahol a művész honvédsipkával a fején járt együtt székely bajtársaival. Bennük egy természetfestőt ismerhetett meg a közönség, aki a szeme elé torlódó jelenségekben a lényegest keresi s közvetlenül, sans phrase adja vissza. Pasztelljei valóban nem feminin jellegűek. A szokott édes pasztell-tónus hiányzik róluk, s rajzai sem elaprózott, gyengéd és cizellált finomságokra épülők. Ehelyett más van jelen s kárpótol bőségesen Nagy István műveiben: erő. Az érzésnek valami áradó, magyar heve, fajtájának, a góbéknak férfias, kemény, paraszti ereje.” (Lyka Károly: Krónika. In: Művészet, XV, 1916. p. 68.) Az Est (1916. november 4.) ismeretlen kritikusa is hasonló véleménnyel volt róla: „Nem tartozik a kellemes előadók közé. Komoly, komor, bánatba elmélyedt arcokat, szenvedéstől modellált arcokat, homályos szemeket, szenvedő szegényembereket rajzol és tájképei is, a melyeket Galíciában, vagy hazájában látott, valami mély bánattal

Nagy István: Erdélyi házak (1917, Kecskeméti Katona József Múzeum)

s olyan festői erővel vannak előadva fehéren feketével, hogy igen sok festő minden színnel sem tudja megközelíteni sem.” Mint pályafutása nagy részében, ekkor is – háborús körülmények közepette, a gyors munkához kiválóan alkalmas eszközökkel – pasztellel, szénrel és fekete krétával fogalmazta meg legtöbb művét. Szénrel készült katonaportréiről így írt Ferenc Imre egy versében: „A füst a korom már / felrajzolta a karaktert / minden ránc sorsvonal / a rettenet s az örület / futóárka”. A grafikai eredetű technika ellenére alapvetően festői hatásokkal operált, melynek során a fekete szín összes létező és nem létező árnyalatát, tónusát a felszínre hozta. Művészete olyan volt, mint maga a konok és szófukar alkotó, Kosztolányi Dezső megfogalmazásában (Nyugat 1923/21.): „Semmi cukor és semmi ecet. Semmi tüntetés jobbra vagy balra. Csak annak az ígérete, ami érzékelhető, csak annak a víziója, ami látható mindörökre.”

ifj. Gyergyádesz László

Nagy István: Kopár fák (Kecskeméti Katona József Múzeum)

Nagy István: Temető (Kecskeméti Katona József Múzeum)

VASMUNKÁSOK

Kovács- és lakatoscéh Kecskeméten

2022-ben Magyarországon a második leggyakoribb családnév a Kovács volt, a Lakatos a tizenkettedik helyet foglalja el a listán. A családnevek nagy része egykor foglalkozást jelölt, tehát feltehető, hogy többségük esetében a hivatást egykor űzők leszármazottairól van szó. Magas számuk jelzi, hogy a vasas mesterség mennyire nélkülözhetetlen volt őseink számára. A mindennapi szállítás, közlekedés, a kereskedelem, sőt a munkák nagy része is ellehetetlenült, ha elromlott a szekér, patkolni kellett a lovat, tönkrement a szerszám. Mai foglalmaink szerint a kovácsműhely egyszerre volt autószerelő, gumis és barkácsáruház – ráadásul a karbonlábnyma is kisebb volt (annak ellenére, hogy szénnel dolgozott), mert ekkor még inkább javították a szerszámot, mint cserélték.

Városunk területén vasmunkások a történelem kezdetei óta éltek és dolgoztak. Az 1353-ban már bizonyíthatóan Kecskemétnek nevezett település fejlődését a kereskedelem alapozta meg, így egyre több patkoláshoz, szekérvasaláshoz, szerzőcskészítéshez értő szakemberre volt

szüksége. A növekvő számú mesterember jelenléte pedig a mezővárosokban magával vonta egy érdekvédelmi és vallásos szervezet kialakulását, ez lett a középkor ilyen irányú intézménye: a céh.

Magyarországon a Nyugat-Európában kialakult céhrendszer a 14. században

kezdett el terjedni, szoros összefüggésben a városiasodás növekedésével – a királyi városok, egyházi központok és főleg a bányavárosok német telepes bevándorlói hozták magával az intézményt, ami a 16. században meggyökeresedett a magyar lakosságú településeken is. Kecskemét – jelenlegi tudásunk szerinti – első céhe is egy királyi városból érkezett iparoscsoporthoz köszönhető; a Szegedet ért hajdútámadás miatt és a török fenntarthatóság alól menekülő ötvösmesterek Kecskeméten letelepedve igyekeztek céhet szervezni, arra hivatkozva, hogy korábban is ennek a keretei között éltek és dolgoztak. 1557-ben a debreceni ötvösöktől kértek és kaptak céhszabályzatot, ebben

Georg Hoefnagel: Buda látképe (Braun & Hogenberg: Civitates Orbis Terrarum VI. Köln 1617)

Ü. Kovács János kovácsműhelye előtt a 19–20. század fordulóján. A műhely a Halasi Nagy (ma Batthyány) utcán állt, a család több generációja dolgozott benne a 19. századtól kezdve (Kecskeméti Katona József Múzeum, Szalontay-album)

az évben a magisztrátus és a budai pasa jóváhagyásával meg is alakult a céh.

Ezen a ponton érdemes tisztázni, hogy miért kellett céhszabályzatot kérni és miért kellett azt jóváhagytatni. Utóbbira azért volt szükség, mert a mezővárosi iparosok – így a kecskemétiak is – jogilag jobbágyi sorban voltak, tehát minden jogi aktust csak földesúri jóváhagyással kezdeményezhettek. A török hódoltságban fekvő Kecskemét közigazgatásilag ekkor a (pasa rangot is viselő) budai beglerbég alá tartozott, így praktikus okokból célszerű volt a jogbiztonságot vele szavatoltatni.

A céhszabályzat máshonnan történő kérésére azért volt szükség, mert Kecskeméten addig ötvöscéh nem volt, és feltehetőleg emlékezetből fabrikálni újat is nehéz tudomány lett volna a mestereknek. De sokkal fontosabb, hogy ennek szimbolikus jelentősége is van: a törvények a középkori gondolkodásban csak akkor szolgálták a boldogulást és a jólétet, ha isteni eredetűek, tehát vagy az egyháztól vagy az Isten kegyelméből uralkodó királytól származtak, aki – jelzésértékű szóhasználatlaltal – szentesítette, vagyis hatályba léptette a törvényeket.

Lópatkolás Szentkirályon a 20. század elején (Kecskeméti Katona József Múzeum, Szalontay-album)

Maguk az ötvösök is hivatkoztak erre kérelmükben, miszerint a kért debreceni artikulusok (céhszabályok) a szent királyok idejéből valók lennének. Más kérdés, hogy a szövegből a kötelező egyházi részek hiá-

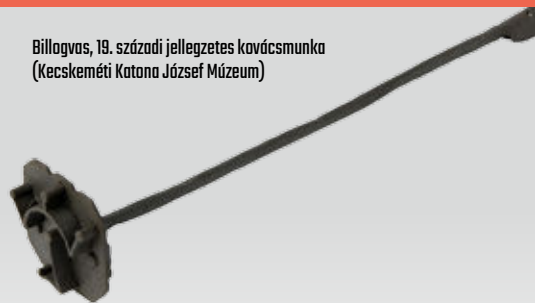
nyoznak, mint a misehallgatás, oltárgondozás, szentek ünnepei, amelyek egyébként jellemzőek voltak a középkori céhek vallásos kereteire. Ez feltehetően az ekkor megszilárduló reformáció tanainak köszön-

A kovács céh 1750-es pecsétjének lenyomata az 1830-ban kiállított bizonyoságlevélen (Fotó: Kecskeméti Katona József Múzeum)

Patafaragó, speciális kovácseszköz a 19–20. század fordulójáról (Kecskeméti Katona József Múzeum)

Billagvas, 19. századi jellegzetes kovácsmunka (Kecskeméti Katona József Múzeum)

hető, ami Kecskeméten is jelentős hatást váltott ki ebben az időben, a feltehetően protestáns mesterek épp ezért a szintén újhítű – és kiemelkedő kézművesiparú – Debrecenből kértek szabályzatot, de a jogfolytonosság, a királyi törvény tisztelete és hagyománya így is tovább élt.

Ezzel az aktuálssal az ötvösök indították el a céhalapítási hullámot Kecskeméten, 1559-ben már a szűcsök és a szabók is céhet hoztak létre. A kovácsok azonban csak száz évvel később, 1653-ban alakítottak céhet és kértek céhszabályzatot, ráadásul a gyakorlat igencsak hasonlít az ötvösökhöz. A kovácsok a nagyváradai céhhez fordultak kérelemmel, melynek igen régi szabályzata volt. Céhprivilegiumaik eredete a 15. századra nyúlik vissza, az eredeti, 1474-ben elpusztult iratot 1481-ben állították ki újra a nagyváradai káptalan, amit 1570-ben János Zsigmond fejedelem erősített meg. Megjegyzendő, hogy a debreceni kovácsok céhlevelét is a nagyváradai alapján készítették el 1489-ben, tehát egyfajta etalonnak számított. A középkori céhlevelél külön megnevezi azon mesterségeket, melyek a kovácscéhben egyesültek, ezek pedig a kovácsokon túl a lakatosok, sarkantyúsok és csiszárok. Időközben e foglalkozások önállósodtak, mivel a váradai kovácsok Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem által megerősítve külön céhszabályzatot kaptak a 16. század végén, mely csak rájuk vonatkozott, lévén a rokon szakmák „egymástól megoszlottak és elválasztáltak”. Ezt a privilegiumot a kecskeméti kérésére a nagyváradai céh 1653-ban Nagybányai István öreg céhmester és Váradai Miklós kis céhmester által a kecskemétiekre szabta és engedte át Zana István főbíró kérésére. A budai beglerbég megerősítése a helyi kovácscéhnek több részletben érkezett meg a következő évben. A módszer láthatóan egyezik a száz

Metszett, sárgarézlemezrel borított zárszerkezet, 1779. Mestere bizonyosan tanult rajztudással bírt (Kecskeméti Katona József Múzeum)

évvel korábbival: régi céhtől kért, királyok által szentesített szabályzat megléte, emellett szintén protestáns szellemiség érhető tetten abban, hogy a záradékban csak a sátoros ünnepek megtartására és a vasárnapi istentisztelet látogatására buzdítanak a szöveg alkotói.

Az elkészült céhprivilegium bevezetője megnevezi a kecskeméti mestereket is: küldöttségbe Nagyváradra Csuka Jakab, Tóth István és Mihály kovács mentek, akik a helyben maradt Gyenis János, Bekős Mihály, György Pál és Mojzes kovácsok nevében jártak el. 1654-ben mégis egy Patai János nevű kovácsmestert válasz-

tottak céhmesternek, akinek a személyébe a budai pasa beleegyezett. Tette ezt azért is, mert Budán hídépítés és egyéb javítási munkálatok zajlottak, tehát a török logika szerint személye hasznos volt, mivel felügyelő és büntető hatalommal rendelkezett céhtársai felett és irányítani tudta munkájukat. Jellemző a korszakra a hódoltsági magyar kovácsok ilyen irányú foglalkoztatása: a hídjavításhoz vasszegeket gyártottak, valamint ágyúk és kerekek vasalását is végezték, más szóval a tábori műszaki alulkulaként hasznosultak. Ugyanezen munkákra 1662–1663-ban is Budára kellett menniük, sőt a császári és városi adón, meg a dézsmán kívül minden egyéb adó és szolgálat alól is felmentette őket a budai Hasszán aga. 1674-ben Koháry István, a város nagyobb részét bérlő földesúr részéről a keresztény megerősítés is megérkezett a kovácsok céhprivilegiumaira. Egy 1684-ből származó nyugta alapján lehet némi fogalmat alkotni a vasműveseknek az oszmánok részére természetben lerovandó terheiről, ekkor 1080 db vasszeget

adtak át a budai kapus szolgálatot teljesítő Sahin agának.

Természetesen a helyi vasas mesterek a hódoltság idején még nem differenciálódtak annyira, hogy külön céheik legyenek, a kovácscéhben a lakatosok, sarkantyúsok, puskaművesek és óráskok is benne foglaltattak. Az alapításkor megnevezett kovácsmesterek némelyike feltehetően értett a többi szakmához is, 1663-ban a városi számadáskönyvekben Lakatos Gergely puskacsínálásáról esett szó, illetve Lakatos György órásmesterségét is említi, 1657-ben pedig a toronyórát helybeli lakatosokkal készítették el, ez a Barátok

Lópatkolásnál használt harapófagó
a 19–20. század fordulójáról (Kecskeméti
Katona József Múzeum)

Díszes kocsivasalás,
kovácsmunka a 20. századból
(Kecskeméti Katona
József Múzeum)

A lakatos céh 1742-es pecsétjének
papírlenyomata a Bács-Kiskun
Vármegyei Levéltárban
(Fotó: Kecskeméti Katona József Múzeum)

templomának tornyán mutathatta az időt. Az órát az 1690-es években Lakatos Mojzes és István javíttatta, de 1699-ben új toronyórát kellett rendelni.

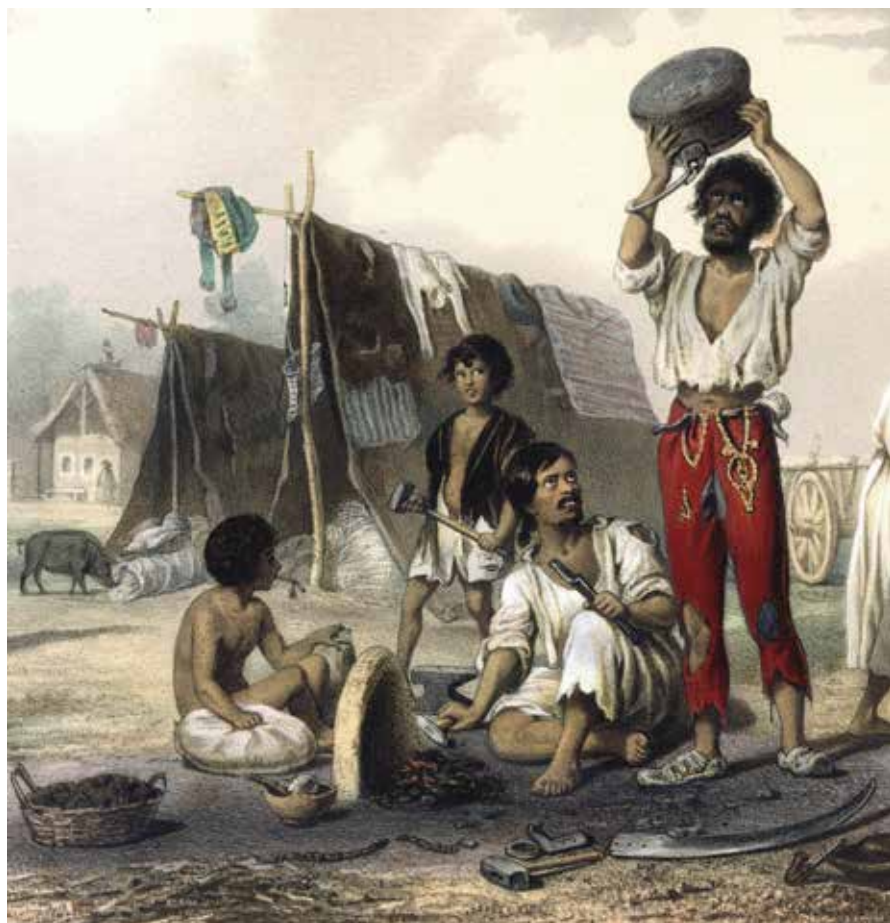
A felszabadító háborúk és szabadságharcok elültével a 18. században a mesterségek a békés fejlődés útjára léptek. A kovácsok privilégiumait 1742-ben Koháry András földesúr ismét megerősítette, összefüggésben azzal, hogy új vasmunkás céh alakult Kecskeméten. Ugyanis ebben az évben került sor a kovácsok és a finomabb vasmunkát végző mesterek különválására, és jött létre az önálló lakatoscéh. Az alapításhoz a pesti lakatoscéh szabályzatát kérték el, melyet utoljára I. Lipót erősített meg 1701-ben. A kovácsoktól történt különválásnak a jó rend (vagyis a békesség) megtartása volt az oka – ez virágnyelven annyit jelentett, hogy a céhen belül megnőtt a speciális fémmunkát végzők száma, akik új szervezetet követeltek maguknak. A céhprivilegiumban felsorolták a kérelmező lakatosmestereket: Hrúz Mihály, Bory József, Borsai János, Szászi István, Keszteli Mihály, Szabó István, Szentpéteri Izsák, Karácsonyi István. Céhükbe tartoztak a puskaművesek, sarkantyúsok és óráskis, mivel csekély számuk miatt önálló szervezetet nem tudtak létrehozni.

A két vasmunkás céh pecsétje is ebben az időben készült, a lakatosoké az alakulás évében, a kovácsoké 1750-ben, bár feltehetően korábban is létezett egy közös pecsétnyomójuk. A pecsétnyomók a céhek kapcsán azért bírnak forrásjelleggel, mivel a szervezet egyfajta reklámjaként működtek, így rajtuk a mesterség legjellemzőbb szerszámain is feltüntették. A kovácsok pecsétjének közepén egy címeralakban fogó, szög, patkó és kalapács látható, felirata: Kecskeméti Kovácsok Che Pecheti, 1750. A lakatosok pecsétjének közepén kulcs, keresztben puska, a két szélén sarkantyú és órakerék, a puska és a kulcs közötti felső részen egy lakat látható, felirata: Kecskeméti Lakatos Mesterek, 1742. A kovácsok az 1653-as privilégiumot 1773-

ban váltották fel, a pesti kovácsoknak Mária Terézia által katolikus szellemben kiadott céhszabályzatával. Mindkét céh új szabályzatot kapott az 1813-ban indult céhreform kapcsán, a kovácsok 1815-ben, a lakatosok 1818-ban, de pecsétjeiket később is megtartották.

A kovácsoknak viszont nemcsak vassal, hanem állatokkal is jól kellett bánniuk a patkolás miatt, főként lovakkal, szamarakkal és ökrökkel. A kovácsok különleges tudásához tartozott a haszonállatok ismerete, ezáltal betegségeiké is; általánosan is értettek az állatgyógyításhoz, egy-egy nagy hírví gyógyító kovács messze földön híres

volt. A 18. század végén már segítették is a lóorvoslással foglalkozó mestereket. Kecskemét tanácsi jegyzőkönyvében egy 1791-ből származó bejegyzés szerint Zombori József kovácsmester a baromorvoslás tudományát kitanulni jelentkezett, és kérte azon műszereket, melyeket a város korábban e célra készítettett – törekvése olyan mértékű helyeslésre talált, hogy a témába vágó könyveket is kiadták neki, amiket szintén a tanács vásárolt. Tehát Kecskemét már korábban is alkalmazott állatgyógyítókat – feltehetően kovácsokat –, akikre oly nagy szükség volt, hogy eszközeik gyártását és könyveik megvételét a

Barabás Miklós: Vándor cigány-telep, színezett litográfia (Skizzen aus dem Volksleben in Ungarn 1853).
A cigánykovácsok eszközkészlete jelenik meg az ábrázoláson

Lakat kulcsával a 19. századból, hasonló az 1844-es mintarajzon láthatóhoz (Kecskeméti Katona József Múzeum)

Lakatosmunka a 19. századból: ún. Alberti-béklő (Kecskeméti Katona József Múzeum)

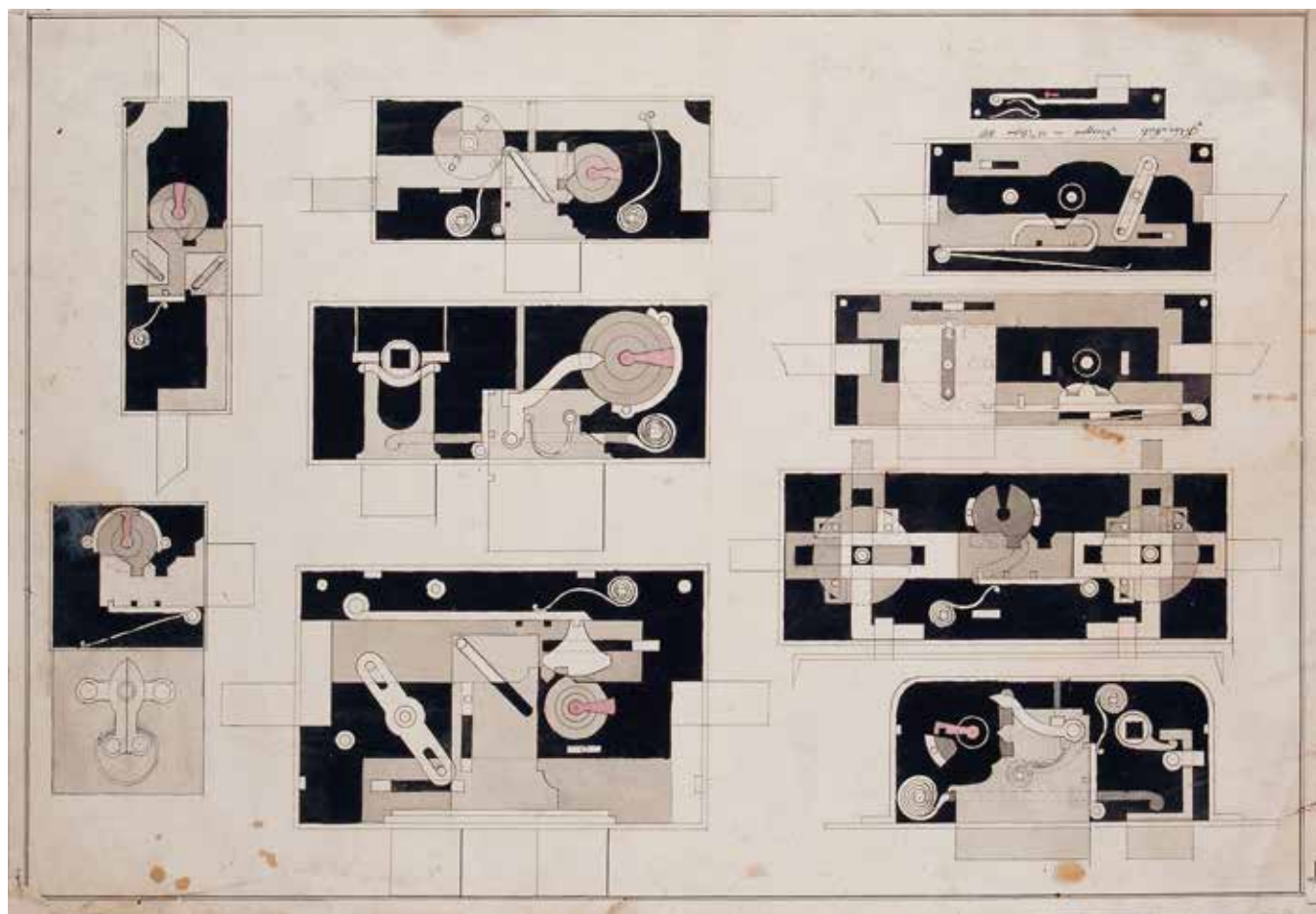

tanács magára vállalta. A lódoctorokra a kormányzat szerint is nagy szükség volt, ezért Pesten a helytartótanács támogatásával 1797-től tanították is a kovácsoknak az állatorvoslás ismereteit, ugyanebben az évben Gavenda Ferenc kovácmester jelentkezett a tanácsnál mint végzett baromvros. 1801-ben rendelet is jött ki arról, hogy a kovácslegényeket küldjék állatgyógyászati képzésre, ezt kitanulván a mesterré válás költségei alól felmentést kaphattak. Erre a tudásra nagy lehetett a kereslet, mivel ugyanekkor Balog Pál kovácslegény a

tanács támogatását kérte, hogy több kecskeméti ifjúval Bécsbe mehessen marhaorvoslást tanulni, amit a magisztrátus meg is adott nekik.

A kovács- és lakatoscéh között a szétválás ellenére a későbbiekben akadtak súrlódások. a 18. század végére a lakatos céhmesterek száma megközelítette a kovácsokét és feltehetően gazdasági súlyuk – mivel értékesebb termékeket állítottak elő – is megnővekedhetett. 1780 után 24 kovács- és 20 lakatosmester működött Kecskeméten, a lakatosok pedig nekiáll-

tak az érdekérvényesítésnek, és elkezdték a tanácsot panaszokkal és kérvényekkel ostromolni a kovácsokkal szemben. Ennek eredményeképp 1781-ben a kovácsok eltiltattak az ónozott munkák készítésétől. Emellett meghatározták, hogy a komolyabb épületlakatos munkákat (rácsok, vasajtók, vas ablaktáblák stb.) valamint a hordók, kádak, edények vasalását, billogok készítését mindkét céhbéli készíthette. A lakatosok a nyílászárók és bútorok munkáit kapták meg, mint ajtók-ablakok, valamint ládák, almáriumok, szekrények megvasalása, pléhmunkák, csizmapatkolás, sarkantyúzás és cifra reszelés által készített finommunkák, a kovácsoknak pedig maradt a kocsivasalás, kapuk, kutak tengelyeinek készítése, konyhai vaseszközök gyártása. Feltehetően ezek voltak azok a munkák, amelyekben konkurenciát jelentettek egymásnak a két szakma képviselői, mivel az olyan általános kovácsmunkák, mint a szerszámkészítés, patkolás – vagy a lakatosoknál a zár- és lakatkészítés – fel sem merültek, mint vitás elemek.

Szűts János zárszerkezet mintarajza (1839, Kecskeméti Katona József Múzeum)

Az egyesült lakatos-, puskás- és óráscéh 1873-ban nyomtatott tanulólevele. Kidíjlta Vághi Antal részére 1879-ben (Kecskeméti Katona József Múzeum)

Szintén konkurenciát jelentettek a céhbeliek számára a kontárok, vagyis az iparágban dolgozó, de céhbe nem tartozó kézművesek. A kovácsok régi versenytársai a cigánykovácsok voltak, akik főleg a sérült, elromlott eszközök javításából éltek, de gyakran megvolt a szak tudásuk a szerszámkészítéshez is, azonban szűkös anyagi lehetőségeik és társadalmi kirekesztettségük miatt nehezen tudtak céhbe állni. Már a török fennhatóság alatt is problémát okoztak, mivel a vasmunkához elengedhetetlen szén a kufárokkal együtt ők is felvásárolták a robotban állami munkát végző vasművesek elől. A kovácsok aztán az új céhszabályzat megszerzése után, 1774-ben fel is léptek – ráadásul vármegyei szinten – az „*új magyarok*”, vagyis a cigány iparosok ellen. A kovács-céh egy fogalmazványban megnevezte a sérelmére elkövetett munkáikat, úgymint: szekérhez és kocsivasalások, malmok vas szerelvényeinek készítése, mezőgazdasági eszközök gyártása, szerszámgyártás és konyhai eszközök kovácsolása. Viszont bizonyos hajlandóak voltak átengedni: béklyó, fók, tűzacél, nyárs, fúró, vakarókés,

szőgek, nyereghez tartozó szerelvények, ezeken túl „*eszkába csinálások*”, vagyis javítás, foltozás. A tanács aztán a maga bölcsességében élet vette az alsóbb rendű iparosok jogfosztásának azzal, hogy mivel a cigánykovácsok közül csak 4 személy volt képes komolyabb vasmunkát elvégezni és a céhes kovácsok a lakossághoz mérten kevesen voltak, ezért meghagyták a mezőgazdasági szerszámkészítésben céhen kívül. Róluk az is kiderült, hogy hajlandóak lettek volna a céhbe állni, de a mesterré válás költségeit és a remekelést nem tudták vállalni, cserébe a tanács azt is felajánlotta, hogy fiaik a céhbe állhatnak legényként.

Utóbbi azért volt nagy engedmény, mert az éppen ekkor megkapott artikulusok szerint csak azt fogadták fel tanoncnak, aki „*becsületes ágyból való*” volt, tehát származása törvényes, igazolható volt. Az utolsó céhprivilegiumok, amelyek az 1813-as céhreformok során keletkeztek, már nem tartalmaztak ilyen kitételeket. A céhbe kerülés próbaidővel kezdődött, ez a kovácsoknál két hét volt, utána vették fel inasnak a 10-12 éves fiúkat szegődési díj mellett. Akit viszont felvettek,

az a céhtől kapott költőpénzt és inget, lábravalót, süveget és még ködmönt is. Az inaskodás 2-3 éve alatt a mesterség helyben megtanulható csinját-bínját a felvettek elsajátították, végül felszabadultak és számos céhes ceremónia és főleg pénzbéli ráfordítás után legénnyé válhattak. A legény, hogy szakmájában és a világ dolgaiban minél jártasabb legyen, 3 évi vándorlást volt köteles végezni, ez idő alatt bejárhatta a hazai és külföldi műhelyeket, szerezhetett tapasztalatot. Útnak korábban bizonyoságlevéllel, a 19. század elejétől kezdve vándorkönyvvel indult, ez egyszerre számított útlevélné és bizonyító erejű okirattal, melyben az általa felkeresett városok céhei és mesterei igazolták a helybeni munkáját. A saját korukban Kundschaftnak is nevezett bizonyoság- vagy szabadulólevelek a 19. század első éveiben vették fel az ún. biankó formát, vagyis hivatásos rézmetszővel városi szinten elkészítették az okmány keretét és a kibocsátó város látképét az alsó részt üresen hagyva. Az üres részre minden céh saját szöveges nyomóformáját alkalmazhatta, így egységessé váltak az egy városból származó iparosok bizonyoságlevelei. Kecskemét mai

ismereteink szerint első rézmetszéssel készült biankó biznyságlevelét Gottfried Prixner pesti mesterrel készítette el a kovácscéh 1806-ban, egy tanácsi jegyző-könyvi bejegyzés szerint ennek költségét minden városi céhnek közösen kellett állni, mivel közösen használták.

Markó József kovácslegénynek a Bács-Kiskun Vármegyei Levéltárban őrzött vándorkönyve szerint igen hosszúára sikeredett a vándorlása. 1839-ben kelt útra, dolgozott Szegeden, Nagyváradon és Miskolcon, 1844-ben az erdélyi Brassóban. Vándorkönyvét útlevélként használva 1848 márciusában Budán a helytartótanács által egy évre érvényesíttette egy Havasalföldön keresztül Törökországba történő utazásra. 1849 januárjában Marosvásárhelyen volt, júniusban érkezett vissza Kecskemétre, ahonnan Pestre indult, 1850 szeptemberéig ismét Brassóban vendégmunkáskodott. 1851 áprilisában Bukarestbe távozott, ahonnan nemsokára Brassóba ért vissza, ahol szeptemberig dolgozott. Ez a rövid

kivonat is mutatja, hogy egy vándorkönyv birtokában milyen távolságokat lehetett megtenni – természetesen vándorlásuk idején sokan csak a szomszédos városokig jutottak kalandvágy vagy tőkeerő hiányában.

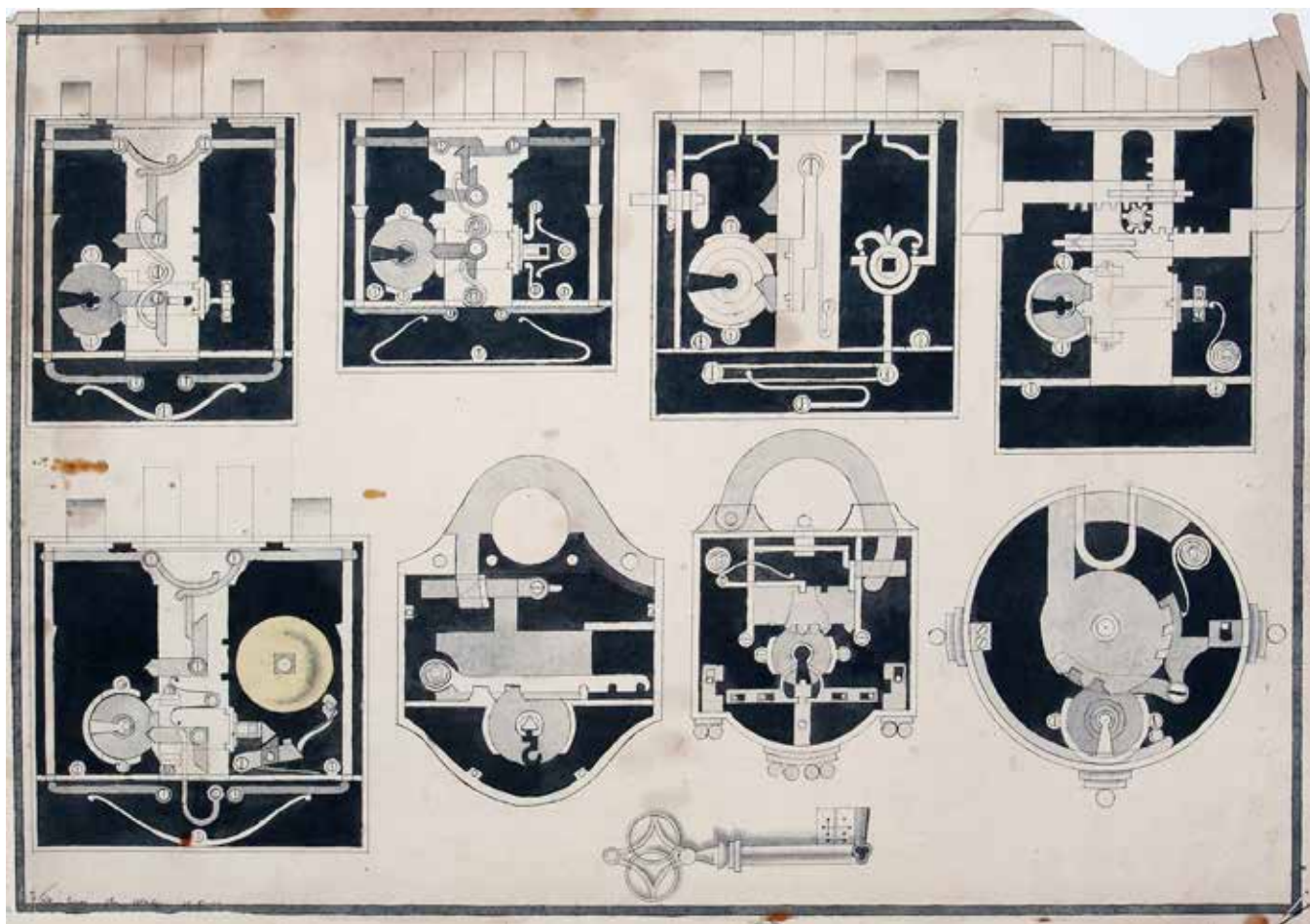
A vándorlás során a legény kereső-képesnek számított, bérért dolgozott, amire rá is szorult, mivel a mesterré válás igen költséges mulatságnak számított. A mulatságot itt szó szerint kell érteni, mivel mesterré avatás esetén lakomát is kellett rendeznie saját költségére a céh összes mesterének. Ezt azonban megelőzte a remek készítése, amellyel igazolta a mesterségében való jártasságát. A remek tárgya koronként és céhenként változott. Az 1653-as privilégium szerint a kovácsok remekelése a következőképpen folyt le:

„Éjél, éjfélt után való egy órákor elkezdvén, az következő napnak estvéjéig ilyen négy vas szerszámokat, melyeket Mester Remeknek hínak, tudni illik: egy öreg Fejszét, egy Fű vágó kaszát, egy Ásót,

és egy kapát jól tartozzék megcsinálni, készíteni, megtisztítani, fényesíteni, vagy az mint szokták mondani megköszörölni, és minden készületivel teljességgel elvégezni, és annak a két néző, vagy látó Mesternek azon az napon tartozzék éltelt és italt adni. Ha penig annak a' ki mesterséget akar felvenni, akkor szolgálja nem volna, más Mestereknek szolgálai közzül kettőt, a' kiket akar, arra az egy napra hogy az Pörölyökkel üssék az vasat, ő magához híhasson. Ezeket így elvégezvén, más következő napon az Czéhnek gyűlésében az, az ő tölle megkésztetett négy szerszámokat mind az egész Mesterek eleiben elő vigye, melyeket azon Mesterek mind egyenkint jól megnézni, és jó lelki isméret szerint megvizsgálni tartozzanak. És ha azok a Kovács Mesterektől jóváltalnak, tehát az olyan új Mester az Czéhnek társaságában bevétetik. Ha penig azoknak a szerszámoknak ketteiben valami vétkecske találtatik: azért az Mestereket könyörgésével megengeszteltye; De az ki háromban nagy vétket találtatik

Gottfried Prixner: A kecskeméti kovácscéh biznyságlevele, 1806. Kiállítva Fáj Szüts Mojzes legénynek, 1830-ban, rajta jelezve, hogy ugyanazon évben Törökkanizsán dolgozott (Kecskeméti Katona József Múzeum)

Szűts János zárszerkezet-mintarajzai (1844, Kecskeméti Katona József Múzeum)

tenni, és nem jól készíteni találtatik, az olyan az Czéhben bé ne vétessék, hanem többet kényszerítették tanulni."

A lakatoslegények mesterremeke hét különböző munkából állt, legnagyobb szakmai feladatuk egy mives láda elkészítése volt, ezenkívül pántolás, pléhmunkák, sómérő és kulcsos béklyó készítése volt a feladat az 1742-es céhszabályzat szerint. Több más szakma mellett a lakatosoktól és kovácsoktól egy 1795-ös udvari rendelet alapján az állam elvárta, hogy inas csak az lehessen, aki a negyedik osztályt sikeresen befejezte és a rajziskolát egy évig látogatta, ahol szétszedett és összeállított lakatok, lépcső- és erkélyrácsok, ablak- és kapurácsok, fogaskerekű hajtások és a legkülönbözőbb kéziszerszámok ábrázolását kellett volna elsajátítaniuk. 1815-ben megállapították, hogy a rendeletet a kisebb városokban a céhek elszabotálták, mivel az iskolába járás drága volt, az inasok munkájától vette volna el az időt, rajziskola pedig legközelebb Kecskeméthez Pesten volt a 19. század elején. Emiatt figyelemre méltóak az itt bemutatott lakatos mintarajzok, melyeket Szűts János lakatoslegény

négy év eltéréssel készített, tehát ennyi ideig biztosan járt rajziskolába, ha nem is folytatólagosan.

A céhek a hazai ipar megjelenésének hatására a 19. század közepére egyre inkább a fejlődés gátjaivá váltak. Az 1859-es császári iparrendtartási rendelet megszüntette a céhkényszert – vagyis ipar már nem csak céhes keretek között űzhető –, majd az 1872-es ipartörvény el is törölte őket. Ez azonban nem jelentette, hogy a céhek ekkor egy csapásra megszűntek volna, egyszerűen átalakultak ipartársulattokká. Az új szervezetek alapszabályainak elfogadásáig de facto céhek maradtak a társulatok, az átalakulás igen hosszadalmas volt. A lakatosinasok segédde válásakor még 1879-ben is az 1873-ban nyomtatott tanulólévelet kapták bizonyítványul, amelyen következetesen céhek nevezték magukat a lakatosok. Az ipartársulatok az elkövetkező években jöttek csak létre hosszabb-rövidebb idő alatt; a Kovács Ipartársulat alapszabályait csak 1894-ben hagyták jóvá.

A régi céhes emlékeket az ipartársulatok őrizték meg, vagy egykori céhtagok

féltett kincseivé váltak. Hornyik János a város történetének írásakor az 1860-as években még a céhládából kivéve másolhatta le a kovácscéh artikulusait. Utolsó örök, Bende László kovácsmester 1933-ban adta át a Kecskeméti Múzeumnak az értékes anyagot, melyet nagy becsben tartott. Ekkor került a gyűjteménybe a kovácscéh ládája, pecsétnyomója, az 1653-ban kapott céhartikulusok és az I. Ferenc által 1815-ben megújított céhszabályzat.

Azonban a történelem közbeszólt: a II. világháború idején meghozott és utólag szerencsétlennek bizonyult döntés megakadályozta, hogy eredetiben fennmaradjanak ezek a műtárgyak. A front közeledtekor a levéltár és a múzeum legértékesebb műtárgyait, iratait a koháryszentlőrinci major erre a célra átalakított épületébe menekítették, amelyet 1944. október 10-én valószínűsíthetően gyújtóbomba-találat ért, megsemmisítve az ott tárolt anyag nagy részét. Habent sua fata thesauri: a régi vasmunkások kincsei tűz által lettek hamuvá.

Bezsenyi Ádám

KATONAI REPÜLŐTÉR É

Mititzky László főhadnagy, a 11/6. repülős század parancsnoka

Rákósy Béla tábornok, a légierő parancsnoka 1941–43 között

Háy László ezredes, a légierő parancsnoka 1939–40 között

Rotter Lajos okleveles gépészmérnök és pilóta

Az elmúlt száz évben Magyarországon több városban és településen építettek katonai vagy polgári légi eszközök számára ideiglenes vagy állandó repülőtérrel. A híros városban is így történt. Sőt, Kecskeméten több helyszínen és több alkalommal is próbálkoztak valamilyen légibázist kialakítani az 1910-es évtizedektől kezdve. A repülés népszerűsítésére pedig többször is szerveztek városunkban különböző helyszínen repülőbemutatót (repülőnapot) és sétarepülést.

élményekben volt részük mindkét helyszínen. A helyi újságok hetekig cikkeztek az első repülőnapokról. A Kecskeméti Lapok 1914. március 15-ei számában olvasható, hogy a Magyar Aeró Klub elnöksége kérte a „híros” város vezetését, jelöljön ki

A repülés kezdetei Kecskemét térségében

Az bizonyított tény, hogy a XIX. század végén néhány alkalommal léghajó is áthúzott a híros város felett. A város nevét viselő újság 1899. október 1-jén Léghajó Kecskeméten címmel közölt cikket. A XX. század legelején városunk már szorosabb kapcsolatba került az aviatikával.

1910. július 30-án báró Hazay Samu (1851–1942) altábornagy, honvédelmi miniszter és kísérete Kecskeméten tartózkodott. A város vezetőivel tárgyaltak a Baracsi-pusztán létesítendő lőtér és léghajótelep (tábori repülőtér) kialakításáról. 1912. április 10-én három katonai léghajó Kecskemét felett, Hódmezővásárhely irányába repült. A repülés népszerűsítése céljából 1913 áprilisában két repülőnapot is tartottak a híros város mellett. Az egyik a nyomási-réten, a másik pedig a széktői mezőn lett megtartva. Óriási sikere volt azoknak a kezdetleges légi bemutatóknak. A város lakóinak igazán feledhetetlen

Törzsepület a repülőtéren egy 1940-es felvételen

PÍTÉSE KECSKEMÉTEN

Vassel Károly tábornok, a Légügyi Hivatal főnöke

repülőtérlelésítés céljára szolgáló területet. Hatezer korona értékben pedig építtessen a gépek tárolására szolgáló hangárt. De akkor ebből semmi sem valósult meg. Ugyanis a császári és királyi hadvezetés máshol talált alkalmasabb terepet, illetve helyszínt.

1918–19-ben a Rudolf lovassági karszánya melletti területen alakítottak ki szükség repülőteret. A kezdetleges légi eszközöket a lovardákban tárolták. A Magyarországi Tanácsköztársaság idején több alkalommal bevetették onnan a kecskeméti 5. vörös repülőszázad gépszemélyzetét Brandenburg vagy Anatra típusú gépekkel, felderítésre és bombavetésre a román királyi csapatok ellenében.

Repülés a tiltás időszakában

A Nagy Háborút lezáró gyalázatos trianoni békediktátum határozatainak értelmében a háborúból vesztésként kikerülő Magyar Királyság nem tarthatott a hadserege hadrendjében légierőt. Több mint 15 évig tilos volt katonai repülőteret létesíteni és fenntartani. Ezek ellenére vagy ezt kihasználva már 1921-ben elkezdődött néhány városban (Budapesten, Szegeden, majd Szombathelyen) titokban a repülőkiképzés. Természetesen ezek a repülések (oktatások és gyakorlások) a tiltás miatt szigorúan rejtett körülmények közt, különböző fedőszervek hatáskörében történhettek.

A váratlan ellenőrzések időszakában mindig rejtették a repülőgépeket és a kiszolgáló eszközöket a szigorú antant ellenőrök megjelenésekor. A magyar repülőtisztek és altisztek fedés miatt csak polgári ruhában járhattak. Az oktatói beosztásuk megnevezése is polgári címek voltak. (Például: légügyi főigazgató=tábornok, légügyi igazgató=ezredes, légügyi aligazgató=alezredes, légügyi főfelügyelő=őrnagy, légügyi ellenőr=hadnagy, légügyi mester=törzsőrmester.)

A Kereskedelmi Minisztérium IX. Légitforgalmi Osztálya szervezetében működött 1920-tól a rejtett (titkos) légierő vezetősége. 1924. április 10-én pedig létrehozták a fenti minisztérium felügyelete alatt a Magyar Királyi Légügyi Hivatalt (LÜH). Ennek a főnöke Vassel Károly (1878–1946) vezérkari ezredes lett. Csak 1930-tól kezdődően járhattak egyenruhában a repülőtisztek (altisztek).

A LÜH ügyosztályai végezték a köz-igazgatási, személyzeti, légi közlekedési, műszaki és légi rendészeti ügyeket. 1924-ben már hét helyen működött repülőtér gondnokság (Mátyásföld, Szeged, Szombathely, Székesfehérvár, Miskolc, Debrecen és Pécs). A különböző repülőtereken lévő repülőszázadokat a rejtés teljes időszakában fegyvernemük szerint nevezték:

- Közfelderítő repülőszázad: légifényképészeti alcsoport
- Közfelderítő repülőosztály: légifényképészeti csoport
- Vadászipülő század: időjelző alcsoport
- Vadászipülő osztály: időjelző csoport
- Vadászipülő ezred: időjelző főcsoport
- Éjjeli bombázószázad: légiposta alcsoport
- Könnyű bombázóezred: légiforgalmi főcsoport.

Légi felvételen a II. és a III. számú hangár 1938-ban

Repülésért adományozható kitüntetés elő- és hátlapja

Tisztek és altisztek részére rendszeresített pilótajelvények

Sorállományi fegyvernemi jelvényei egyenruhán

Repülőbemutatók, utasrepülések a híros városban

A trianoni békeszerződés tiltása miatt csak repülőversenyeken, útvonalrepüléseken és egyéb légi rendezvényeken mérhetők össze a tudásukat a magyar pilóták. Kecskeméten is szerveztek időnként több bemutatórepülést jótékonyági és utasrepülések céljából, illetve a katonai repülés népszerűsítése okán. 1924. szeptember 8-án, 1929 szeptemberében, 1932. október 2-án tartottak nagy sikerű, közönséget vonzó repülőnapot a Széktó mellett, illetve a nyomási réten. Sport- és szállítógépek szeltek a levegőt Kecskemét térségében. Természetesen minden alkalommal jelentős közönség volt kíváncsi a légi bemutatókra. Meg hát olyan is volt, aki repülni is akart.

A kecskeméti sajtó állandóan napirenden tartotta a helyi repülés ügyét. 1932. szeptember-októberben hetente közölt cikket a Kecskeméten létesítendő reptér kapcsán. Az 1932-ben rendezett repü-

Dongó repülőszázad jelvénye századirodában

lőnapra érkezett többek között: herceg Odescalchi Miklós (1902–1945), Rotter Lajos (1901–1983), ifjú Horthy István (1904–1942) tartalékos hadnagy. Olasz futárgéppel landolt a reptéren vitéz dr. Rákosi György (1882–1935) tábornok, a LÜH vezetője.

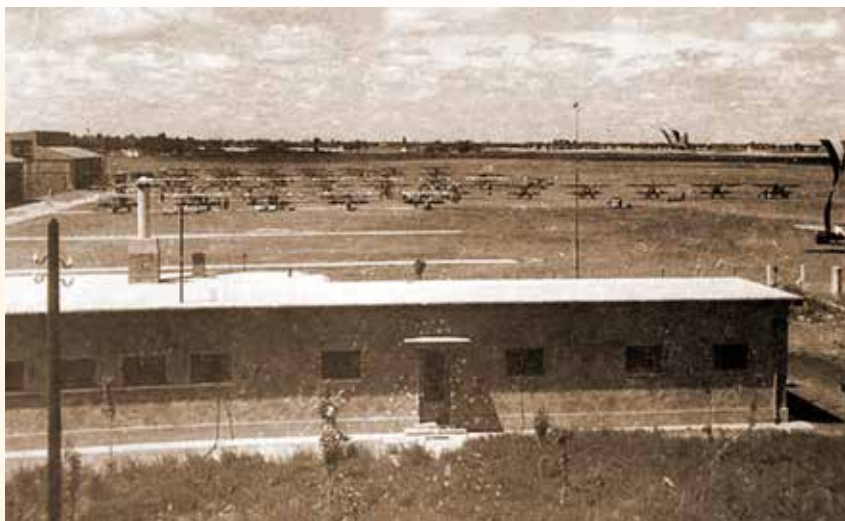
Rákosi tábornok azon a repülőnapon fontos bejelentést tett a nyilvánosság előtt. A nyomási legelő melletti sikerület méreténél, talajtanilag kiválóan alkalmas repülőtér építésére – mondta Rákosi tábornok. A Kecskeméti Közlöny 1932.

november 4-ei számában olvasható: „Tizenötezer ember nézte végig a repülőnap káprázatos látnivalóit. Vitéz Rákosi György dr., a Légügyi Hivatal főnöke közölte nagy nyilvánosság előtt: Kecskeméten megvalósítják az állandó repülőteret.” Másnap első oldalán ezzel a címmel jelent meg cikk az újságban: „Állandó repülőteret Kecskemétnek!” 1933. július 30-án és 1938. május 24-én ismét szerveztek repülőbemutatót a híros város mellett. A repülés népszerűsítése érdekében szerepeltek a helyben állomásozó Időjelző-alcsoport (vadászrepülő század) Cr 32 típusú gépei is.

1931. április 17-én egy postagép kényszerleszállást hajtott végre a nyomási réten. 1935. február 21-én Kecskemétről repülőgéppel szállítottak Angliába export csirkét.

Repülőtér építése a híros város mellett

A magyar kormányzat honvédelmi politikája révén az 1930-as évek elejétől fokozatosan és jelentősen növelte katonai kiadásait. Fejlesztette szárazföldi csapatai létszámát,

Vadászgépek a kecskeméti hangárak előtt, 1938

Borrett-sapka jelvénye

Repülőtisztek és altisztek hímzett sapkajelvénye

A Horthy Miklós Nemzeti Repülő Alap propagandaérme

növelte a repülőszázadok infrastruktúráját, technikáját és bővítette személyi állományát. Ezért újabb és újabb repülőtergondnokságokat kellett felállítani. De ez repülőterek létrehozása nélkül lehetetlen volt. Az országban az 1930-as évtizedben megkezdtek a katonai célokra alkalmas repülőterek létesítését. Kecskeméten abban az időszakban a nyomási mezőn szálltak le és fel a légi járművek, de ott viszont nem volt kiépített objektum sehol.

A repülőtér olyan létesített terület, amely lehetővé teszi a légi eszközök (repülőgépek, helikopterek) felszállását, landolását és mozgását. A repülőtér lehet állandó, ideiglenes, tábori, füves, betonos és különböző hosszúságú felszállópályával ellátott. A kiépített repülőtereken különböző létesítmények, épületek, berendezések, fényrendszerek, híreszközök, szakanyagok és úthálózatok találhatók. A légibázis területe teljesen sík, akadálymentes. Az egyes repülőterek nagysága különböző lehet. Az építésénél figyelembe veszik a domborzati, az időjárási, meteorológiai és egyéb viszonyokat is.

A repülőterek létesítésével, a beruházásokkal a Magyar Királyi Honvéd Központi

Építésügyi Osztály (Budapest) foglalkozott. Először kisajátították a mezőket, a környező gazdák által használt termőföldeket, erdőket és a rajtuk lévő tanyákat. A repülőtér építése, bővítése következtében történt földkisajátítások, perek és kártérítési eljárások viszont hónapokat, sőt néhány tulajdonosnál akár éveket vett igénybe.

A Kecskemét közelében megépítendő repülőtér területe a régi Szolnoki földút mentén, az Úrrét-nyomási pusztá, a Békéscsabai út mellett, a várostól 5–6 km távolságra helyezkedik el. Nagysága a kezdetekben 210 kataszteri hold volt, ami 1.200.000 négyzetmétert tett ki.

Földmunkálatok, talajegyengetés

A repülőtér beruházásához szükséges földterületek kisajátítása időben megtörtént. Alapos előkészületeket követően, a szerződések megkötése után kezdődhetett csak el a kivitelezés. A kecskeméti katonai repülőtér építését Varinszky Gyula főmérnök irányításával, 120 munkással 1935. március 4-én, hétfőn kezdték meg.

Természetesen ez a létszám, a különböző vállalkozások bevonása után, állandóan változott és növekedett, időnként akár több száz főre.

Édesapám a repülőtér építésének kezdetén Felső-Szentkirályon lakott. Többször elmesélte, hogy 1935 tavaszán kocsizott a régi Szolnoki út mentén, s látta, hogy a tehergépkocsik építőanyagot szállítottak a helyszínre. Kérdésére azt felelték, hogy hamarosan repülőtér épül. Egyébként a régi Szolnoki földút nyomvonalát az évekig épülő repülőtér terjeszkedése teljesen kettévágta. Ezért később Kecskemétről kerülő úton, a nyomási réten keresztül jártunk Szentkirályra. Vagy pedig kerülve a Békéscsabai műúton jutottunk haza Szentkirály-pusztára gyermekkorunkban.

Szappanos műszaki tanácsos készítette el a „Kecskeméten létesítendő repülőtér egyengetési földmunkája és füvesítése” nevet viselő költség-előirányzatot. A kiépítendő reptér talaja általában futóhomok. Szükségessé vált a talaj megkötése, az egész területnek agyaggal történő borítása. Erre a célra 120.000 köbméter agyagra lett szükség. A földmozgatás, szállítás, füvesítés, talajegyengetés, a vízelvezető

Fiat Cr 32-es, V171 oldalszámmal rendelkező vadászgép Kecskeméten

Leszállás során sérülést szenvedett 1937-ben a Cr 32-es 84 oldalszámmal rendelkező vadászgép

ütemben 1936–37-ben felépült a ma is meglévő, háromszintes, 200 férőhelyes legénységi elhelyezési körlet, az 1200 négyzetméter alapterületű vasszerkezetes hangár a hozzátartozó kommunális helyiségekkel (irodák, vécék), valamint szakműhelyekkel. Ekkor épült fel, s került átadásra az üzemanyagraktár, az üzemanyag-töltő-állomás, a lóistálló, a repülőtér-kerítés és a tiszti épület. A hangárban több repülőgépet tudtak tárolni, illetve a gépek javítását, ellenőrzését, szerelését, az alkatrész- és fődarabcsereket is el tudták végezni.

A repülőtér hírdőszert (távbeszélő CB-központját) 1937-ben építették ki. 1937. június 7-én írták alá az építéssel kapcsolatos bizottsági jegyzőkönyvet. A Légügyi Hivatal részéről Eperjessy József (1893–1953) őrnagy, légügyi felügyelő (a kecskeméti repülőtér parancsnoka) írta alá. Akkor a bizottság kijelölte a telefonhálózat irányvonalát és a külterületi távbeszélő áramkör oszlopsorának elhelyezési rendjét. Rögzítették, hogy a bevezetést a békéscsabai közútról, az 1. számú hangárnál végzik el a reptérre, az alközpont részére kijelölt helyiségben. Az alközpontba bekapcsolták a négy db mellékállomás vonalát, majd az egyes oszlopsoron légvezetékekkel a mellékállomások helyéig és a parancsnoki (törzspületeig) haladva végezték a telefonok bekötését a különböző irodákba és szolgálati helyekre.

Az új objektumok felhúzója folytatódott a repülőtér-fejlesztés következő ütemében is. 1940–42 között újabb 200 férőhelyes, háromszintes legénységi körlet, a 2-es és a 3-as hangár, a gyengélkedő, tiszti étkezdé, gépkocsiszín, derítő (szennyvíztisztító), nőtlen-tiszti lakóépület, központi legénységi konyha 600 főre (benne étkező, ételkiosztó, raktárak, étel előkészítő és mosogatóhelyiségek) létesültek. Az 1. és a 2. számú hangár még napjainkban is megvan. A 3-as hangárt 1981-ben elbontották, a helyére nagyobb és korszerűbb hangár épült. A régi derítőt pedig 2005 körül bontották szét.

A második világháború idején is haladt a kecskeméti reptér építése és állandó fejlesztése. Ezt indokolta a szövetségi kötelezettség és a hadi helyzet is. Megvalósult a lőszer- és bombaraktár kivitelezése, az adóházak, törzspületek bővítése, kutak fúrása. A repülőtér területének a bővítése miatt 40 személy földjét (226 holdat) kisajátították. 1943. május 20-án a kecskeméti polgármesteri hivatal kiadta a szükséges

árorendszer, fásítás és a barakképületek felépítése több mint 260 ezer pengőt tett ki. Az eső- és talajvíz elterelése céljából megfelelő árokrendszert létesítettek.

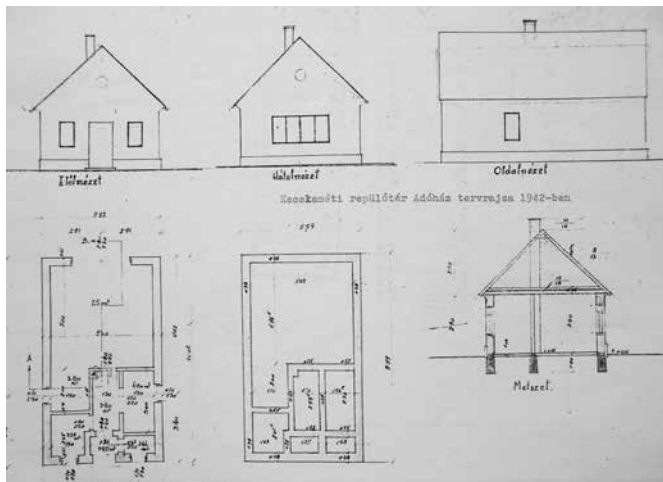
Az előzetes számítások szerint 165 ezer köbméter földet kellett megmozgatni. Bejáró-, bekötőutakat, közlekedési úthálózatot és a felszállómezőt is meg kellett csinálni. A jó munkaszervezésnek köszönhetően, a szükséges földmunkákkal, a tábori reptér kialakításával már 1935. április végére elkészültek. A talajgyengítést követően, a repülőtér sarkain 10m hosszúságban, egy m szélességben bemeszelt sáv jelezte a repülőtérteret. A repülőtér felépítése, beruházása több ütemben készült. A Honvédelmi Minisztérium terveiben kiemelt beruházásként szerepelt.

1936-ban Kecskemét város a Magyar Királyi Kincstárral hosszú lejáratú szerződést kötött, melynek értelmében a régi

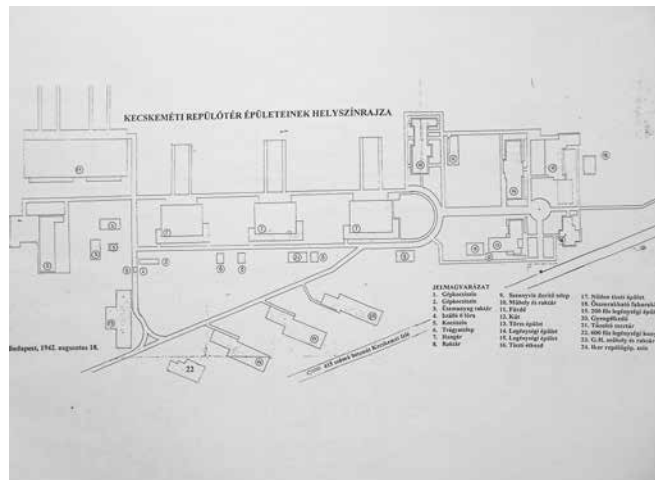
repülőtér céljára kijelölt 200 hold területű ingatlant 25 évre, 1961. szeptember 30-ig a Honvéd Kincstár használatába bocsátotta azzal, hogy a város tulajdonjoga teljes egészében érvényben marad és mindössze egy pengő folyó évi úri jog elismerési díjat fizet a területért a használó kincstár. A régi repülőtér helyszínrajzi száma 24649611-12-14 volt.

Épületek, hangár, műhelyek...

A területek kisajátítása, a földmunkák elvégzése után következett a különböző elhelyezési körletek, speciális létesítmények felépítése, majd átadása-átvétele használatra. A repülőtér működéséhez szükséges épületek és egyéb létesítmények terveit 1936 nyarára elkészítették. Az első

A reptér adóházának tervrajza, 1942

A repülőtér épületeinek helyszínrajza

építési engedélyt a gazdasági hivatal és raktárkomplexum felépítésére.

1942–44 között létesült a gazdasági hivatal műhely- és raktárkomplexuma, a transzformátorház, a tűzoltószertár, az óvóhely, különböző bekötő- és guruló-utak. Ezeket az építési terveket mindig a Magyar Királyi Honvéd Légierő Parancsnoksága XI. osztály (Budapest) hagyta jóvá. A beruházásokat a Magyar Királyi Honvéd Repülőhadosztály Parancsnokság 9. számú építésvezetősége (Kecskemét) intézte. A terveket különböző méretekben készítették a tervezők, s hagyták jóvá az illetékesek.

A reptér terepegyengetési munkálataira a Honvédelmi Minisztérium 1942. szeptember 28-án átutalt Kecskemét városának 230.000 pengőt. Viszont a minisztérium a tereprendezési munkálatokat vállalati úton biztosította. Ezért a következő év július

22-én a minisztérium állományából Lipták mérnök őrnagy leiratban kérte Liszka Béla (1895–1978) polgármestertől, hogy a fel nem használt 230.000 pengőt utaltassa vissza a HM letéti csekk számla javára.

Ikerhangárok létesítése

Nem különösebben ismert, hogy a repülőtéren egykor ikerhangár is létesült. Ennek eredeti terveit már az 1930-as évtized végén elkészítették. A Honvédelmi Minisztérium 14/a osztálya 1938-ban kérte az illetékes építéshatóságtól a hangár alapterületének megnövelését. A fentiekre figyelemmel a Honvédelmi Minisztérium illetékes osztálya 1942-ben megtervezte a dupla hangárt. Az elkészült tervek alapján viszont meg kellett csináltatni a

statikai számításokat is. A kiadott építési engedély követelte meg ezeket. A számításokat dr. Menyhárd István mérnök, a Műegyetem adjunktusa végezte. A terveket és a statikai számításokat a HM 33. osztály részéről Lipták őrnagy tekintette meg és hagyta jóvá 1943 nyarán.

Kecskemét polgármestere 1942-ben adta ki az engedélyt, az alábbi feltételekkel az ikerhangár megépítésére.

- Pótlólag kért még néhány szilárdsági számítást és helyszínrajzot.

- Kérte az építetőkötől a tűzbiztonsági rendszabályok betartását.

- A hangárban tilos a nyílt láng használata és a dohányzás!

- A létesítményben üzemanyagot még átmenetileg sem szabad tartani.

- Menekülési utakat kellett kijelölni.

- A hangárban nem lehet lakhelyet kialakítani.

A magas fordulatszám.

Földiekkel játszó égi tünemény.

Fiat Cr 32 típusú repülőgépek sorakozója 1938-ban

Rákosi György százados pilóták közt

– Kötelező tűzoltóeszközöket tartani és villámhárítót felszereltetni.

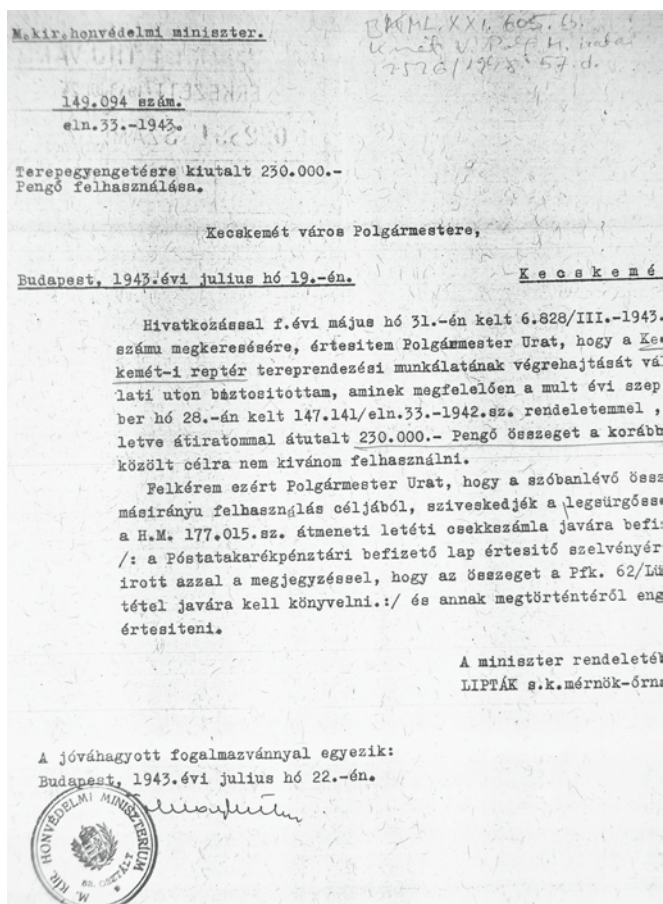
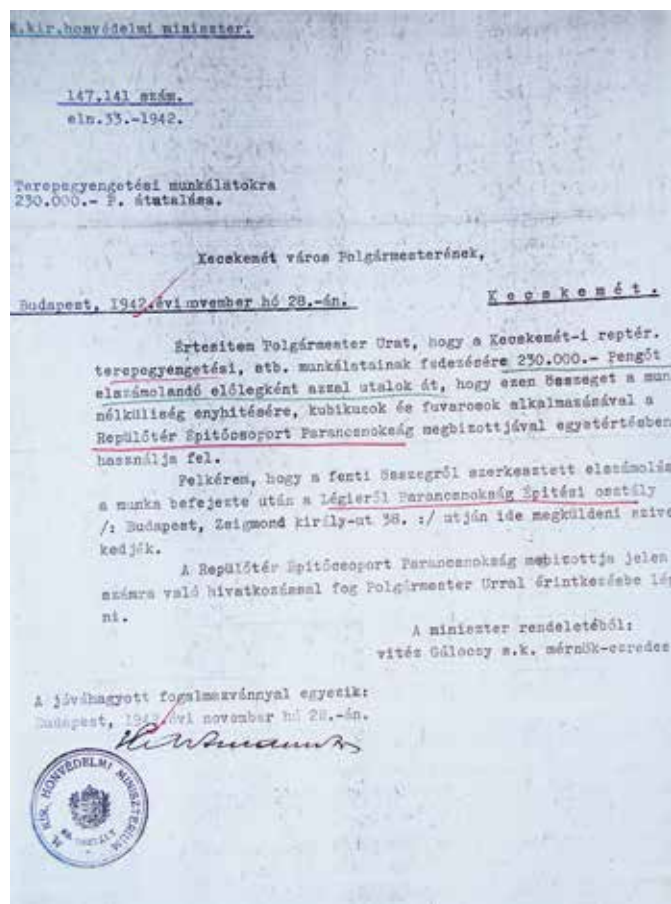
Az ikerhangár főtartói egymástól 8 m távolságban elhelyezett és vízszintes stabilitására páronként 6-6 helyen összekötött 50 m nyílású, 7,5 m ívmagasságú vonalas vasbeton ívek voltak. Az ívek felső végei megfelelő vasbeton vázszerkezet segítségével az ingaoszlopként kialakított lezárófalakra támaszkodott. Az ikerhangár két 40x50 m alapterületű része egyébként egymástól teljesen független és külön-külön

is kivitelezhető lehetett volna. A hangár-szerkezet vonórúdjai 95 mm keresztmetszetű acélrudak, amelyek mintegy 13 mm hosszú darabokban kerültek leszállításra és ellenmenetes csavarokkal illesztették össze.

Nagyon ügyeltek arra, hogy az állvány a betonozás idején egyenletes terhelést kapjon. A vasbeton szerkezetek kavicsbetonból készültek. A csatlakozó épületrészek megtervezésénél figyelembe vették a hőterhelést és a hőmérséklet-változást is. A 100,9 m x 40 m alapterületű, vasszerke-

zetű, vasbetonvázás ikerhangár a környező helyiségekkel (tornaterem, irodák, műhelyek, öltözők, zuhanyozók) együtt 1943-44-ben készült el.

A repülőtéren azonban nem sokáig örülhettek a dupla hangárnak. Talán még a műszaki átadása sem történt meg. Ugyanis az amerikai légierő nagyszabású légitámadást intézett 1944. június 2-án hazánk ellen. A kecskeméti repteret is támadás érte. Elpusztították az akkor felépült ikerhangárt, több repülőgépet, repülőgép-

Kecskeméti repülők kitelepülésén

Fiat Cr 32 típusú V169 oldalszámmú vadászgép Kecskeméten

állóhelyeket és más létesítményt. Még az 1960-as évtizedben is látható volt az elpusztított ikerhangár betonrácsából kiálló vasbetonszerkezet egyes eleme.

A felsorolt létesítmények kivitelezését pályázatok útján különböző építési vállalkozók hajtották végre. Több vállalkozó is dolgozott a kecskeméti repülőtér megépítésén. Hrauda Károly és fia vállalkozó (Budapest) 20 ezer pengőért végezte 1942 elején a reptér belső vízvezeték- és csatornázási munkálatainak egy részét. Az Adóházak kivitelezését Gedai Antal (Kecskemét) végezte 1943-ban. A légénységi épületeket Szatmári István építőmester húzta fel. A műhely- és raktárépületet vitéz Kóteleky Dénes építőmester vitezte ki 1943-ban.

Az 1942. november 2-án készített költségvetés szerint a reptér bővítésekör földmunkákra vállalati úton és munkásszázadok igénybevételével 420.000 pengőt terveztek. 1944-ben a transzformátorház építési költsége 12.639 pengő volt. A repülőtérén készítették egy felmérést, amely szerint cserépkályha-szükséglet 19, vaskályha pedig 138 db. 1944. április 25-én megtervezték a kecskeméti gurulópálya hosszabbítását, melynek mérete 81x595 m. Viszont a megépülése után 81x1200 m lett a gurulópálya mérete.

Újabb földterületek kisajátítása

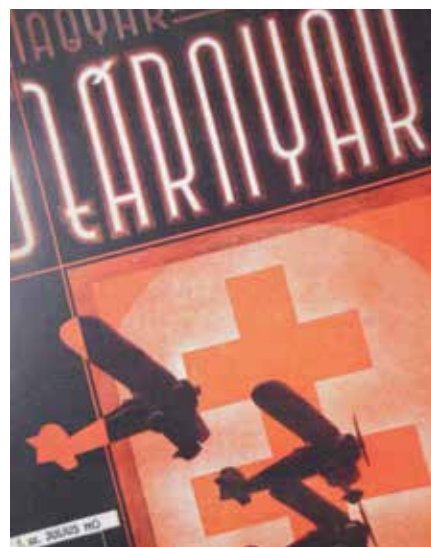
A repülőtér folyamatos bővítéséhez éveken át napirenden volt a környező földterületek kisajátítása és kártalanítása. A kutatásaim során a budapesti Hadtörténeti Levéltárban találtam egy iratot, amely 1944. július 3-án kelt. A reptér útfejlesztése miatt érintett telektulajdonosokat sorolja fel a kimutatás. Nevezettek még az útépítés (betonozás) megkezdése előtt, a termény-

károk elkerülése céljából értesítést kaptak a polgármesteri hivataltól. A úrréti földtulajdonosok közt található Bognár István anyai nagyapám is.

Vadászrepülő-századok szervezése

A híros város mellett épülő repülőtér hamarosan benépesült, ugyanis már az építés első üteme után azonnal használatba is vette a Légügyi Hivatal rejtett légierije.

Az 1936/37. évi rejtett légierő ún. 6000/1936. számú szervezési rendelet értelmében 1936-ban, Budapesten felállították az 1. Vadászrepülő Ezredparancsnokságot, Modory József (1889–1958) ezredes parancsnoksága alatt. Alárendeltségében kezdték szer-

Magyar Szárnyak I. évfolyam I. szám címlapja

STATMARI ISTVAN
ÉPÍTŐMESTER
PEST, XI. HORTHY M. U. 83
TELEFON: 458-737
TÉRI LAKTANYA ÉPÍTÉSE
KECSKEMÉT

Kecskemét.....1943. aug. 13.

Kecskemét thj. város tekintetes
Műszaki Hivatalának

K e c s k e m é t . -
- - - - -

A 34.478/1942. szám alatt kiadott építési engedély kikötött statikai számításokat a helybeli repülőtér ikerrepégszín épületéről Dr. Menyhárd István mérnök, megyetemi adjunktus készítette el és ezt a honvédelmi minisztérium 33. osztálya részéről Lipták mérnök őrnagy átnézte és jóváhagyta. A statikai számítás a honvédelmi minisztérium 33. osztályánál fekszik el.

A fentiek szives tudomásulvételét kérve, vagyok

teljes tisztelettel:

STATMARI ISTVAN
építőmester
BUDAPEST XI.

*Fentiek valódiságát igazolom.
Kecskemét 1943. VII. 17-én.*

Az ikerhangár építésével foglalkozó irat

Ünnepélyes búcsúztatás a frontra indulás előtt

A kecskeméti repülőtérén előtérben a Héjják, mögöttük a WM-21 Solymok, 1943

Ivácskovics Elek főhadnagy, a II/6. repülőszázad parancsnoka 1936–38 között

Szabó Mátyás főhadnagy, a II/5. „Dongó” Repülőszázad parancsnoka

Tomar László százados

Repülőtisztek téli köznapi öltözetben dísztorl

vezni Székesfehérváron, 1936. október 1-jei hatállyal Eperjessy József százados osztályparancsnok vezetésével az I/II. Vadászrepülő Osztályt három repülőszázaddal. Az osztály fedőszerve: Magyar Királyi Repülőőrdőjelző csoport, a századainak a fedőneve pedig: repülőőrdőjelző alcsoport lett. A repülőosztály szervezése, az elhelyezési körletek kialakítása, a létszám feltöltése, a repülőtechnika beszerzése heteket, hónapokat vett igénybe.

A II/4. Vadászrepülő Század parancsnoka Batári Pál százados lett. Az alegység „Teve” nevet és szimbólumot választotta magának. A szimbólum felkerült a gépek oldalára is. Az állomány pedig zománczott kivitelen is legyártatta a jelvényeket. A 4. század állománya: Keresztes Béla hadnagy első tiszt, 1938-tól pedig Boskovits Sándor, pilóták: Endes Gábor, Bódy József, Oslányi Zoltán, Pittenbacher Pál, Scholtz Miklós, Szóják Sándor zászlósok, illetve őrmesterek.

A II/5. „Dongó” Vadászrepülő Század parancsnokának Szabó Mátyás (1902–1980) főhadnagy lett kinevezve. Az 5. század pilótái: Hedrey Szilárd, Horváth Gyula, Kázár

László, Lasztóczy Gyula, Mocsáry György, Pokorny Endre, Scholtz Géza, Szirom László és Zajtay Károly tisztek (altisztek).

A II/6. „Kőr Ász” Vadászrepülő Század parancsnoka Ivácskovics Elek (1904–1979) főhadnagy lett. Első tiszt: Csathó Gyula főhadnagy. Repülőgép-vezetők: Kemény István, Surányi Elemér, Tomar László főhadnagyk, Chirke Jenő, Fuszek Henrik, Kövér Zoltán hadnagyk, Gunya Sándor zászlós, Bene Károly, Dósa István, Lakatos Béla, Nagy Kornél, Soós József és Végh Aladár altisztek. Ivácskovics főhadnagy 1938-ban más beosztásba került, Mititzky László (1904–1967) főhadnagy lett az utóda.

A repülőszázadok hadrendjébe kilenc harci és három oktatógép volt rendszerezve. A századok állománya az Olaszországtól vásárolt Fiat Cr 32 típusú, kétfedelű, merev futójú, akkor még gyorsnak mondott vadászgépekkel volt felszerelve, amelyek gyárilag ezüstös színben csillogtak. Később terepszínű festést kaptak. A repülőgép 650 lóerős, folyadékhűtésű motorral volt ellátva. Fegyverzetként a Gebauer 26/31 mintájú 8 mm-es géppuska lett alkalmazva.

A repülőszázadok áttelepülése Kecskemétre

Az elkészült füvesített felszállópálya alkalmassá vált a gépek fogadására. Az illetékes légügyi hatóságok átvették üzemeltetésre a kecskeméti repülőteret. A repülőszázadok parancsnokai elkezdték szervezni az áttelepülést Székesfehérvárról Kecskemétre. Eperjessy százados, osztályparancsnok már előbb átköltözött a híres városba, hogy siettesse a reptéri munkákat, a repülőtiszteknek pedig szállást keresett.

1937. május 24-én külön tehervonattal indult a kiszolgáló állomány és a földi részleg. Csak másnap érkeztek meg a kecskeméti állomásra. Május 25-én startolt a légi lépcső Székesfehérvárról. A Kecskeméten leszálló gépek óriási port kavartak a frissen füvesített leszállómezőn. Az áttelepülést követően a repülőszázadok és a kiszolgáló-alegységek személyi állományát elhelyezték a megfelelő körletekben, majd elkezdődött a Fiat Cr 32 típusú kiképzőrepülés. A repülőszázada-

Dongó és Kőr Ász repülőszázadok gépei Kecskeméten 1938-ban

doknál versengés alakult ki egymás között a jobb kiképzési eredmények elérésére. Ebben főleg a 6. repülőszázad járt az élen. 1937 őszen nagyon sokat repültek, főleg az ötös kötelékben gyakorolták a műrepülést. Ilyen gyakorlás alkalmával, 1937. szeptember 9-én Dósa István szakaszvezető, pilóta a Cr 32-es gépével Kecskeméten lezuhant, s életét vesztette. A pilóták a szabadidejüket egy részét esténként általában a „Homok”, a „Beretvás” vendéglőkben, illetve a „Fészek” bárban töltötték.

1938-ban a csehek ellen riasztották a II/6. „Kőr Ász” Repülőszázadot. Ócsára helyezték tábori körülmények közé az alegy-

séget. Az őszi átszervezést követően az I./II. Vadászpilóta Osztályt teljes személyi állományával és technikájával együtt áthelyezték Kecskemétről 1938. december 15-ei hatállyal Mátyásföldre. A feladatuk Budapest légvédelme lett. A kecskeméti repülőtérre telepítették Mátyásföldről a Magyar Királyi 1. Önálló Távfelderítő Repülőosztályt két századdal. Később bombázó, majd 1941 ősztől pedig közelfelderítő repülőszázadok állomásoztak a kecskeméti légi támaszponton. 1944 nyarától a németek, ősztől kezdve pedig a szovjet repülőalakulatok vették igénybe a háború végéig a repülőtér.

Kenyeres Dénes

Felhasznált irodalom:

- Magyar Nemzeti Levéltár, BKKM Levéltára IV. 1914/a. Kecskemét város mérnöki hivatalának iratai 3. sorozat, Középületek repülőtér 1936–1943. 12. doboz
- XXI. 605/b. Kecskemét város polgármester iratai, 2526/1948. 57. doboz
- XXI. 605. Kecskeméti repülőtér építés anyagai: 63–66 doboz
- Becze Csaba: „Kőr Ász”. Egy vadászpilóta század története. 1936–1941. Püldo Kiadó, 2007.
- Kenyeres Dénes: Kecskeméti katonai repülés története a kezdetektől a Gripenig. Kecskemét, 2006.
- Kecskeméti Közlöny, Kecskeméti Lapok korabeli számai

SOROZÁSOK ÉS FELMÉRÉSEK AZ I. VILÁGHÁBORÚBAN

Az 1914. június 28-i szarajevói merénylet után a Magyar Királyság területén a hírközlő szervezetek csak a merénylet és a háború lehetősége foglalkoztatta. A Monarchia ultimátumot intézett Szerbiához, melyben kötelezte, hogy akadályozza meg az Ausztria–Magyarország elleni propagandát, illetve működjön együtt az annak területi épsége ellen irányuló felforgató mozgalmak kapcsán, valamint indítson bírói vizsgálatot a június 28-i összeesküvésnek szerb területen lévő részesei ellen. Szerbia Kormánya visszautasította az ultimátumot.

Július 26-án éjjel után 1 óra 30 perckor érkezett meg Kecskemétre a részleges mozgósítás elrendelése: „*Ő Felsége részbeni mozgósítást és a népfelkelésnek a honvédelem érdekei által megkövetelt mérvben való felhívását rendelte el. Az első mozgósítási nap: július 28.*” A nem tényleges állományú tartalékos katonák részére tehát elrendelték a részleges mozgósítást. A nem tényleges katonák mellett a

besorozott katonák másik, nagyobb része a katonai kiképzést kapott civil férfiakból, az úgynevezett népfelkelőkből állt.

A polgármester éjjel egy órakor megjelent a Városházán, behívatta a tisztviselőket, s a bizottsági teremben megkezdődött a hirdetmények szövegezése. Reggel nyolc órakor már híre ment a városban a mozgósítás elrendelésének, s nagy tömeg rohant a Városházára biztos értesülést

szerezni. A kifüggesztett plakátok előtt óriási tömegek verődtek össze. A rendőrkapitányi hivatal éjjel-nappal a megjelentek rendelkezésére állt. A különböző csapattestek állományaiba tartozó összes nem tényleges állományú egyéneknek a hirdetmények közzététele után legkésőbb 24 órán belül kellett tartózkodási helyükről elindulni és bevonulni a kijelölt állomásra.

A mozgósításra tekintettel a belügyminiszter táviratilag elrendelte, hogy a polgármesteri hivatalban éjjeli felügyeletet kell tartani, amiről azonnal intézkedtek. A polgármester már július 27-én megírta első felmentési kérelmét, mivel a város főszámvevőjét és helyettesét is behívták tényleges katonai szolgálatra. Sándor István azzal a kéréssel fordult a belügymi-

Kecskemét látképe korabeli képeslapon (Kecskeméti Katona József Múzeum)

NTÉSEK KECSKEMÉTEN

Magyar királyi 29. gyalogezred, III. zászlóalj, 9. század, 1. szakasz

niszterhez, hogy engedélyezze a főszámvevő behívását 26 nappal elhalasztani, mivel a város a zárszámadást tárgyalta, „*illetve különféle számügyek ezt megkövetelték*”. A belügyminiszter azonban a kérés teljesítését nem engedélyezte. A városvezetés kezdeményezte továbbá Tormássy István rendőrkapitány és Bakkay József főerdőmester felmentését, akiket állásukban meghagytak. Szintén kérvényezték Wiszki-denszky Dénes anyakönyvvezető-helyettes felmentését – akit állásában meghagytak – ugyanis az anyakönyvvezető betegsége és helyettesének bevonulása miatt anyakönyvezés nélkül voltak kénytelenek temetni, és a születések bejegyzése is elmaradt.

A Városházán, a rendőrkapitányi hivatalban eközben folytak a sorozások munkálatai: Papp György, Garzó Lajos, Barna Tibor vezették a munkálatokat, a behívottakat Sziládi Vendel, Zimay Károly és Tóth István látták el tanácsokkal. „Az embe-

Távírt az 1878 és 1880 között született póttartalékos népfelkelők bevonulására

Tábori levelezőlap

Tábori levelezőlap hátoldala

reket feleségeik is elkísérték és a hivatali szobák előtt várták őket. Kijönnek, néznek szomorúan. Egy hang nélkül borulnak össze. Gyermeküknek már csak üdvözlőt küldik” – szól a korabeli tudósítás a sorozás hangulatáról.

Július 28-án érkezett a Magyar Királyi Kormány szózata a nemzethez Kecskemétre, melyben tudatták, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia hadat üzent Szerbiának. Másnap a város polgárai már Ferenc József császár és apostoli király „Népeimhez” című kiáltványát olvashatták, mely egyértelművé tette a háborús helyzetet.

Július 30-án, csütörtökön délután „lélekemelő, szívet-lelket megkapó szép ünnepély folyt le a vásártéren. Ezer és ezer katona esküdt fel a hűségre, kitartásra,

s arra, hogy készek a hazáért meghalni” – írta a Kecskeméti Lapok.

A legnagyobb létszámbeli hiányt a mozgósítás talán a rendőrség kötelékében idézte elő. A városi tanács Papp György főkapitánnyal együtt ezért elhatározta, hogy polgárőrséget szervez, amelybe sok gazda, fő- és középiskolai hallgató jelentkezett. A király és a kormány általános mozgósításra vonatkozó rendelete augusztus 1-jén érkezett meg Kecskemétre az alábbi szövegezéssel: „Az általános mozgósítás és a népfelkelők behívása legfelsőbb parancsra elrendeltetett.” A mozgósítási napok tárgyában a városnak megküldött távirat szerint az első mozgósítási nap és a népfelkelés elrendelése augusztus 4-re esett. Ennek folytán a kiadott legfelsőbb

parancsok végrehajtásáról elrendelték az általános mozgósítást, a nem tényleges állományú egyének, azaz a népfelkelők bevonulását, akik 24 óra alatt elindulni és a legrövidebb úton bevonulni voltak kötelesek.

A király elrendelte a népfelkelést is, melynek hatálya kiterjedt az összes népfelkelésre kötelezett egyénre, a tartózkodási helyre való tekintet nélkül. Az ajánlati lappal ellátott népfelkelésre kötelezett egyének az ajánlati lap rendelkezése szerint vonultak be a hirdetmény közzétételét követő 48 órán belül.

A sorozások eredményeként súlyos orvoshiány alakult ki. Az orvoshiány kellemetlenségein könnyítendő az itthon maradt orvosok közül többen tanácskozást tartottak. Az orvosok arra kérték a lakosságot, hogy aki csak teheti, mint beteg, orvosát lakásán keresse fel a rendelési órák alatt, mivel a teendőik igen nagy torlódása állhat elő és bérkocsikban is nagy a hiány. A tisztiorvosi hivatalban délelőtt fél kilenc és 12 óra, valamint délután 3 és 4 óra között volt rendelés, valamint itt kellett bejelenteni a fekvőbetegeket is.

Az 1915. év történései

1915-re Kecskemétről 9.159 katona vonult be, 1.362 főt rendelt ki népfelkelő és hadi célú munkára, a 42–50 éves korosztályból az év folyamán újabb 1.193 egyén lett fegyveres szolgálatra alkalmas. A város 19 éves felüli népességének lélekszáma 35.572 fő volt, ennek fele lehetett a férfiaké 17.796 fő. Ha ezt összevetjük a besorozott, illetve kirendelt férfiak számával, megállapítható, hogy a férfi lakosság 65%-át vonták el a

Hirdetmény a mozgósítás elrendeléséről

Népfelkelési igazolványi lap

Tábori levelezőlap előoldala

Tábori levelezőlap előoldala (fából készült)

IV. Károly és családja képeslapon

Sebesült katonák ápolóikkal

hadviselés céljaira. Néhány fellelhető adat is jól jellemzi a korabeli viszonyokat: Így a kecskeméti tankerület tanítói közül 147, a város által alkalmazott 11 erdőőrből 7, a kecskeméti ügyvédi kamara illetékességi területéhez tartozó 150 ügyvédből 79, a városházáról 24 tisztviselő (27-en voltak felmentve), míg a város férficseleltségének 90%-a bevonult. A behívások miatt mind a hivatásos, mind az önkéntes tűzoltók száma annyira megfogyatkozott, hogy a város tűzbiztonsága érdekében a tűzoltóságot 20 főnyi népfelkelői őrséggel kellett megerősíteni.

Az év elejétől elindultak a bevonulási kötelezettséghez kapcsolódó különböző feljelentések. Oláh Zoltán irodatisztet egy kecskeméti lakos névtelen feljelentésében azzal vádolta, hogy B osztályú népfelkelő gazdálkodóktól a népfelkelési szolgálat alól való felmentésük elérése érdekében természetbeni szolgáltatásokat kért és fogadott el, ami miatt a polgármester nyomozást rendelt el.

Névtelenül jelentették fel Fenyő Sándort is, aki a Közgazdasági Bank Rt. alkalmazottja volt, mely ekkor felszámolás alatt állt. A feljelentő szerint Fenyő Sándor „a

kávéházakban nagyban grasszáló egyének” közé tartozott. Fenyő Sándor ügyében nem találtak semmi elmarasztalót, a Közgazdasági Bank Rt. első titkáráként a bank felszámolásában vett részt. Nélkülözhetetlennek számított, mivel ő volt a felszámolás alatt lévő bank egyetlen tisztviselője, ezért bizonytalan időre felmentették.

Májusban meghosszabbíthatták a katonák tavaszi szabadságát a vetési munkák elvégzése céljából, ha a közigazgatási hatóság azt kérte. A dohánytermeléssel foglalkozó munkásoknak szóbeli előterjesztésre szintén 14 napi szabadságot

engedélyeztek. A nyár folyamán 14 nap szabadságot engedélyeztek a pótesteknek a szolgáló mezőgazdasággal foglalkozó katonáknak. A katonák szüreti szabadságot kaphattak.

M. Bodon Pál zeneiskolai igazgatót, B osztályú népfelkelőt besorozták. A polgármester a főispán segítségét kérte, hogy felmentési kérelmét a honvédelmi miniszternél támogassa, mert bevonulásával a zeneiskolánál súlyos gondok jelentkeztek. Az igazgatón kívül csak egy férfi tanerő volt, aki félállásban a kereskedelmi iskolában is tanított. A polgármester kijelentette,

hogy a férfi tanerők hiánya miatt az igazgatói teendők ellátásáról nem áll módjában gondoskodni, mivel a női tanerők nem jártasak a feladat ellátásában és maximális óraszámokkal voltak megterhelve. A polgármester a bekövetkező zavarokért felelősséget nem vállalt.

Papp György városi főkapitányt, szolgálaton kívüli hadnagyot a tényleges szolgálat teljesítése alól felmentették. Hettesheimer Gyula városi rapidíjas katonai ügyosztályon dolgozott. Fontos feladatát képezte a folytonos előkészítő munkák, összeírások, idézések, nyilvántartások, változások átvezetése, szemlék tartása. Kellő képzettségű munkaerő híján pótolni nem lehetett, azonban felmentését nem engedélyezték.

Sztankay Lajos a városi iparos tanonciskola igazgatója vezetői feladatai mellett a helyi hadsegélyező bizottság titkára volt. Reggeltől késő estig végezte teendőit, melynek nagyságát jelzi, hogy a bizottság több száz családnak adott élelmiszert, tüzelőt, pénzsegélyt. A hadsegélyező bizottság a titkár vezetésével ingyenes munkaközvetítéssel is foglalkozott. Sztankay Lajost a vallás- és közoktatási miniszter felmentette.

Mariházy Miklós színigazgató Neumann Lajos, Matolcsi Béla és Szilágyi Ernő színtársulati tagok felmentését kérte. A polgármesteri hivatalban jegyzőkönyvet vettek fel, melyben együttesen kijelentették, hogy felmentésük esetén a város színtársulatának szerződéses tagjai maradnak. A megjelölt énekes és drámai színészek a színház közkedvelt tagjai voltak. A polgármester a felmentési kérelem indoklásában előadta, hogy a színjátszás teljesen megakadt. A színészek és családtagjaik teljesen tönkrementek, mivel az itthon maradt színészek nem minden szerepkörre voltak alkalmasak.

Szilády Károly könyvtár- és múzeumigazgató a Városi Múzeum tisztviselője, Szabó Kálmán felmentését kérte. Kecskemét város múzeumi gyűjteményének leltározása és feldolgozása folyamatban volt. Szabó Kálmánt azért akarta felmentetni Szilády, mert a munka megszakítása az értékes és szinte pótolhatatlan gyűjtemény rendjét és hitelességét kockáztatta volna. Szabó Kálmán a város háborús emlékeinek gyűjtésével is foglalkozott.

Az egészségügyi ellátórendszer részéről is több felmentési kérelem érkezett. Zámboi Illés B osztályú népfelkelő és kórházi ápoló felmentését kérte a tisztí főorvos, aki a kolerában és kiütéses tifusban szen-

vedő katonákat ápolta, szervezte a betegségekkel szemben teljesen ellenálló volt és helyettes ápoló tanfolyamot végzett. Egressy Lajos gyermekmenhelyi főorvost a 29. népfelkelő parancsnokság besorozta. Orvoshiány alakult ki, gyermekorvos nem volt. Egressy Lajos gyermekmenhelyi orvos felmentése iránt a polgármester a honvédelmi miniszterhez felterjesztést intézett, de nem mentették fel. Katona Zsigmond gyógyszerész Weisz Lajos segédgyógyyszerész felmentését kérte, segédhiányra és idős korára hivatkozott.

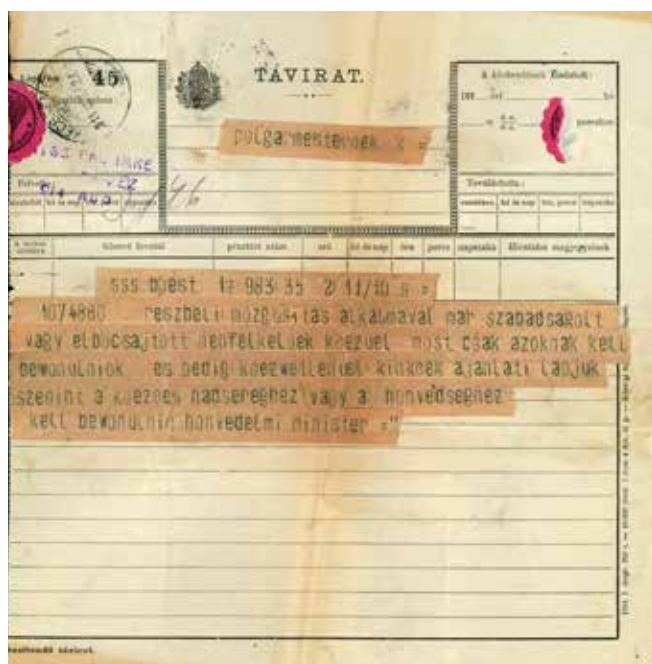
Általában hivatalos helyeken fogalmazták meg a felmentési kérelmeket, de több egyénileg fogalmazottal is találkozhatunk. Megindítóak a gyermekeivel egyedül maradt asszony, István Szabó Jánosné férje felmentési kérelmének sorai is: *„...a folyton súlyosbodó körülmények folytán már nem vagyok képes arra, hogy nagy terjedelmű birtokunk művelését asszonyi erőmmel bírni tudjam... Férjem felmentését kérném, mert különben ellenkező esetben az a szomorú következmény állna be, hogy a kezelésünk alatt álló birtokot elhagyni leszünk kénytelenek, vagy annak legnagyobb része bevetetlen marad.”*

Az 1916. év történései

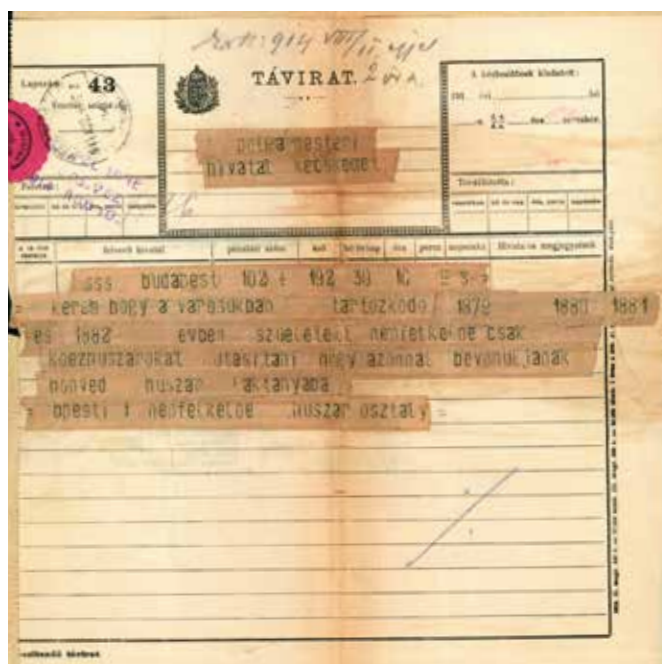
1916-ban már 12.600 embert soroztak be vagy rendelték ki hadi munkára, ebből mintegy 600 főt mentettek fel, tehát a hadsereg által igénybe vett kecskeméti férfiak száma 12.000 fő, az összes polgári népesség 17,8%-a volt. Ez a szám a felnőtt férfi lakosságnak több mint 70%-a volt. Az év elején szigorúan figyelmeztették a várost, a hivatalokat, a bankokat, hogy a felmentéssel takarékoskodjanak az öregebb évfolyamok javára. A kormánynak ez a humánus állásfoglalása akkor nagyon népszerű volt.

1916 januárjától a névtelen följelentéseket a hatóságok nem vették tudomásul. A katonai parancsnokságoknak a névtelenül érkező följelentések kivizsgálását megtiltották – adta hírül a Kecskeméti Lapok. Ettől függetlenül egy sor ügyben folytattak le vizsgálatot.

Az iratok az egyes katonák által elkövetett bűncselekményekről is tudósítanak. Juhász Józsefné szabadságot fiát várta haza, akit július 11-től hat hétre szabadságot kaptak. Elutazott a fia századához, kérte kiadni, azonban arról tájékoztatták,

Távírat részbeni mozgósítás tárgyában

Távírat 1879 és 1882 között született népfelkelő közhuszárok bevonulása tárgyában

hogyan nem adhatják ki, mert munkára volt vezényelve. Július 20-ára rendelték vissza. Az asszony július 21-én jelentkezett ismét a fiáért, egész nap az iroda előtt várt, majd este öt órakor kijött egy fekete ruhás katonára és megkérdezte: „Van-e lelkem 50 koronája?” Mivel nem volt nála pénz, nem segítettek neki: „No, akkor várhatja a fiát, így is későn van, már elmehet”, ezzel küldték haza a megkeseredett anyát. Az ügyről a polgármesteri hivatalban jegyzőkönyvet vettek fel, melyet esetleges további intézkedés végett

megküldtek a 38. gyalogezred pótzászlóalj parancsnokságának.

A katonai életkorszámitás szerint 1916-ban új tizennyolc éves korosztály lett hadra fogható: az 1898-ban születettek.

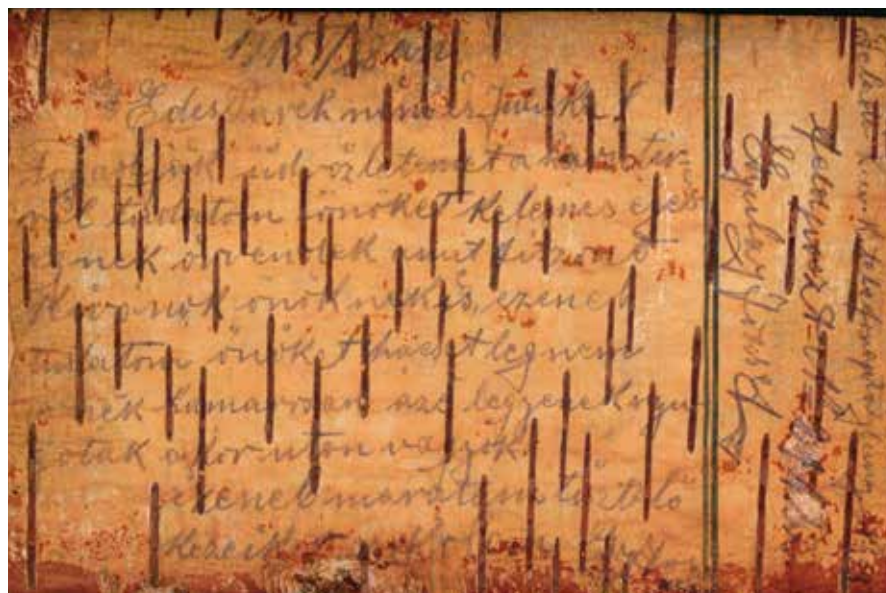
A városi tűzoltók nagy része hadba vonult. Papp György főkapitány kérésére a honvédelmi miniszter a honvédkerületi parancsnokság útján 10 könnyebben sérült katonát vezényelt Kecskemétre tűzoltószolgálatra. Felhívták az 1865. évi születésű és az ennél fiatalabb orvosokat, hogy 48 órán belül községi előjáróságuknál

jelentkezzenek. Az orvosok behívása miatt az addig is aggasztó orvoshiány tovább súlyosbodott volna. Kecskeméten húsz orvos volt a háború előtt. Ezek közül 1916 márciusára kilenc hadba vonult.

A többiek közül hat teljesített a katonai és városi kórházakban szolgálatot. Az orvosok vállára olyan súlyos teherként nehezedett a katonai kórházakban végzett szolgálat, hogy a polgári lakosság csakis a legsúlyosabb esetben juthatott orvosi segítséghez. A polgármester azzal a kéréssel fordult a belügyminiszterhez, hogy a jelentkezésre kötelezett orvosok a városban maradhassanak.

Felmentették az aratáshoz szükséges gépészeket és fűtőket kérvényük benyújtása esetén. Azok, akik 1916. évre dohánytermelésre kötelezték magukat, szintén felmenthetők voltak. Tavasz szántás-vetésre, fakitermelésre, cserzőkéreg-termelésre, szőlőművelésre, len- és kendertermelésre, répatermelésre, komlótermelésre, szénakaszálásra, aratásra, cséplésre és egyéb gazdasági munkákra szabadságot lehetett kérni.

Kecskemét város három, 1865–1872. évi születésű népfelkelő tanító felmentését kérte a királyi tanfelügyelőség útján. A közoktatási miniszter két kérelmet visszaküldött, mert csak az egy tanerős iskolában működő, illetőleg csak a különálló iskola egyedüli tanítója felmentése érdekében volt hajlandó közbenjárni.

Tábori levelezőlap hátoldala (fából készült)

1915 június 7.
 Abilyen Tisztelt főjegyzője
 Tisztelt. egy parancs
 intézkedésekre intam épen
 egy súlyos sebesüléssel kint
 dok, megemelt, mirorok
 lábát ellátta egy napnál
 golyó egyiket el is tört.
 Ami a Munkákat il-
 leti ha pár napig így
 meggyünk, hát kint len-
 nek Galicziából.
 Ami engem illet, hát
 Ennek elég jól iram ma-
 gam, csak rigarettában
 megismerem nagy hiányt
 Tisztelt
 Károlyi Károly

004/810.1917.	
Gila Isván	Folyó szar Kör és állás
1899	Születési év
Foglalkozás	Körkép/ járás
Fest	megye
Egyetemista.	Hol lett be- munkálva?
1900.	Ismerkedés melyen eszt. törzsi egyes?
Ge. Sz. kir. hadkieg. ker. parancsnokságban tiszteelt.	Hova kell beismerni?
Apja gazdaságban vezette- lag.	Kinek is tudna alkalmazni? haszn. melyen munkán? melyen?
1910-1911 1917-ig bérelt 40 hold föld.	Kia nem alhat munkát, melyen megszokott a pa- dárba, melyen al- dalt, melyen is több alkalom- mal volt.
polgármester	Jelöltbeírás munkája
Könn hárta igen.	Jelöltbeírás beírás

Felmentési javaslat

munkást. Férje munkaképtelen volt, „én pedig a gyötrelmem, szívfájdalom, és reménytelen jövő miatt meggyötörve, roncsosá válva mozgok és tévelygek ide-oda. Irtózatossá nézni egész életünkben keservesen, emberfeletti munkával összegyűjtött kis vagyunkánk óráról órára való pusztulását... 33 holdnyi birtokunk kérelmezett fiam keze nélkül parlagon marad, miáltal még ez az év meghozza biztos tönkremenetelünket” – írta.

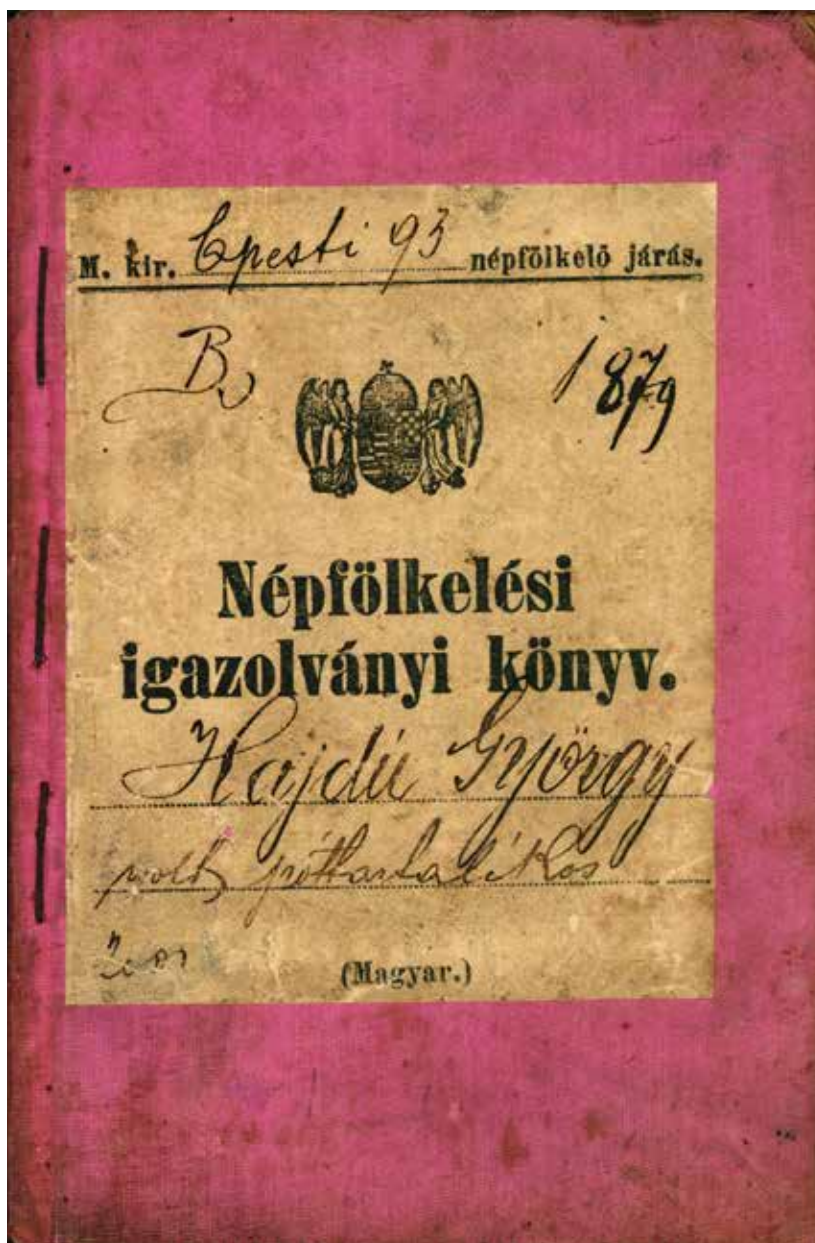
Az 1917. év történései

1917. évi sorozások alkalmával az 1899. évben született népfölkelésre kötelezett egyéneknek, azaz a 18 éveseknek az összeírására január 15–18-án került sor. Népfölkelői bemutatói szemléjüket február 3–6-án tartották, és április 10-én vonultak be.

Novemberben a népfölkelési kötelezettség szabályszerű teljesítésének ellenőrzése végett

a honvédelmi miniszter újból elrendelte, hogy a rendőrség közegei pályaudvarokon, vásárokon, vendéglőkben, kávéházakban, és általában minden olyan helyen, ahol sok ember megfordul, a jelen lévő olyan népfölkelésre köteles egyéneket, akikről vélelmezhető, hogy hadkötelezettségük teljesítését elmulasztották, szólítsák fel annak igazolására, hogy szemle- vagy hadkötelezettségüknek miként tettek eleget, vagy népfölkelési szolgálat alól felmentették-e őket.

Az uralkodó májusban elrendelte az 51–52 évesek, az 1865. és 1866. évfolyambeli

Népfölkelési igazolványi könyv

népfelkelők hazabocsátását. A honvédelmi miniszter azonnal elrendelte az 51–52 évesek szabadságolását, augusztustól pedig az 50 éves népfelkelőket is tartósan szabadságolták.

Az év végén a király elrendelte a többgyermekes családapák és a családban egyedüli fiúgyermek kímélését. Azok a hozzátartozók, akik a megmaradt utolsó fiúgyermekük harctéri szolgálat alóli kímélését kérték, kérelmeiket a polgármesteri hivatalnál adhatták be. A több gyermekes családapáknak a kedvezmény megadását zászlóalj-kihallgatáson kellett kérniük.

minden ilyen irányú mozgalmat kísérjenek figyelemmel, az ilyen röpiratok terjesztését minden törvényes eszközzel akadályozzák meg, azok tetten ért szerkesztői, terjesztői és birtokosai ellen járjanak el és tegyenek jelentést. Az ország egyes részein a polgári lakosság között igen sok fegyver és lőszer halmozódott fel, sőt a fegyverrel hazatérő katonák révén katonai fegyverek és lőszer kerültek a polgári lakosság kezébe. Ez a körülmény nemcsak a hazatérő katonák laza kötelességérzetére vetett fényt, hanem egyúttal nagy veszélyt is rejtett magában. A fegyver és lőszer beszolgáltatására felhívás

Az 1918. év történései

1918-tól az egész országban felerősödött a háborúellenes hangulat.

A romló közbiztonsági helyzetre tekintettel a belügyminiszter bekérte a szolgálatot teljesítő rendőrök névsorát a csapattestek pontos megjelölésével. A kimutatás szerint Kecskemétről 33 rendőr teljesített katonai szolgálatot. Nem sokkal később felmentették a rendőröket, a csendőröket, a fogházak tisztjeit, a börtönőröket.

1918-tól a korábbiaknál is több lett a katonaszökevény. A jelenség visszaszorítása érdekében a kormány egy sor intézkedést hozott. Március közepén kihirdették a statáriumot a katonai csapatoknál, amelynek értelmében aki a hadsereget hűtlenül elhagyta, a rögtönítélő bíróság halállal büntette. Januárban az egyik magyarországi katonai póttest legénysége körében egy hadseregellenes tartalmú röpiratot foglaltak le. Annak érdekében, hogy ilyen brosúrák megszerkesztése és terjesztése máshol ne forduljon elő, a honvédelmi miniszter elrendelte, hogy a rendőri szervek és a hatóságok

útján szőlítették fel a lakosságot az elsőfokú rendőrhatalóságok.

Ugyancsak márciusban egy nagyon fontos intézkedést léptettek életbe. A hadifogságból tömegesen hazatérők száma egy különösen kényes és tapintatos elbánást igénylő kérdés megoldását tette szükségessé. Pontos számadatok ismerete nélkül is megállapítható volt, hogy számos esetben született a hadba vonult feleségének gyermeke olyan időpontban, amikor a férjnek huzamosabb állandó távolléte folytán ki lehetett zárni, hogy az apa a férj. A hazatért férjek e felett érzett elkeseredésükben számos bűncselekményt hajtottak végre. A hazatérők számának növekedésével a kérdés oly méreteket ölthetett volna, amivel szemben különleges intézkedéseket kellett foganatosítani. Ennek megfelelően az állami gyermekmenhelyek kötelesek voltak az ilyen kapcsolatokból született gyermekeket diszkrétan gondozásukba venni. E felvételt nem lehetett hosszú és megszegyenítő eljárás-hoz kötni, elég volt, ha az anya a gyermek születési bizonyítványát, illetve a községi előjáróság igazolását felmutatta arról, hogy a katonáskodó férj mikor nem volt otthon.

A honvédelmi miniszter álláspontja szerint a szökések számának növekedésében az is közrejátszott, hogy a polgári lakosság rejtegette a szökött katonákat. A miniszter utasította az alárendelt közegeket a szökevényt rejtegetők kinyomozására. A tetten ért polgári személyeket szökés előmozdítása címén a katonai büntetőbírósnak kellett átadni.

Az év folyamán Kecskeméten is folyamatosak voltak a behívásokkal kapcsolatos visszaélések, feljelentések és öngyilkosságok, illetve a hazatérő foglyokkal kapcsolatban felmerülő problémák. A budapesti honvédhadosztály bíróság egy szökés büntetével vádolt 30. honvéderedbeli katonát golyó általi halálra ítelt. Az ítéletet Kecskeméten kellett végrehajtani a 30. honvédered legénysége jelenlétében a Rudolf laktanyában. Májusban lelőttek egy szökött szakaszvezetőt, aki többszöri felszólításra sem adta meg magát.

Június első napjaiban a katonai rendőrség nagyszabású razzliát tartott Kecskeméten. Korán megjelentek az utcákon és sorra igazoltatták a katonákat, valamint a polgári járókelőket. Az őrzáron több mint száz embert fogtak el, akiket bekísértek a csapattestekhez. Sokan közülük 2-3 éve voltak szökésben, ezeket hadbíróság elé állították. Június folyamán 1.800 katonaszökevényt és 2.000 csavargót fogtak el az Alföldön.

A Magyar Nemzeti Tanács hatalomátvétele után a polgármester haladéktalanul intézkedést kért a közbiztonság helyzetének javítása érdekében, mert a csapataiktól önként távozó és hazajövő egyes fegyveres katonák veszélyeztették a közrendet, a külterületeken pedig bandákba kezdtek szerveződni. A leszerelést decentralizálva hajtották végre, a katonai szolgálatból szabályszerűen elbocsátott katonáknak állandó lakóhelyükön, az illetékes közigazgatási hatóságnál kellett jelentkezni és szabályszerű elbocsátásukat igazolni voltak kötelesek.

November 8-án felhívást tettek közzé a lapokban, hogy akiknek birtokában bármilyen lőfegyver, pisztoly vagy revolver volt, azt 24 órán belül a nemzetőrség parancsnokságának szolgáltatassa be, mert ellenkező esetben súlyos büntetéssel sújtják. A nemzetőrség az egész várost átvizsgálta és a jogosulatlanul visszatartott fegyvereket elkobozta, tulajdonosaikat letartóztatta. Lőfegyver viselésére csak a nemzetőrség adhatott engedélyt. November 11-től a nem tényleges állományú katonákat elbocsátották.

Tóth Szilárd

Népeimhez!

Leghőbb vágyam volt, hogy az Isten kegyelméből még hátralevő éveimet a béke műveinek szenteltelhesem és népeimet a háború áldozataitól és terheitől megóvhassam.

A gondviselés másként határozott.

Egy gyűlölettel telt ellenség üzenetét kegyesítenék, hogy a béke hosszú esztendei után karolt ragadjak monarchiam beszületének védelmére, tekintélyem és hatalmi allásom megővására és területi épségének biztonságára.

A szerb királyság, amelyet állami létnek első kezdetétől fogva egész a legújabb időkig egy elődeim, mint Én is támogatshan és segítségben részesítettünk, gyorsan felejtő halátlansággal már évekkel ezelőtt az Ausztria-Magyarország elleni ellenségeskedés útjára lépett.

Az a rendelkezésem, amellyel Boszniában és Hercegovinában teljesített három évtizedes áldásos bekenunka után ezekre az országokra kiterjesztettem uralkodói jogaimat, Szerbiában a fektelen szenvedély és elkeseredett gyűlölet kitérésével fogadtatott, holott ez ország jogait semmi tekintetben nem sértette. Kormányom akkor az erősbűnek szép jogával élv a végletekig vitte elnézést és engedékenységet, csak csapatainak a bekeletszamra leszállítását és azt az ígértelet kívánta Szerbiától, hogy a jövőben a béke és barátság útján fog járni.

Amidőn két évvel ezelőtt a török birodalommal állott harcban Szerbia, kormányom ugyancsak a merséklet szellemétől vezetette, a monarchia legfontosabb életfeltételeinek megővására szorított. Elsősorban ennek a magatartásnak köszönhetette Szerbia a háború céljainak elérését.

Nem teljesült az a reményeség, hogy a szerb királyság méltányolni fogja kormányomnak hosszú türelmet és bekeszeretét, és be fogja szavát váltani.

Mindig magasabb hullámokat vet az Ellegen és Háza ellen érzett gyűlölet. Mindig leplezetlenből lép előtérbe az a törekvés, amely Ausztria-Magyarországgal elválaszthatatlanul egybe tartozó területek elszakítására irányul.

A határon bűnös áramlat csap át, amely a monarchia délkeleti részén az állami rend alapjainak megrogasztására, a népek, amelyről olyan atyai szeretettel gondoskodom, az uralkodóhoz és a haza iránti hűségétől való elfantortására és a felnövő ifjúság félrevezetésére, és az örület és házaurialis bűnös tetteire való feligztására irányul. Gyilkos merényleteknek egész sorozata s egy természetűen szőtt és keresztülvitt összeesküvés, amelynek borzasztó sikere szíven talált Eugemet és hű népeimet: íme ezek messzelátható véres nyomai a Szerbiából munkába vett és vezetett titkos üzeneteknek.

Ezt a fűrhetetlen aknamunkát meg kell állítani. Szerbia ezen folytonos kihívásainak véget kell vetni, ha szerzetlenül fenn akarjuk tartani monarchiam méltóságát és beszületét, ha a folytonos megrázkódtatásoktól meg akarjuk óvni annak állami, gazdasági és katonai fejlődését.

Hibba tett kormányom meg egy utolsó kísérletet, hogy bekes eszközökkel érje el ezt a célt s komoly figyelemzetéssel megfordulásra bírja Szerbiát.

Szerbia visszautasította kormányomnak mersékelt és igazságos kívánságait és megtagadta azon kötelességek teljesítését, amelyek népek és államok bekes együttelesének természetös és szükséges alapjai.

Fegyveres erővel kell tehát államaim számára a belső nyugalom és az állandó külső béke nélkülözhetetlen biztosítékait megszerezmem.

Előben a komoly órában tudatában vagyok elhatározasom egész horderejének s a Mindenható előtti felelősségnek.

Mindent megfontoltam és meggondoltam.

Nyugodt lelkiismerettel lépek a kötelesség útjára.

Bízom népeimben, akik minden viharban híven és egyesülten sereglettek mindig trónom köré és hazájuk beszületéért, nagyságáért és hatalmáért a legsúlyosabb áldozatokra is mindig készen állottak.

Bízom Ausztria-Magyarországnak önfeláldozó lelkesültséggel telt vitéz hadseregében. És bízom a Mindenhatóban, hogy fegyveremnek alja a győzelmet.

Kelt Ischlben, 1914. július 28.

FERENCZ JÓZSEF s. k.

gróf Tisza István s. k.

EGY A SOK KÖZÜL

Ferenczy Ida korabeli közéleti ismerősei

Vecseszéki Ferenczy Ida Krisztina Veronika (Kecskemét, 1839. április 7. – Bécs, 1928. június 28.), az „ereklyés hölgy”, Erzsébet császárné és királyné magyar bizalmasa és felolvasónője

Ferenczy Ida, miután 1864 novemberében a császárvárosba, a bécsi Burgba került, s Erzsébet császárné, majd királyné felolvasónője, magyar társalkodónője, kamarájának vezetője, s Erzsébet királyné szavával élve, barátnője, titkainak őrzője lett, számtalan ismerősre tett szert. Általa talált személyes kapcsolatot a királynéval és rajta keresztül Ferenc Józseffel Deák Ferenc, gr. Andrássy Gyula. Barátság fűzte Idát a királyné udvarhölgyei közül gr. Festetics Máriához, gr. Majláth Saroltához, gr. Sztáray Irmához, az udvar tagjai közül br. Nopcsa Ferenchez, Rónay Jácinthoz. Személyes hangú, bizalmas levelezésben állt Erzsébet királyné kedvenc lányával, Mária Valériával. Jó viszonyt ápolt Gizella főhercegnővel, Rudolf trónörökössel, Schratt Katalinnal. Kiterjedt levelezést folytatott Falk Miksával, Thallóczy Lajossal, Szathmáry Károllyal, gr. Batthyány Lajosné Andrássy Ilonával és még sorolhatnánk. Olyan személyek kérték segítségét, tanácsát, mint Jókai Mór, Lónyay Menyhért, Beöthy Zsolt, Wlassics Gyula, Hauszmann Alajos, Szalay Imre, Trefort Ágoston, Szilágyi Sándor...

Felsorolni is képtelenség hányan fordultak hozzá kéréssel ügyes-bajos dolgaikban. A cikksorozatban olyan személyekkel való kapcsolatát mutatom be, akikkel ismeretése vagy barátsága írásos dokumentumokkal alátámasztható. Az ismerősöknél célszerűnek tartottam röviden bemutatni az adott személy életútját. Elsőként álljon itt Ferenczy Ida és Falk Miksa ismeretségéből barátsággá lett kapcsolata.

Falk Miksa 1828. október 7-én született Pesten elszegényedett magyar zsidó kereskedőcsalád gyermekeként. Az apa – Falk József – egy rokonuk könnyelműsége miatt elvesztette vagyonát, így fia már 14 éves korától dolgozni kényszerült a tanulás mellett. 1843-tól magyar lapok cikkeinek fordítását jelentette meg az Ungar c. német nyelvű újságban, később a lap segédszerkesztője lett 1847-ig. Ebben az évben bölcsészeti szigorlatot tett, doktori oklevelet kapott. Tanulmányait Bécsben folytatta, műegyetemi előadásó-

Falk Miksa (1828–1908) magyar író, politikus, országgyűlési képviselő

Bárá Napcsa Ferenc (1815–1904) államtitkár, Erzsébet királyné főudvarmestere

kat hallgatott. Sokat nélkülözött, ezért rövid időre hazajött, újra tagja lett az Ungar szerkesztőségének. 1848 szeptemberében ismét Bécsbe ment, hogy folytassa tanulmányait, de ezt az októberi események megghiúsították. Politikai vezércikkeket írt a Schwarcz-féle Österreichische Zeitung számára. 1850-ben a bécsi Takarékpénztárnál nyert alkalmazást, de hivatali munkája mellett a Pesti Naplóba és a bécsi Magyar Sajtóba írt cikkeket. 1850 és 1860 között Széchenyi István meghívására Döblingben a legnagyobb magyar szűkebb köréhez, az ún. „sajtóvezérkarhoz” tartozott. 1861-ben Deák Ferenc javaslatára az MTA levelező tagjává választották, itt a nemzetgazdasági bizottságnak is tagja lett. Ekkor Anton von Schmerling sajtópert indított ellene, mert a Wanderer c. politikai napilapban a magyar alkotmány helyreállítását sürgette. A pert elvesztette, hat hónapi börtönre és doktori címe elvesztésére ítélték. A legfőbb törvényszék azonban büntetését három hónapra csökkentette, ugyanakkor a pesti egyetem az ítélet második részét nem volt hajlandó teljesíteni. Schmerling a Takarékpénztár elnökeként is gáncsokodott Falk ellen, de menesztését nem tudta elérni.

1866-ban Erzsébet császárné szűkesnek érezte, hogy a felolvasónőjével folytatott társalgáson kívül rendszeres magyar oktatásban részesüljön. Ferenczy Ida figyelmét egy Bécsben lakó magyar titkára hívták fel, Falk Miksára. Falk így írta le a császári udvarba kerülésének körülményeit „*Hogyan tanult a királyné magyarul*” c. írásában.

„... 1866 szeptemberében, kevéssel az osztrák-porosz háború lefolyása után, egyik napon beállít hozzám – Falk ekkor még a bécsi Takarékpénztár titkára volt – egy csinos fiatalember, s átadja Königsberg grófné, Erzsébet császárné akkori főudvarmesternőjének látogatójegyt az üzenettel, hogy a grófné arra kér látogassam meg őt másnap déltájban. [...] Másnap tiszteletemet tettem a grófnénál, aki engem nagyon udvariasan, de meglehetősen hidegen fogadott. Szép asszony volt és igazán impozáns nő alak. Rövid szavakban tudatta velem, hogy a császárné őfelsége [...] tőlem kívánna oktatást nyerni a magyar nyelvben és irodalomban. Kérdezte: vajon hajlandó vagyok-e ezt a missziót elfogadni? Erre kijelentém, hogy hála Istennek, régen túl vagyok azon az időn, amikor még órákat kellett adnom, de őfelsége kívánatát

magamra nézve nemcsak parancsnak, hanem kitüntetésnek tekintem, s amennyire gyöngye erőm megengedi, iparkodni fogok a felség bizalmának megfelelni.”

Falk másnap déli egy órakor megjelent Erzsébet császárné előtt, aki Ferenczy Idával barátságosan fogadta őt. (A császári udvar szigorú protokollja szerint a felséges asszony nem lehetett egyedül egy szobában egy férfival, ezért Ida minden órán részt vett.) Erzsébet császárné ekkorra már ismerte a magyar nyelvtant, egyszerűbb magyar könyveket már olvasott és értett, de a színvonalasabb magyar irodalommal akart megismerkedni. Falk ígérte, hogy elhozza a császárnénak a legújabb magyar írók műveit, miket együtt fognak olvasni, és olyan munkákat is hoz, melyet a császárné otthon lefordíthat, amit ő a következő órán megtekint és észrevételekkel kiigazít. A császárné nagy örömmel fogadta a javaslatot. Erzsébet az írók közül leginkább Eötvös József művei iránt érdeklődött, főleg a költemények iránt. Falk megemlítette, hogy levelezésben áll Eötvös Józseffel, így Erzsébet megkérte Falkot, hogy a levelekből is mutasson meg neki néhányat. Falk előbb engedélyt kért Eötvöstől, aki ehhez alkalmazkodva sok olyan dolgot írt meg

Franz Xaver Winterhalter: Erzsébet magyar királyné (1865, Kunsthistorisches Museum, Bécs)

leveleiben a magyar álláspontról, amit más módon nem lehetett volna.

1867 tavaszán az udvar Schönbrunnba költözött, Falk itt folytatta a császárné oktatását. Az órák két, sőt három óra hosszágig is tartottak, amíg az „Elise!” szó nem hallatszott. „A császár hazajött” mondta őfelsége, s akkor az órának vége volt. „Nem is mertem volna előbb fölkelni, mert még a városban – írta Falk – az első óra alkalmával megtörtént velem, hogy amikor a fölöttünk levő nagy óra kettőt ütött, én fölkeltem és eltávoztam. Hanem másnap meg is leckéztetett ezért Ferenczy Ida, ki az udvar szokásait jobban ismervén, arra oktatott, hogy addig nem szabad fölkelnem, míg őfelsége el nem bocsát.”

Később Falk „Apróságok” c. írásában (ami megjelent az Erzsébet királynéről – Visszaemlékezések c. gyűjteményes kötetében 1898-ban) a következőket írta Ferenczy Idáról:

„...Az első években keserű napjai lehetnek ennek a szegény, egyszerű kecskeméti lánynak, de rajta is bebizonyult az, amit nem egyszer gúnyképpen hallunk fölemlíteni, hogy a magyar embernek mindenre van esze és tehetsége. Ezen szerény kisvárosi nő előtt egész szokatlan és ismeretlen új állásában oly ügyességet fejtett ki, mely minden diplomatának – nem osztrákot értek, mert ez nem sokat akarna mondani –, hanem például egy olasz, vagy orosz diplomatának is becsületére vált volna. Minden lépten egy-egy tőr leste gyakorlatlan lábát. De ő egyikbe sem hágott bele, hanem egyfelől a legnagyobb pontossággal és lelkiismeretességgel teljesítvén azt, ami állásával járó kötelessége volt, de másfelől semmi áron és semmi körülmények közt egy hajszálnyival sem lépven túl ezen állásának határait, aránylag rövid idő alatt oda vitte, hogy nemcsak a felséges asszonynak kedvence volt, hanem még a császár és király bizalmát is kivívta, ellenségeit pedig a teljesen reménytelen küzdelem megszüntetésére bírta.”

Erzsébet császárnét az irodalmon kívül a tudomány és az élet legkomolyabb dolgai is érdekelték. Ekkor még politikai kérdésekkel is foglalkozott, olvasta Széchenyi „Blick”-jét is. Közvetlenül a koronázás előtt véget értek a tanórák. A császári pár a koronázásra Budára érkezett. 1867 decemberében Falk is Magyarországra jött, Dux Adolfal együtt szerkesztette a Pesten 1867-ben megjelent „Koronázási emlékkönyv”-et.

1867. december 24-i keltezéssel Falk levelet kapott Ferenczy Idától:

„Tisztelt Falk úr!

Ő Felsége a Királyné meghagyásából van szerencsém Önnek Ő Felsége által nagy érdeklődéssel olvasott könyvét köszönettel visszaküldeni. – Gyakran visszaemlékezik Ő Felsége a kellemes és tanulságos órákra, melyeket Önnek becses előadásai közben töltött és sokat emlegettük Önnek tartalom és szellemű ötleteit. – Felsége feletlen sajnálja, hogy jelenlegi állapota [Erzsébet királyné ekkor már terhes volt Mária Valériával] nem engedi Önt ezen órák folytatására felkérni. Ezen órák nem folytathatóságát én is igen sajnálom, mert boldogító volt nekem az a tudat, hogy imádott úrnőm a magyar nyelvben Öntől nyert oktatást, másrészt megvalloam azt is: miszerént mindig örültem azon időnek, midőn Önnek becses előadásait élvezhettem, ha bár csak közvetve is. – Isten Önnel és boldog ünnepeket kíván

Őszinte tisztelője

Ferentzy Ida

Ő Felsége Erzsébet királyné felolvasó hölgye”

Falk Miksa a későbbiekben is tartotta a kapcsolatot Ferenczy Idával. 1868 elején látogatásra kért engedélyt a felolvasónőtől. Erre írta neki válaszában Ferenczy Ida a következőket:

„Tisztelt Falk úr!

Azt, hogy Ön pesti lakos lett, csak levelem elküldése után hallottam ... Hogy Ő Felsége mennyire nem feledé Önt, azt a minap is jelzém, – most pedig átadtam az Ön hódolatát, melyet Ő Felsége szívesen fogadott, s köszöni megemlékezését. – Arra nézve, vajlon szabad-e hozzám jönni? csak annyit írhatok: miszerént hozzám mindenkinek szabad jönni, s én mindenkit szívesen szoktam fogadni, – azonban őszintén szólva, Ön látogatásának örülnék is [...] naponként du. 3-tól 4 óráig szoktam fogadni – de Önt más órában óhajtanám látni [...]

Őszinte tisztelője

Ferentzy Ida”

Falk Miksa

Falk még 1867 decemberében átvette a Pester Lloyd c. lap szerkesztését. A lapnak az lett a hivatása, hogy Ausztriával és a külfölddel szemben a szuverén magyar állameszme követelményeit és a magyar kulturális eszméket képviselje. A németül megjelenő lapot Falk Ferenczy Idának (közvetve feltehetően Erzsébet királynénak) is megküldte. A felolvasónő levelében azokat így köszönte meg:

„Buda, 1868. márc. 8.

Tisztelt Falk úr!

Becsés sorai kíséretében küldött újságokat megkaptam, s hogy eddig is nem kértem, annak egyedüli oka a német nyelvbeni gyengeségem volt, mert fájdalom! a politikai cikkeknek minden kifejezését nem értem, s ily cikkeknel kétszeresen érzem tudatlanságomat [...]

Barátságunkat illetőleg, nem föltételezem publicisztikai működésétől, s hogy jó barátok maradunk azt komolyan reményelem. Hiszen Önnek minden nézetei a rég múlt időtől fogva olyanok, hogy azt minden önzés nélkül, hazáját szerető magyar szív osztja. És hogy magamat ezek sorába számítom, azt Ön tudni fogja [...]

És most Isten Önnel, a viszontlátásig üdvözl

Ferentzy Ida”

A levélváltások, ha nem is sűrűn, a későbbiekben is folytatódtak. Falk Miksa egy cikket szándékozott írni a királynéről, melyben Ferenczy Ida 1867. december 24-ei levelét is közölni akarta. Ehhez előzetesen engedélyt kért a felolvasónótól. Ferenczy Ida Ischlből keltezte levelét 1886. szeptember 17-én:

„Igen tisztelt Falk úr!

[...]Tegnap vett becses sorai kapcsán sietek kijelenteni, hogy nékem, Ferenczy Idának semmi ellenvetésem sincsen, ha levelemet felhasználja, nem lévén azonban a magam ura – közöltem becses levelét Nopcsa báróval [br. Nopcsa Ferenc 1868-tól 1894-ig Erzsébet királyné főudvarmestere], ki akadályt szinte nem lát, de a következőkre kért fel és én hagyom őt magát beszélni. »Kérem írja meg Falk úrnak, hogy ámbár nem kétkedem, miszerént Ő Felségét illető cikke azon ügyességgel lesz fogalmazva, melyről Ő ismeretes – mégis bátorodom arra figyelmeztetni, miként minden tényeket vagy szavakat – melyek a másik félt /: az Osztrákokat értem:/ sérthetné, vagy pedig Ő F. ellen ingerült féltékenységet szülhetne – cikkében óvatosan mellőzni szíveskedjék.«

Becsés levelében említett – írta tovább Ferenczy Ida – Ő F. illető szavai egészen szívemből merítvén, s roppant örvendek, hogy Önt is bosszantja az a sok dicsének, melyet nálunk más királynékról zengenek – míg a mi imádott királynénkről csak olyan módon szoktak az újságok megemlékezni, amiből csak rosszakarát tűnik ki, – mi nekem, s azt hiszem hogy Önnek is fáj, – annak folytán kétszeres örömmel várom a mi tisztelt publicistánk 's Ő Felsége egykori magyar mesterének cikkét, mert tudom, hogy a legjobban írt cikk lesz, – mi valaha Ő Felségéről megjelent, és előre is hálás köszönetet mondok érte [...]

Kézsorítással régi tisztelője
Ferenczy Ida”

A cikk valóban meg is jelent a Magyar Szalon 1886. októberi füzetében, majd Falk 1898-ban kiadott „Erzsébet királynéről – Visszaemlékezések” c. gyűjteményes kis kötetében. Falk Miksa 1870-től országgyűlési képviselő lett, előbb Kőszeg (melynek díszpolgára is lett), majd 1884-ig Keszthelyt, ezt követően 1892-ig Aradot képviselte a parlamentben. Fejérváry Géza Budapest I. kerületi országgyűlési mandátumáról lemondván, helyébe Falk Miksát választották meg. Mint képviselő előbb a Deák-párt, majd

a Szabadelvű Párt híve volt. 1906-ig volt képviselő.

1893 novemberében jelent meg Falk Miksa cikke „Vom königlichen Paare” címmel a Pester Lloyd-ban, melynek 1868-tól Falk volt a főszerkesztője. (A lapot főleg a német ajkú pesti polgárok számára adták ki.) A cikkben Falk nagy tisztelettel írt Erzsébet királynéről, szerénységéről, szilárd jelleméről, tiszta és szabad gondolkodásáról, szívjóságáról, melyek mind tüskék voltak a bécsi udvari körök tagjai szemében. A királyné közvetlen környezetéről, udvartartásáról így írt: „... Általában a királyné viszonya az alája rendeltekhez nagyon sajátos; igen keveset mondok, ha azt mondom, hogy ezekben nagy a hűség úrnőjük iránt. Egész sereget ismerek közülük férfit is, nőt is. Különböznek rangra, jellemre, vérmérsékletre: de egyben mind megegyeznek, a királyi parancsolónőjük iránti lelkesedésben, abban a szinte rajongó szeretetben, mellyel rajta csüggenek.” (A cikk részleteiben megjelent később Falknak az „Erzsébet királynéről – Visszaemlékezések” 1898-ban kiadott könyvében.) A cikket Falk elküldte Ferenczy Idának, hogy mondja el róla véleményét. A felolvasónő 1893. november 21-én Bécsben kelt levelében a következőket írta:

„Tisztelt Képviselő úr!

Bocsásson meg, hogy csak most köszönöm meg a tíz nap előtt küldött »Vom königlichen paare« című remek közleményét.

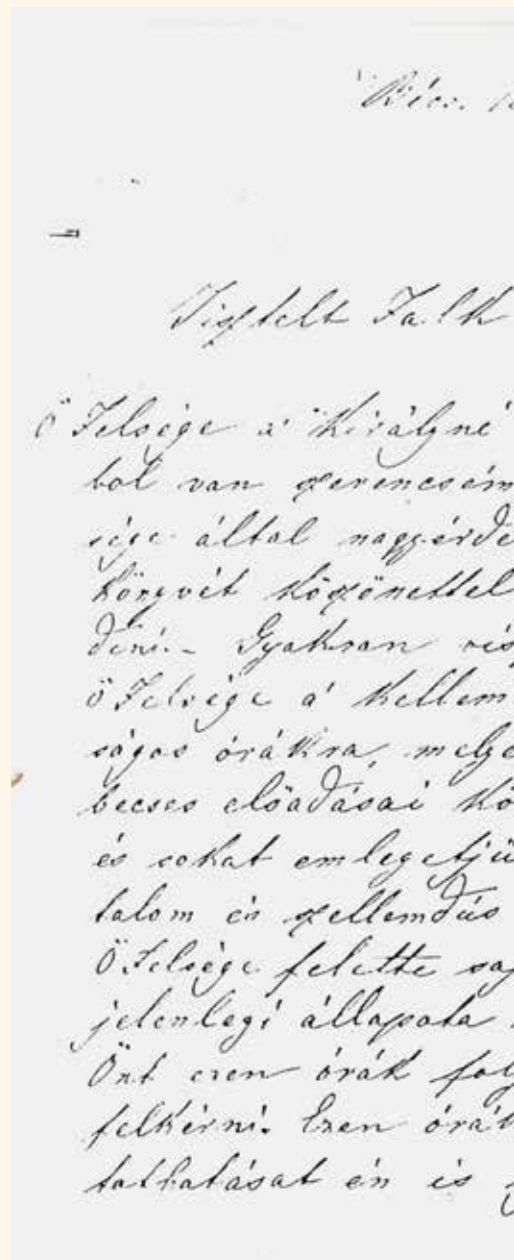
Miután Ön tisztelt Barátom szíves volt tőlem kívánni, hogy közleményeiről véleményemet nyilvánítsam, – s jóllehet a kérdéses cikk olyan magasztosan, s annyira fejjel és szívvel van írva, mint erre csak egy Falk Miksa képes, – következőleg a bírálat is hasonló készséget igényelne, – mégis engedve felhívásának leplezetlenül kimondom: hogy szerintem igen bölcsen járt el Ön, midőn a hazug mondákat megcáfolva oda irányá törekvését, hogy a nagyközönség maga ítélhessen a múltban terjesztett hamis hírek felett, – igazságszeretete által bátorítva szétrombolta a rossz irányú ármányos célzatokat, s ezáltal újabban is kimutatta hazafiúi és loyális érzelmeit. Gyönyörűségemre szolgált különösen olvasni, mi művészi módon sikerült Önnek a rosszakarataik által kinevezett »görög doktort« a valódi tanári minőségébe visszahelyezni [az intrikusok azt pletykálták Erzsébet görög nyelvtanáráról, hogy igazából orvos a királyné mellett], – mely most már szinte nem létezik miután

Ő Felsége annyira van, hogy nyelvmesterre többé szüksége nincsen, s a görög tanítóból tanár, a tanárból pedig felolvasó lett.

A szép cikket érdeme szerint elolvastam Ő Felségének is; Felséges Asszonyunk most is mint minden más alkalommal gyönyörködött Önnek remek tolla és irányában.

A leghívebb üdvözléssel, s régi barátsággal
tisztelettelje Ferenczy Ida.”

Erzsébet királyné halála (1898. szeptember 10.) után is levelezésben maradt Falk Miksa és Ferenczy Ida, bár a felolvasónő nagyon megviselte úrnője halála. Hogy

Falk Miksának írt levél

mikor, hol találkoztak személyesen nem tudni, de hogy személyesen, is létrejöttek ezek a találkozások, Ferenczy Ida egy 1899. június 10-én Budapesten létekor [a Nemzeti Szállodában szállt meg] kelt leveléből kitűnik. Így írt Ferenczy Ida:

„Tisztelt Barátom!

Igen sajnálom, hogy nem találkozhatunk, pedig nagyon örültem volna Önöket viszont láthatni! Délelőtt egy óráig rendesen a szállodában tartózkodtam, a többi időt azonban családomnál szoktam tölteni. – Hétfőn szándékozom Budapestet elhagyni, s ha már itt sajnos nem sikerült, reményelem a nyáron Önöket

valahol találhatni! Tehát a viszontlátásig üdvözli Önt kedves nejével együtt régi híve

Ferenczy Ida.”

Falk Miksa felesége – a második – Schindler Klementina Borbála (1837–1908) volt, akivel 54 évig éltek házasságban és nyolc gyereket neveltek fel. 1902 augusztusában Ferenczy Ida még Bad Fuschból küldött üdvözlő lapot Falk Miksának. Falk, aki végig őrizte Erzsébet királyné emlékét, tisztelte annak kecskeméti születésű felolvasónőjét, barátnőjét, 1908-ban azon hónapban és napon hunyt el, mint

Erzsébet királyné. Ferenczy Ida húsz évvel élte túl őt. Falk Miksán kívül Ferenczy Ida számtalan emberrel tartott kapcsolatot. sokukkal állt levelezésben. Itt csak egy hosszú kapcsolat rövid keresztmetszetét tettem közzé.

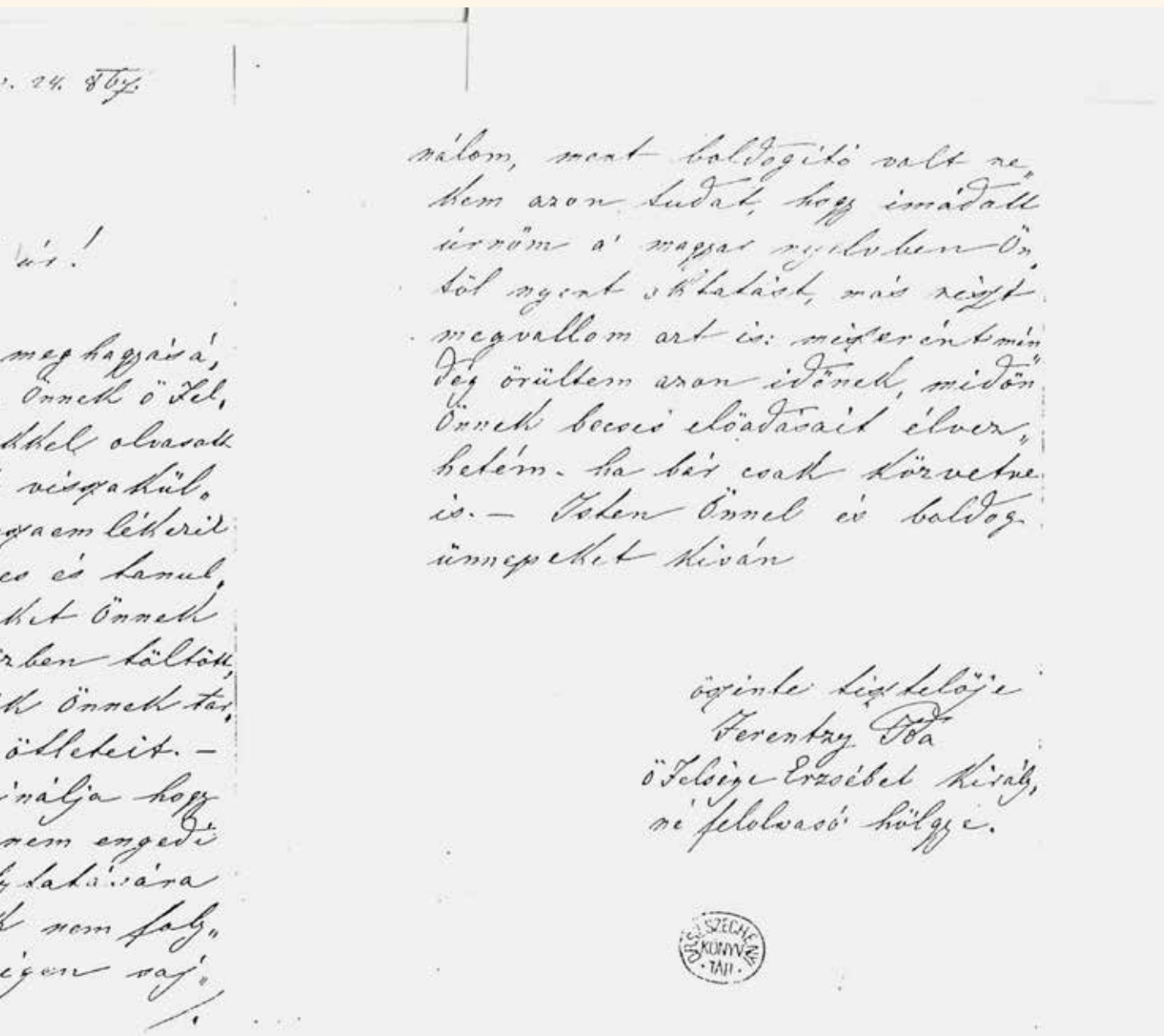
Pétérné Fehér Mária

Felhasznált irodalom:

Falk Miksa: Erzsébet királynéről – Visszaemlékezések. Budapest 1898.

Ferenczy Ida levelei: OSZK Kézirattár

Wikipédia

„IGAZI FERENCES MUNKA Károlyi Bernát kecskeméti

Tóth Szilárd a Híros Históriák 2020. téli számában P. Károlyi Bernát tevékenysége a ferencesek két világháború közötti kínai missziójában címmel írt cikket. Ebben röviden szólt Péter Bernát kecskeméti tevékenységéről is. Amint a szerző írása bevezetőjében írja: „A Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára munkatársaként nemrégiben két kínai nyelvű tekercs akadt a kezembe. A tekercseket P. Károlyi Bernát ferences ajándékozta Kecskemétnek 1933-ban...”

A kecskeméti Barátok temploma melletti, Péter Bernát tiszteletére állított emléktábla és Tóth Szilárd írása indított arra, hogy a péter életútjával foglalkozzam, különös tekintettel a kecskeméti évekre. Felkerestem Bárkányi Ernő atyát, a Barátok temploma templomigazgatóját, aki figyelmembe ajánlotta Kálmán Péter Peregrin OFM atya, a Pasaréti Páduai Szent Antal Plébánia plébánosának írását Károlyi Bernátról. Peregrin atya elküldte nekem Igazi ferences munka volt! címmel, P. Károlyi Bernát kecskeméti működése alcímmel írt szakdolgozatát, melyről helyi vonatkozásai miatt érdemes részletesebben szólni.

Peregrin atya dolgozata előszavában a következőket írja: „A Magyar Ferences Könyvtár és Levéltár egyik termében, az amerikai kútszobából visszaérkezett iratsomagok között néhány évvel ezelőtt egy levélre bukkantam, melyet Barankovics István (1906–1974) írt Király Kelemen (1893–1978) atyának barátjáról, P. Károlyi Bernát (1890–1954) ferences szerzeteséről. Ott találkoztam a Demokrata Néppárt egykori elnökének következő mondatával, melyről akkor azt gondoltam, szóvirág, ma inkább valóságnak látom: »Ha egyszer megírják majd a modern magyar kereszténység aktáit, egy fejezet teljesen Bernáté lesz.«”

Érdekes a folytatás is, melyben a szerző igazolja, hogy dolgozata hiánypótló munka: „A tavalyi év folyamán a Fővárosi Levéltár archívumában kezembe került Bernát atya 1950-es peranyaga, benne a II. világháború alatt tanúsított, hősiességét igazoló vallomások. Tovább kutatva a kecskeméti és a budai rendház historia domusában, valamint a kecskeméti diskretóriumai jegyzőkönyvekben hasonló bejegyzésekre bukkantam. Kecskeméten több helyen ér-

deklódtem róla – pl. az illetékes plébánián, a Zsidó Hitközségnél –, de tetteiről, emlékiről senki nem tudott semmit, a Bács-Kiskun Megyei Levéltár is csak a választásokra vonatkozó néhány iratot, újságcikket tudta rendelkezésemre bocsátani.”

A szerző ugyanakkor végiglapozva az 1944–49 közötti provinciális és delegátus-generális levelezéseket újabb forrásokra bukkant: Bernát atya személyes beszámolóira, a tartományfőnök válaszáira, utasításaira és néhány külső személy előterjesztésére, kérésére Bernát atya tevékenységével kapcsolatban. Peregrin atya a Gyűjtőfogházban is kutathatott, ahol betekinthezt az ott őrzött iratanyagba, amelyben Bernát atya fogva tartásáról, betegségéről és haláláról talált adatokat.

„Mindezek alapján egy olyan életpálya képe állt előm, mely – meglátásom szerint – Egyházunk számára példával, az egyháztörténeti és Kecskemét várostörténeti kutatásai szempontjából pedig értékes történelmi adatokkal, szempontokkal szolgálhat” – fogalmaz a szerző.

A szakdolgozat P. Károlyi Bernát életútjának 1944–46 közötti időszakára terjed ki – kiegészítve még néhány olyan eseménnyel, melyek bár később történtek, de összefüggéseik miatt mégis ezekhez az évekhez kapcsolhatóak. P. Bernát lelkipásztori működésének területeit megismerve betekintést nyerhetünk Kecskemét város nemzetiszocialista világába és a kibontakozó kommunista diktatúra első éveibe is.

A dolgozat címének is magyarázatát kapjuk már az előszóban: „Miután Schrotty Pál provinciális megkapta P. Bernát beszámolóját a kecskeméti ferencesek háború alatt tanúsított hősiességéről, válaszában írta e mondatot rendtársának:

»Igazi ferences munka volt!«” Összefoglalva és bemutatva P. Bernát kecskeméti működését, most e kijelentését szeretnénk kiterjeszteni ottlété más vonatkozásaira is, remélve, hogy a jövőben lehetőség nyílik az eddig még meg nem ismert források feltárására, amikor már életútja egészére vonatkoztatva is élhetünk e megállapítással.”

A forrásokkal kapcsolatban a szerző megjegyzi: „...a Magyar Ferences Levéltár, illetve annak kutatója igen szerencsés helyzetben van, mivel az ezen időszak pro-

A VOLT!” néti éve

vinciálisi levelezése szinte teljes egészében rendelkezésre áll, illetve a visszakapott levéltári anyagok közül is előkerültek olyan dokumentumok, amelyek források lehetnek a kettős hatalomátvétel időszakának tárgyalásához. Példaként ugyancsak a bemutatásra kerülő kecskeméti helyzetet szeretném említeni, ahol a Bács-Kiskun Megyei Levéltár semmilyen forrással sem rendelkezik a ferencesek mentési, városparancsnoki, illetve kórházvezetői tevékenységéről, míg a kecskeméti és a budai rendház historia domusai részletesen, sokszor napi

pontossággal állítják szemünk elé ezeket az eseményeket. De új szempontokat adnak a Budapesti Levéltár Archívumában található politikai perek, a Történeti Hivatalban kutatható jelentések is, amelyek vádlói mára már tanúkká lettek a vádlottak hősiességének bizonyítására.” A szakdolgozat szerkesztésének felépítésével kapcsolatban Peregrin atya kiemeli, hogy különös tekintettel volt arra, hogy a ferencrendi házfőnök kecskeméti tevékenységét ne önmagában, hanem összefüggéseivel együtt mutassa be az olvasóknak. Ahogy fogalmaz: „A 20. század elejétől kezdődő provinciátörténet azt a világot mutatja be, amelyben a kecskeméti házfőnök hivatása kifejlődött, és amelyet ő maga is hordozott. A fennmaradt beszámolók segítségével felvázolt, a kettős megszállás idejére vonatkozó provinciai események tárgyalása a rendtagok és a rendházak háború alatti és utáni hősiességi helytállását tárják elénk. A kecskeméti Szent Miklós templom lelképásztori tevékenységét tükröző adatok a hétköznapi világába adnak bete-

kintést, Kecskemét történetének vonatkozó eseményei, személyei pedig a várostörténet koordinátái közé helyezik el P. Bernát személyiségét, tevékenységét.” A közölt források az 1944–47-ig terjedő időszakot ölelik fel. A kecskeméti historia domus feljegyzéseit 1944–46-ig teljes egészében közli a szerző.

P. Károlyi Bernátot 1950. március 3-án összeesküvés és hazaárulás vádjával 15 évi fogházbüntetésre ítélték. Ez a per, amint a szerző fogalmaz, „a rendelkezésre álló, kizárólag nyomozati anyag egyoldalúsága miatt már nem képezi szakdolgozat témáját, ennek kutatása, illetve Bernát atya 1944 előtti működésének részletes feltárása még további feladatokkal jár. Így dolgozatom kettős célt szolgál. Egyrészt forrásközlés, másrészt pedig – ezek alapján – Károlyi Bernát 1944–1946 közötti tevékenységének összefüggésszerű bemutatása, annak szemléltetése, miként volt terhes mindkét diktatúra számára a krisztusi szeretettől vezérelt érzékeny lelki ismeret és a kisemmizettek védelme.”

A munka első fejezete A Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány élete a II. világháború és az új társadalmi rend kialakulása idején (1944–1948) címet kapta. Ennek második alfejezetében a provincia 1944–1948 közötti helyzetéről ír a szerző.

A rendtartomány élén ekkor a Rómából visszatért, igen tevékeny, jó diplomáciai és gazdasági érzékkel megáldott P. Schrotty Pál állt, aki 1944 nyaratól kezdődően élete végéig delegátus-generálisa is volt a három magyar provinciának. Az 1944-es eseményekről többek között a következő forrást idézi Peregrin atya: „A zsidótörvények, azok bizonytalan rendelkezései, a faj és vallás összekeverése és egyes engedmények zsidók ezreit hozza a plébániánkra. A Duna túloldalon a Bazilika plébániája és a VI. kerületi Terézvárosi Plébánia előtt ezek állnak, hogy felvételt nyerjenek az Anyaszentegyházba, ahol védelmet remélnek az embertelen rendelkezésekkel szemben. Már kora reggel zsúfolt a folyosó. Pestről is rengetegen jelentkeznek az ottani plébánia elbocsátásával. Egy-egy után állítjuk be a 350 személyből álló kurzusokat. Úgy szólnak, minden atyánknak van egy-két áttérő kurzusa. Irodai munkánk reggel 8-tól este 6-óráig, ebéd nélkül, a szerencsétlenek felvételével telik el. Ma is szigorúan ragaszkodunk a háromhavi oktatási időszakhoz...” (A rendtartomány Margit körüti anyaházának historia domusa).

Károlyi Bernát Honkánban 1934. június 12-én (Forrás: Ferences Rendtartomány)

Amint a szerző fogalmaz: „Hogy a nemzeti szocialista időszak az Egyház számára a valóságos üldöztetés képét rejtette magában, azt jól mutatja P. Bernát kecskeméti plébániaalapítási kérelme, melyet a következőkkel indokol: »Sajnos elgondolásunkat az idő is igazolja, most hogy szélső jobboldali kormány veszi át a hatalmat, ki lehetünk téve ilyen meglepetéseknek, mint Németországban.«”

A német megszállás mellett az országnak és a rendháznak a szovjet csapatok előrenyomulásával is számolnia kellett; a

szerző az emiatt kialakult nehézségekre is számos példát hoz: „Szolnok: A rendház is, meg a templom is teljesen ép, káruk csak a légnyomások miatt van az ablakok körül. A rendházat, még a szokásos zaklatásoktól is megkímélték az oroszok. Többen bent laknak a rendházban. [...] Hatvan: A templom nagyon szomorú állapotban van, teljesen beázott. A rendházban is sok a kár, bár Jozafát atya szinte csodát művelt a házban is és az emberek között is. Nem-emberi bátorsággal állta a sarat a legnehezebb időkben. [...] Néhány jó hívő

lakik még a házban, akik kibombáztak. Debrecen I.: Templomunkat és rendházunkat bombatalálat érte, de kisebb a kár, mindkettőt a MÁV által már rendbehozták. A rendházból fehérneműt, evőeszközöket, edényt, élelmiszert és órákat vittek el. Iskolánk és templomunk a város egyetlen, teljesen rendben lévő iskolája és temploma. Az atyák megvannak mind. Debrecen II.: A rendházat szintén bombatalálat érte, súlyosan, fele használhatatlan. Még nem tudták rendbehozni...”

A rend tagjai nagyon aktívak ezekben a hónapokban, ami nem marad megtorlás nélkül: „Ez a fajta aktivitás, valamint a társadalom életében a szolgálat és a hűség által kivívott tisztelet már idejekorán szemet szűrt a kibontakozó szovjet uralom és a diktatúra előharcosainak, amelynek bosszúja 1945-től üldözte a rendtartomány tagjait.” A rendtartomány vezetősége mindezt megtett a rendtagok védelmében. A börtönből küldött levelek tanúsága szerint rendszeresen látogatták őket, és közben jártak kiszabadulásukért.

„Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a Kapisztrán Provincia szervezetében, életmódjában újjáalakulva, hivatásának új dimenzióit felfedezve, a külső, történelmi események viharait sikeresen átvészelve érkezett el a II. világháború küszöbéhez. A háborúban nem a látványos tiltakozások, hanem a csendes segítség útján vette ki részét az embertársi szeretet gyakorlásában, mind a zsidóüldözés, mind pedig a front által sújtott területek lakosságának védelmében. E cselekedeteivel – az általam vizsgált vidékeken, de nyilvánvalóan azokon kívül is – nagy megbecsülést szerzett magának, mellyel az újjáéledő társadalom egyik fő támasza lett. A szovjet és a kibontakozó magyar kommunista diktatúra hamar ráébredt erre, így az állandó, koholt vádak és a ki nem számítható letartóztatások által már 1945-től kezdődően meg akarta törni a magyar ferenceség életerejét, megfosztva a rendet az evangéliumtól vezérelt társadalomalakító szerepétől.”

A dolgozat második fejezete az 1944–1946 közötti kecskeméti eseményekkel foglalkozik; az első alfejezet címe: A kecskeméti ferences kolostor lelkipásztori élete. Amint megtudhatjuk, a rendház fő tevékenységi területe évszázadokon át – így a 20. században is – a pasztorációs munka volt. A Szent Miklós-templom lelkészésként működött, de a rendtagok igen jelentős területeket vállaltak magukra a plébániai munkából. A főplébánián 1944–

Kisfiúval a kínai misszióban

ig Kovács Sándor, a későbbi szombathelyi püspök plébánoskodott, aki korábban maga is ferences környezetben nevelkedett. A rendházban élő öt atya munkaterülete ebben az időben a misézés mellett a beteglátogatás, a gyóntatás, a környékben lévő tanyai iskolák gyermekeinek hitoktatása, a fogház rabjainak, olykor pedig a leventék lelki gondozása, valamint a különféle hitbuzgalmi egyesületek vezetése volt.

A szerző statisztikák sorával mutatja be a rendház működését. Egy érdekes példa: a rendház könyvtárának 2.887 kötete volt, P. Bernát két missziós füzetet írt ebben az évben (1944): „Kína felé II-III” címmel. És még egy érdekesség a felsorolásból: „A rendház tanyáján háztáji gazdaság volt, amely megélhetésük és jótékonykodásuk alapját is képezte. A tanya egyébként a rendház pihenőhelyeként is szolgált, P. Bernát – a provinciális engedélyével – még egy 5x3 m²-es medencét is építtetett rendtársai számára.”

A második alfejezet Kecskemét 1944–1946 címet kapta. A dolgozat harmadik fejezete mutatja be Károlyi Bernát életpályáját 1892-től 1940-ig. A szerző e fejezetekben is jó néhány forrással támasztja alá megállapításait. Páter Bernát életének korai szakaszáról például az 1950-ben, a Politikai Rendőrségen tett vallomását idézi: „1892. június 19-én születtem Almászmarás községben. Szüleim gazdálkodók voltak. Vallásos nevelésem következtében 10 éves koromban elhatároztam, hogy a papi pályára lépek. Az elemi iskola elvégzése után Lippán a ferences rend támogatásával középiskolai tanulmányaimat folytattam. 1907. szeptember 5-én mint újoncnövendék Pécssett a ferences rend tagja lettem. Több éves tanulás után 1915. január 25-én szenteltek fel.”

Kálmán Peregrin Bernát atya kortársát, P. Majsai Mórt is idézi, aki így örököltette meg rendtársa lelkipásztori működésének első éveit: „Bajára helyezik az eleven atyát. Ott a szeráfi kollégium helyettes prefektusa, hitszónok, vezeti a Szent József társulatot, a Pádúai Szent Antal imaegyesületet, az Élő keresztút társulatot, és kijár Szeremlére. 1917-ben Budán, 1918-ban pedig Szécsényben tüntetik fel nevét, mint tábort lelkész. [...] Az első világháború után Szatmárnémetibe kerül, mint hitoktató, hitszónok, 1921-ben Dunaföldváron hitszónok és baracsi hitoktató. 1925-ben vikárius Jászberényben, hitszónok és hitoktató, továbbá a laikus testvérek oktatója.”

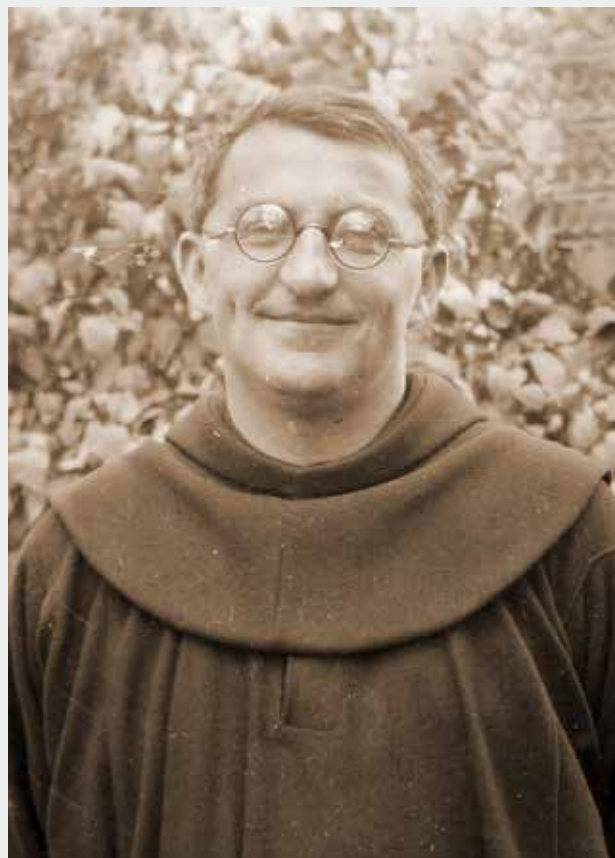
Kálmán Peregrin felhívja a figyelmet az életút egy fontos mozzanatára: „Állomáshelyeit és feladatköröit tekintve ezekkel a sorokkal lehet a '20-as évekbeli működésének körvonalait megrajzolni. Ezen belül azonban rá kell mutatnunk életének egy olyan momentumára, amelyről a váci és pécsi püspökség levéltárából előkerült iratok tanúskodnak. Ezekben az években azon gondolkodik, sőt kérvényezi is tartományfőnökétől és e két egyházmegye püspökétől, hogy elhagyhassa a rendet, és felvételt nyerjen az egyházmegyes papság soraiba.”

1924 januárjában a pécsi püspökhöz ír levelet, amely nyomán az egyházmegye előljárója Tamás Alajos provinciálístól kér tájékoztatást. Ekkor a tartományfőnök P. Bernát tervét így summázza: „Nincs ok a szekularizációra [...], nem lehet elég oknak mondani, hogy megunta a szerzetesi fegyelmet, és szabadabb élet után vágyakozik.”

1926 májusában a kecskeméti historia domus jegyzője öröndetes hírként fogadta P. Bernát odahelyezését.

A dolgozat következő alfejezete tárgyalja a kínai missziót; erről itt nem szólnunk, tekintettel Tóth Szilárd cikkünk elején hivatkozott írására. A páter hazatéréséről Kálmán Peregrin következőképpen vélekedik: „Életének nagy törése lehetett, hogy előljárója P. Hermann Hermenegild 1938-ban hazahívja. A levelezések kapcsán arra következtetünk, hogy e hazahozatal hátterében valószínűleg személyes vádaskodások lehettek, amelyek ezekben az években igencsak jellemzőek voltak a Kapisztrán Provincia életére és több vezető mentalitására. Az Eucharisztikus Kongresszuson a Magyarországra érkező kínai főpásztorokat kalauzolja, júliusban pedig Vácra kerül, ahol vikárius, a harmadrend vezetője és a Kapisztrán Nyomda igazgatója.”

P. Bernátot 1940 őszén helyezik ismét Kecskemétre, a negyedik fejezet a Kec-

Károlyi Bernát kecskeméti éveitől

kemét lelkipásztora címet kapta. „Házfőnökké történt kinevezése általános örömet váltott ki lelkünkben. Ő nagyon jól ismeri a kecskeméti hitoktatási viszonyokat. Mély tisztelettel kérem azért, P. Károlyi Bernátot a régi szokások szerint kecskeméti hitoktatási felügyelőnek kinevezni méltóztassék” – kéri Hanauer István megyés püspököt Kovács Sándor plébános 1940 novemberében. A váci püspök eleget téve a kérésnek 1940. december 4-én a kecskeméti elemi iskolák hitoktatási felügyelőjévé nevezi ki P. Bernátot.

Megtudhatjuk Kálmán Peregrin munkájából, hogy ebben az időben a ferences harmadrend – P. Bernát vezetésével – különösképpen áldásos tevékenységet folytatott. A P. Oswald által elindított szegénygondozási program lelkes segítői voltak. Szent Miklós ünnepén ruhavásárt, farsangkor pedig némaált rendeztek, hogy a befolyt pénzüsszegekből segítsék a rászorultakat. 1941-ben a bál „több mint 3000 pengőt hozott a szegényeknek”. Az 1942-ben rendezett ruhagyűjtés során pedig 10.000 ruhadarab és 6.000 pengő gyűlt össze a szeptember 20-án hazatért sebesült honvédek megsegítésére.

Kecskeméti tevékenységéről kiderül továbbá, hogy az 1940–1944 közötti időszakban restauráltatja a kálváriát, felújíttatja az orgonát, a kolostor celláit, majd szerez egy Fiat autót, hogy a tanya-világ pasztorációját nagyobb eredménnyel láthassák el. 1941. május 18-án a visszacsatolt délvidéki területekre utazik, hogy felkeresse a szabadkai és bácsi kolostorokat, jelentést küldve mindennapjaikról a provincia vezetésének. Horthy Miklós kecskeméti látogatásakor a kormányzónak személyesen számol be a kínai misszió helyzetéről, akitől 1942-ben nemzetvédelmi keresztet kap, melyet Zadravec István ny. tábori püspök ad át neki.

A következő, A menekülők menedéke címet viselő fejezet foglalkozik a menekültek segítségével. Ahogy a szerző fogalmaz: „1944. március 19-én a német csapatok megszállják Magyarországot, Bernát atya sorsa innentől kezdve – egészen élete végéig –, egyé válik népe szenvedésével. [...] Kecskeméten [...] a magyar honvédek kénytelenek voltak kaszármájába zárva nézni, mint szállja meg a német haderő a várost. Mindenki el van készülve, hogy most már mi sem kerülhetjük el az angol-szász repülőmadások pusztító tűzét” – írja a rendház historia domusában. Majd a következő oldalon: „Április 1-jén jelent meg a zsidórendelet. [...] Házfőnök atyát is megtámadták az egyháztanácsban, mert még nem mondott fel minden zsidó üzletbérletnek [...], nem hajlandó felmondani, míg csak határozott kormányrendelet el nem veszi tőlük az üzleteket. [...] A német Gestapo április 18-án elvitte Székely Sándor gyógyszerészt is [...]; házfőnök atya hiába járt utána Szabadkán és Baján, nem sikerült kiszabadítani [...]; május végén az összes zsidókat gettóba zárták [...]; a városi téglagyárba internálták, és innen szállították őket ki Németországba. Ez a sok ártatlan könny és vér, bosszúért kiált az égre, – vajon kik fognak ezért fizetni?”

És a folytatás: „Egy év múlva ő fizetett mindezért, amikor az újjáalakuló karhatalom túlkapásai kapcsán felemelte szavát: antiszemitizmussal vádolták meg, mely vádat 1948-ban és 1950-es perében is felújították.” Ezután a szerző néhány vallomást idéz, például magáét Bernát atyáét az 1950-es perében: „Meggyőződésem szerint, papi mivoltomhoz híven, és lelkiismereti kötelességemnek megfelelően jártam el akkor, amikor az üldözések idején a származásuk miatt halálra szánt szerencsétlen ártatlanok százain segítettem.

1101		Számú 432																												
1	NEVE: P. Károlyi Bernát Krausz Álneve: _____ Igazolt állampolgársága: magyar																													
2	A házi törvényszék ^{fogház} ország börtönlátogatásból ^{16.123 1950.} magyar állampolgárságából ^{1950. június}																													
3	Apja neve: + Ádám Anyja neve: + lakhelye: _____ lakhelye: _____																													
4	<table border="1" style="width: 100%;"> <tr> <th colspan="4">SZEMÉLYLEÍRÁS</th> </tr> <tr> <td>Magassága</td> <td>164 cm.</td> <td>Arc-színe</td> <td>eg.</td> </tr> <tr> <td>Mellkas bőség</td> <td>cm.</td> <td>Haja</td> <td>ősz</td> </tr> <tr> <td>Vércsoportja</td> <td></td> <td>Homloka</td> <td>magas</td> </tr> <tr> <td>Testalkata</td> <td>rendes</td> <td>Szemöldöke</td> <td>szőke</td> </tr> <tr> <td>Arca</td> <td>ovál</td> <td>Szeme</td> <td>kék</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td>Álla</td> <td>szőke</td> </tr> </table>		SZEMÉLYLEÍRÁS				Magassága	164 cm.	Arc-színe	eg.	Mellkas bőség	cm.	Haja	ősz	Vércsoportja		Homloka	magas	Testalkata	rendes	Szemöldöke	szőke	Arca	ovál	Szeme	kék			Álla	szőke
SZEMÉLYLEÍRÁS																														
Magassága	164 cm.	Arc-színe	eg.																											
Mellkas bőség	cm.	Haja	ősz																											
Vércsoportja		Homloka	magas																											
Testalkata	rendes	Szemöldöke	szőke																											
Arca	ovál	Szeme	kék																											
		Álla	szőke																											
5	Származása: kisparaszt / <i>Házfőnök P. 1945-1948</i> Születési helye: Almáskamarás megye Születési ideje: 1892 év június hó Utolsó lakhelye: Pest megye Budapest város																													

Károlyi Bernát börtönkártyája

Kötelességemet teljesítettem, amikor mint kecskeméti rendfőnök személyesen rejtettem el és élelmeztem az üldözötteknek egészen enormis tömegét, és pedig testi épségem és szabadságom állandó kockázatásával. Csupán példaként említem meg, hogy több, egészen nehéz helyzetben lévő üldözöttet magam, személyesen kísértem el Budapestről Kecskemétre, nem egy esetben oly módon, hogy rendünk csuhájába öltöttem, pártfogoltam.”

A szovjet csapatok október 10-én érték el Kecskemétet. „A németek, hanyatt-homlok menekültek. Az állomás teli volt lőszerszállító vonatokkal, a támadás következtében tűz keletkezett. Házfőnök atya miután meggyónította a támadást visszaverő huszárak sebesültjeit, ellátogatott a Jópásztor zárdába, utánanézni, hogy vannak. Akkor vette

észre a [pályaudvar] tűzet, és sikerült azt a nővérek és növendékek segítségével lokalizálni – ellenkező esetben felrobbant volna a fél város. A városházáról mindenki elment, úgyhogy a házfőnök atya volt kénytelen egy polgárőrséget szervezni és azzal a rendet fenntartani. [...] Hónapokon át a kolostor szálloda volt, vonat Kecskemétről indult, így ide mindenki kocsin vagy gyalog érkezett, és itt várta be a bizonytalan vonatindulást. Volt nap, hogy 20-30 átutazó is kért éjjeli szállást, egy tál melegételt. Az egész környéken híre volt ennek.”

Október 23-án az új kormány elrendelte Kecskemét 24 óra alatt történő teljes kiürítését. 27-én P. Bernát előljárójának a következő sorokat írja: „Álljuk a harcot, – kolostorunk tele van menekültekkel, különben a város üres –, egy halott város. Az

Fogyatkozás:

III/2

12.

Braun Anna

Szakálla

Különös ismertető jelei:

19. nap

II. Pasaréti út 137 sz.

irgalmassági szeretet szolgálatában állunk, – népünk egyedül bennünk bíz, – nem is engedtek volna el. Imát és áldást kérünk. [...] Egész nap talpon vagyunk, járjuk az elnéptelenedett utcákat, hogy az öregeket és a tehetetlen betegeket összeszedjük. Az elmenekült és kirabolt kórházat újból rendbehoztuk, most már kórházigazgató is lettem, két angolkisasszony, két korda-nővér és tíz jópásztor nővér segít ebben [...], a nép végtelenül boldog, hogy mi itt maradtunk és mindenben istápoljuk. Kolostorunk igazi asylum. Vannak itt újvidékiek, bácskaiak, tiszántúliak.”

Bernát atya és társai áldozatosságát 1945-ben a város polgármestere is elismerte: „Kórházunk a nehéz időkben olyan otthonra talált a Rendnél, amellyel százak életét mentettük meg, és százak

szenvedését enyhítettük. Közegészségügyünk szempontjából maradandó értékű volt ez a szolgálat, amely méltó volt a Rend hagyományaihoz, nemes, emberbaráti törekvéseihez.”

P. Bernát 1945 júniusától az újonnan fogházba zártak lelkipásztori segítségére sietett. Négy alkalommal tartott körökben szentmisét. És amiképpen felemelte szavát a zsidóüldözések idején, úgy ezúttal is tiltakozott a kegyetlenségek ellen; a szerző erről is közöl tartalmas forrást.

Július végétől kezdetét vette Bernát atya kilenc éven át tartó meghurcoltatása. A fogházban mondott prédikációit politikai nyomozók figyelték, Kálmán Peregrin idéz az egyik jegyzőkönyvből is, melyben M. M. a következőket emeli ki prédikációjából: „Testvéreim, a múltban ugyanezen a helyen emeltem fel szavamat zsidó testvéreink elhurcolása ellen, azt sem helyesletem. Ugyanúgy felemelem szavamat a mostani rendszer ellen is.”

Bernát atyát július 26-án letartóztatták, 12 napig fogva tartották, majd szabadon engedték. Amint a dolgozatból kiderül, 1945 szeptemberétől kezdődően további zaklatásoknak volt kitéve, menekülnie kellett a városból, amikor pedig visszatért, ismét letartóztatták, és csak a belügyi államtitkár közbenjárása mentette meg.

A szerző idézi a fogház rabjainak Mindszenty József primáshoz intézett sorait, melyekben kéri P. Bernát szolgálatát: „kérjük Eminenciádat, hogy Károlyi Bernát kecskeméti ferencrendi atyát kapjuk vissza lelkészünknek, aki mindig tántoríthatatlan bátorsággal és együttérzéssel állott vigaszunkra kétségbeejtő helyzetünkben.”

Közben a Kiszgazda Párt a november 4-i választásokra P. Bernátot jelölte kecskeméti képviselőnek. Kecskeméten a Kiszgazda Párt a szavazatok 73%-át nyerte el, mivel azonban a Pest megyei listán Károlyi Bernát csak a 35. helyen szerepelt, nem jutott mandátumhoz.

P. Bernát 1946 nagyhetére még hazatérhetett a rendházba, ő vezette a húsvéti szertartásokat, de már csomagolt, mert az internálást és az országos körözési parancs visszavonását csak így tudták megakadályozni.

Amint Peregrin atya írja, az 1947-es választásokon Páter Bernát a Demokrata Néppárt képviselőjeként indult, ekkor a választási gyűlés idejére ismét visszatérhetett szeretett városába. Barankovits István beszámolója szerint Kecskeméten „órakkal a választási gyűlés után [...] éjfél felé [...]

még sok ezer ember éljenzett és ünnepelte Bernátot a kecskeméti rendház előtt”. Ekkor azonban előjárói már nem engedélyezték, hogy a képviselőiséget elfogadjá, a választásokon is csak azért indult, hogy ezzel segítse a Demokrata Néppártot.

1948-ban újabb pert indítottak ellene, immáron Budapesten. A vád egy 1946-ban elhangzott lajosmizsei beszéde nyomán született.

1949. november 28-án az utcán tartóztatták le. 1950. március 3-án 15 év fegyházra ítélték. A dolgozatban olvashatunk a fegyházban eltöltött éveiről is Nyugatra távozott rabtársaitól: „Az isteni kegyelmek csodálatos áradását éreztem tizenegy és félévi börtönéletem alatt, aminek az egyik legszebb és legmelegebb időszaka volt, amikor Atyussal kerültem össze. Akkor már beteg volt. De úgy viselte a fájdalmat, mint a legtermészetesebb dolgot a világon, és sohasem panaszkodott. Még mielőtt egy zárkába kerültünk volna, már ismertük egymást. Károlyi Bernát fogalom volt a rabok között, és ahol rettenthetetlen kis alakja feltűnt, sereglettek köré az emberek. Szerették, mert jóságos tekintete vigasztaló volt és szavai gyógyítottak. [...] Atyus reggelenként szentbeszédet mondott, majd én mondtam el valami regényt vagy elbeszélést, és szinte repült az idő. [...] Atyus betegsége itt már erősen éreztető volt. Nem tudta, mi baja van. Erős, szúró fájdalmak voltak a bal tüdejében. [...] Atyus akkor már csak 34 kiló volt, de rendíthetetlen lelke ott izzott a szemében, és olyan életakarat sugárzott ki belőle, hogy az orvos – kívánságára – megkockáztatta a műtétet. A műtét sikerült. Atyust visszahozták a kórházból, de néhány óra múlva elvérzett. Lehet, hogy a szíve mondta fel a szolgálatot, de törekény kicsi teste már nem bírta el a hallatlan megpróbáltatást. Csendesesen ment el, békében, ahogy a szerzetesnek illik, aki örökké az Úr szolgálatában állott.”

1954 telén a börtönorvos Bernát atya rákos daganata miatt kérte kiszállítását a városmajori kórházba. Halála 1954. március 2-án következett be, sírját 2001-ben sikerült megtalálni a 301-es parcellában.

A főszöveg végén Barankovits Istvántól közölt idézet méltó lezárása a műnek: „Bernátban megtestesült a franciskánus szellem, mely nagy dolgokat hősi gesztusok nélkül cselekszik, s a jót – még ha halálos veszéllyel jár is – olyan egyszerűséggel teszi, mintha egy karéj kenyeret szelne a szegényeknek.”

Pallagi Mária

A LEGISMERTEBB MAGYAR SZÍNÉSZDINASZTIA ALA

Lotabár Endre feleségével, Török Máriával és fiával, az idősebb Kálmánnal

AR PÍTÓJA

150 éve, 1873. július 10-én hunyt el id. Latabár Endre színész, színigazgató, zeneszerző, színpadi fordító, a legnevesebb magyar színészdinasztia első tagja.

1811 novemberében Kiskunhalason született. Nemesi családból származott, apja városi tanácsnok, földbirtokos és többszörös háztulajdonos volt. Szülei ügyvédi pályára szánták, ezért a középiskolát és a jogot a debreceni református kollégiumban végezte. A harmadik jogi év közepén, 1831-ben azonban összekülönbözött apjával, és 1832-ben az éppen Debrecenben működő Kilenyi Dávid színtársulatához állt be.

Később a kassai színházhoz szerződött másodtenoristának, egy kisebb szerepben – az udvarnokot játszotta – ő is részese volt Katona József Bánk bán című drámája ősbemutatójának. 1838-ban Kolozsvár-ra ment, ahol a közönség kedvence lett. 1842-ben a Nemzeti Színházhoz beadott pályázata nem sikerült, így saját társulatot hozott létre, amit több mint 30 évig irányított. Fontos szerepet játszott a vidéki színészet újjászervezésében és továbbélésében. 1850-től többször játszott Kecskeméten. 1854-ben felavatta társulatával a szabadkai, 1857-ben a miskolci színházat, ahol kisebb-nagyobb kihagyásokkal 1861-ig működött. Ezután még Győrött és Szegeden is sikereket ért el.

1864-ben ismét Kecskeméten játszott társulatával, többek között Katona József Bánk bánját is színre vitték. A híres városban operaelőadásokat is tartott. Fontos színházi szerepét a Fővárosi Lapok ekként összegezte: „*Latabár Endre színigazgató tegnap utazott át fővárosunkon. B. Füredről Kecskemétre ment, hol társulata a közönség általános tetszése közt tartja előadásait. Különösen dicsérik az operette előadásokat, s bennök Hirtling Marit, Timárt, kik a nemzeti színháznál is szerződésre vannak kijelölve. Latabárról a napokban azt hírlé egy lap, hogy a budai népszínház igazgatóságaért folyamodott.*

Latabár Endre mellszobra a Miskolci Nemzeti Színház udvarán

Ennek azonban semmi alapja nincs. Ő tovább is a vidéken akar maradni, hol sokkal nagyobb szükség van oly életrevaló igazgatókra, a minő Latabár.”

Mint színidirektor Latabár Endre igen ügyes kezűnek bizonyult, bár – a régi feljegyzések szerint – a közönséggel szemben nem volt udvarias, kurtán bánt el minden-

kivel. Jó előadásokat tartott, de ha a nézők nem jöttek rá, akkor felpakolt és tovább ment. Mindig a legjobb társulatáról volt híres, melynek tagjai között volt Paulay Ede, Benedek József, Szathmáry Árpád, Szentgyörgyi István, Lászy Vilmos, Bercsenyi Béla, Bokor József, Horváth Vince, Krasznay Mihály, Újházi Ede, Halmi Ferenc,

Latabár Endre

Együd István, a két Mátray-nővér: Laura és Mari, Mándoky Béla, Zajonghy Elemér, Szabó Bandi stb.

Erélyes igazgatóként kiválóan értett a zenéhez, maga is sok zeneszámot szerzett és számos operát és operettet ültetett át magyarra. Déryné így méltatta: „Nem éppen mint színészt említtem őt nagynak, ámbár játszott is és semmit el nem rontott. De voltak Latabárnak nagy érdemei a zenészet terén. Kilényi sokat tett az opera fönntartására. De mi lett volna Kilényi társulatából is, ha Latabár Endre nincs. Azon időben, midőn Latabár föllépett, mint

már nagy, értelmes muzsikai tehetség, minden kisebb és nagyobb város mind éneket akart hallani. Ugyan honnan termett volna elő az ismeret, zene-értelmesség, ha Latabár nincs? Nem elég, ha csak muzsikai értelmességét említem, de igazán csakis ő tudott a »fábó!« hangot facsarni. Azt szokták mondani: vizet, de én azt mondom: hangot. Mert Latabár csupa tűz volt, ha tanított. És meg is teremtette vidéken az operát...”

1865 és 1873 között Kassán volt igazgató, ő maga azonban ezekben az években már csak néhány kedélyes apaszerepben

lépett fel. 1870-ben az első országos színészkongresszuson az ott létrehozott „színészkebelzet” igazgatósága tagjává választották. Ez a fontos vezető pozíció egyben elismerés is volt a több évtizedes fáradhatatlan művészi-szervezői teljesítményéért, amit a magyar színjátszás szolgálatában tett.

1873. május elsején vonult nyugalomba. Miskolci tanyáján kívánt csendben élni, de a nyári időben a városon végigszántó kolerajárvány őt sem kímélte és július 10-én elhunyt. Halálhíreről értesülve a Fővárosi Közlöny így búcsúztatta: „*Latabár Endre tegnapelőtt meghalt Miskolczon. Sokan fogják fájlalni a becsületes férfit elhunytát, ki színigazgatói pályáján a legnehezebb viszonyok között is mindig tiszteletet és elismerést volt képes szerezni a magyar vidéki színészetnek. Ő más körülményektől vált meg, hogy színigazgató lehessen, de kevés pályatársa csüggett annyi odaadással a színészet ügyén, mint ő. Társulata mindig a legjobbak közé tartozott s alig van az ifjabb színészi nemzedéknek oly kiválóbb tagja, a ki nem Latabár társulatában túnt volna fel először. Két év előtt a nyarat a budai szinkörben töltötte társulatával, s akkor osztatlan elismerést keltett maga iránt egy a fővárosi sajtó, mint a színházlátogató közönség körében azon buzgalma által, melyet állásában kifejtett. Sok érzelme volt a közönség igényei iránt, és tudta, minő színpadi újdonságokkal fogja leginkább megnyerni maga iránt a közönség tetszését. Fölötte szorgalmas volt ő mint francia és német vígjátékok és operette-szövegek fordítója is. Kiválóan jellemzi őt, hogy a színpadi kiállításra nagy lelkiismeretességet és gondot fordított. [...] Béke a derék, buzgó férfiú hült tetemeinek.*”

Latabár Endre hamvait Miskolcon, az avasi temetőben levő, már korábban megvásárolt családi sírboltba helyezték, amely ma is a magyar színészek egyik zarándokhelye. A legnevesebb és legnagyobb magyar színészdinasztia alapítójának tehetsége tovább él utódaiban, amelynek napjainkban már a hatodik nemzedéke van színpadon.

Varga Géza

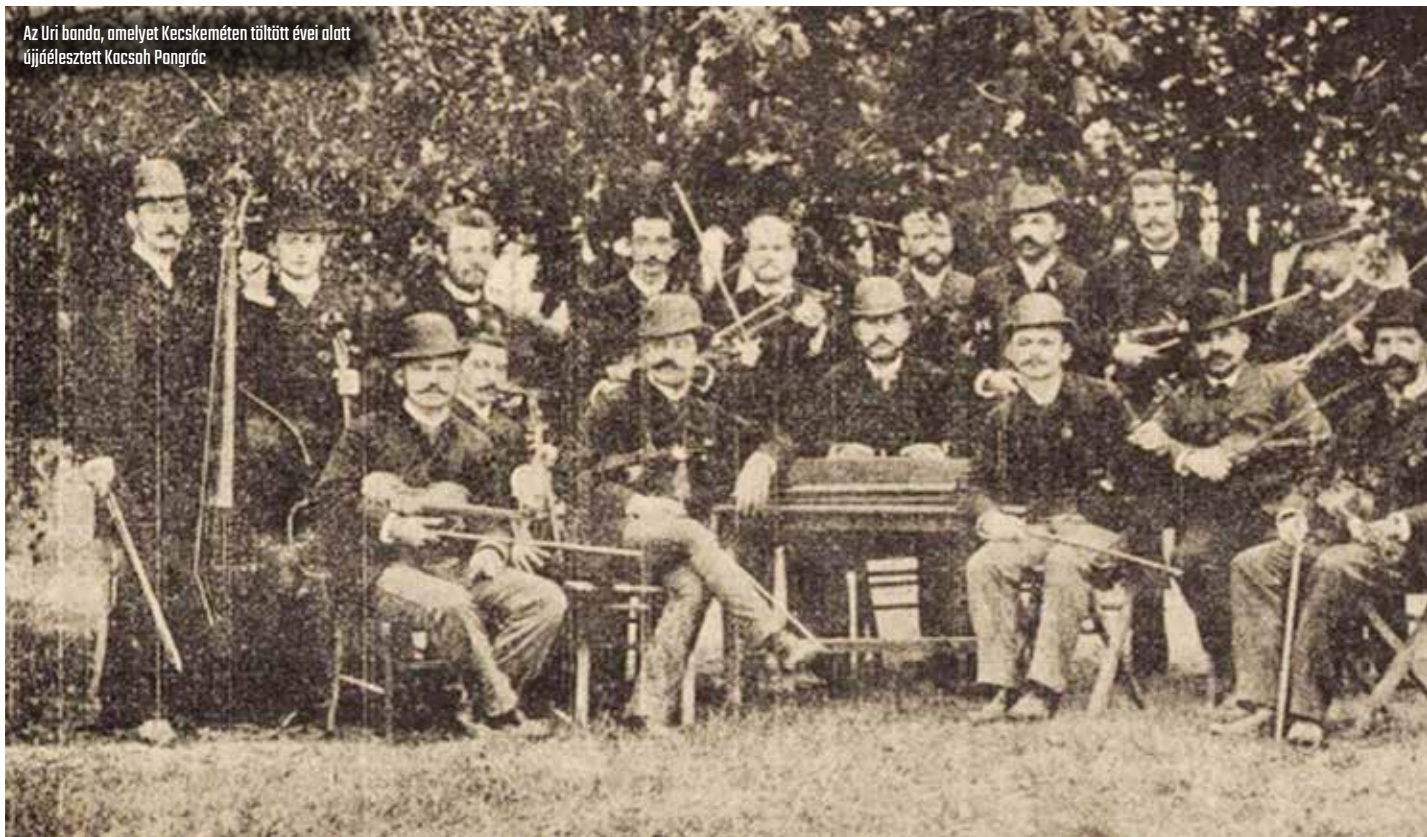
(Források:

*Budapesti Közlöny, 1873 *Film Színház Muzsika, 1970 *Fővárosi Lapok, 1864 *Magyar Nemzet, 1987 *Magyar Színművészeti Lexikon *Molnár Gál Páter: A Latabárok *OSZK Színház történeti Tár *Pécsi Szemle, 2000 *Színház, 1973)

Lotabár Endre énekes színész, színiigazgató, fordító az 1860-as években (Fotó: Lengyel – OSZK Színháztörténeti Tár)

Az Uri banda, amelyet Kecskeméten töltött évei alatt
újraélesztett Kacsóh Pongrác

„BEIRTAM LELKEMBE KECSKEMÉT

Kacsóh Pongrác, a főreáliskola tudós

150 éve, 1873. december 15-én született és egy nappal 50. születésnapja után, 1923. december 16-án hunyt el Kacsóh Pongrác zeneszerző, zenepedagógus. Kisebbségi darabokat már diákkorában is komponált, míg legsikeresebb művét, a János vitézt 1904-ben mutatta be a Király Színház. 1909 májusa és 1912 januárja között a kecskeméti főreáliskola igazgatója volt.

Kacsóh Pongrác székely eredetű, régi magyar nemesi családból származott, felmenői között várispánok és más előkelő tisztviselők voltak. Édesapja, Kacsóh Lajos jogi hivatást választott, a jogot Kecskeméten végezte, a híres városbeliek lebilincselő modorú, kedves, megnyerő jogásként ismerték meg. Az 1870-es években Budapesten élt a család, a kis Pongrác ott látta meg a napvilágot, ott járta ki a református főgimnázium első három osztályát. Ekkor apját, a Magyar Államvasutak főtisztviselőjét Kolozsvárra helyezték, így egészen egyetemi tanulmányai befejezéséig élete az erdélyi városban zajlott. Szervezőkészsége már középiskolás korában megmutatkozott: a református líceumban a diákokból

zenekart toborozott, azt több alkalommal maga vezényelte.

Később a kincses város egyetemén matematika és fizika szakon tanult tovább. Bölcsészdoktori oklevelét a természettudományi szakon summa cum laude minősítéssel szerezte meg 1896-ban, míg tanári diplomáját 1897-ben vette át. Ezt követően Budapesten, a VIII. kerületi állami főgimnáziumban tanított. Ezzel párhuzamosan zeneszerzési tanulmányokat folytatott Herzfeld Viktor zeneakadémiai tanárnál. Első dalai népies hangvételben születtek. A matematika mellett zenetani írásban is kezdett a Málnai-féle leánynevelő intézetben, egy itteni előadás, a növendékeknek írt Cspikerozsza keltette fel Bakonyi

Károly érdeklődését, aki bemutatta őt Beöthy László színikazgatónak. Ebből a találkozásból született a János vitéz. Kacsóh Pongrác a munkát öt hónap alatt végezte el, a daljátékot 1904. november 18-án mutatta be a Király Színház. A darab óriási sikert aratott, az Ország-Világ november 27-i számában a képes hetilap kritikusa így számolt be az előadásról: *„Főnnállása óta a Király színháznak olyan hangos estéje nem volt, mint nov. 18-án. És a mit e nagyszerű, forró sikerben legelső helyen tartunk megemlítőnk: egy lelkében, levegőjében, dalos szava minden lendülésében magyar darabbal aratta azt. Főlismerete a portékája becességét és úgy hozta a közönség elé, művészi erőinek, a kiosztásnak és a kiállításnak olyan fényességével, a melyt Budapesten magyar operett előadásán még nem láttunk és aratott vele olyan diadalt, a mely minden valószínűség szerint új rekordot csinál a magyar operett sikerében. [...] János vitézt Fedák Sári*

VÁROSÁT” igazgatója

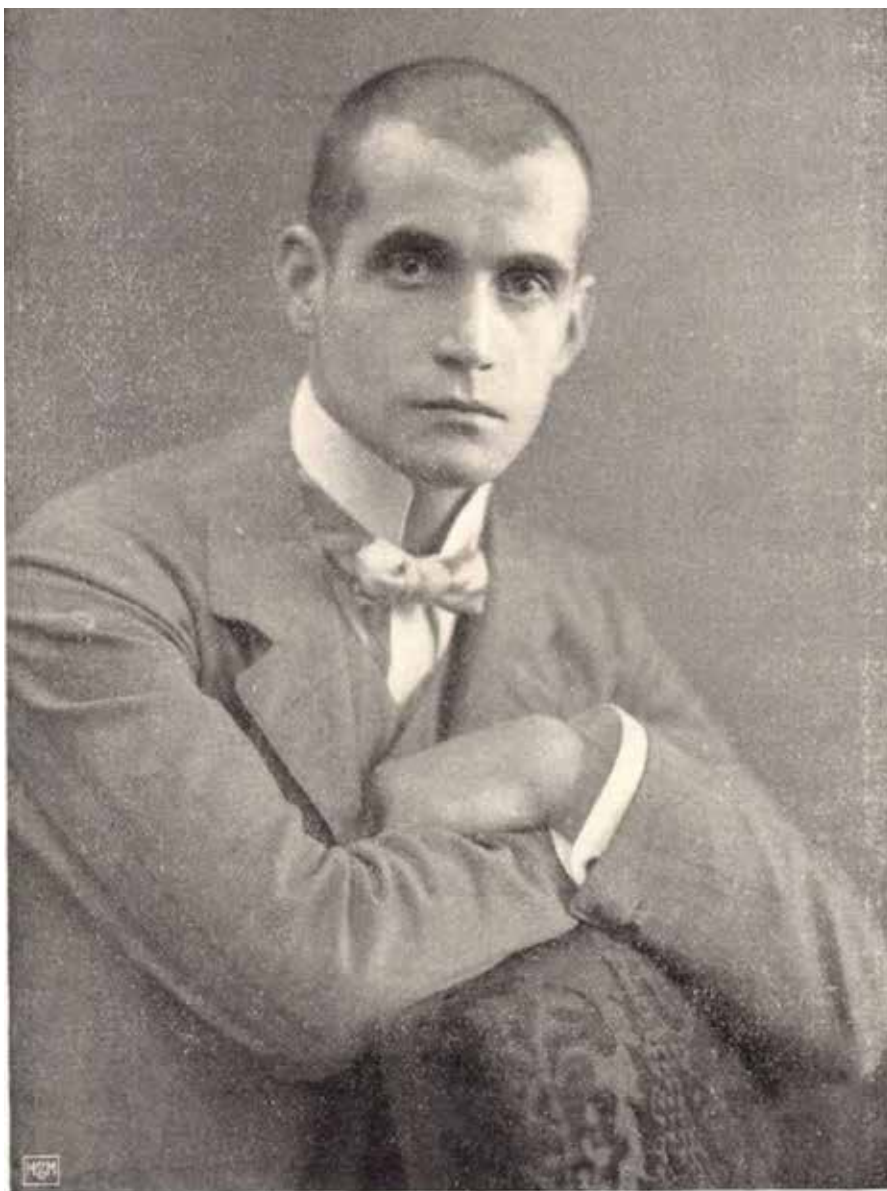
játszotta. Mikor a színre lépett, kivarrott zöld szűrben, rámás csizmában, sallangos dohányzacskóval az oldalán, árvalányhajás kalappal a fején, karikással a kezében, egy szempillantás alatt övé lett a közönség lelke és az is maradt végig. Bűbájosán szép belépődálát már meg kellett ismételnie és ez a dicsőség kijutott minden számának később is.”

A darab 600. előadása kapcsán Fedák Sári így vallott: „Nem lehet azt se elképzelni, se leírni, mit érez egy színész – egy magyar színész – mikor reggel felébred és a szíve fent kezd lüktetni a nyakánál, melegen, édesen, boldogan, szinte szerelmesen arra a legelső gondolatára, hogy: ma van a János vitéz 600-ik előadása! Ez olyan szép, hogy már majdnem tulvilági. És azért olyan szép, mert olyan vég nélkül szomorú. Aligha fog még egyszer ismétlődni. Mennyi minden történt ez alatt a 600 előadás alatt! Mennyi bánat, keserűség, öröm, reménység, akarat, munka,

gonoszság, ragyogó fellobbanás, keserves könnyek! – és mindebből megmaradt az a kis rongyos, tépett lobogó. De háromszinű lobogó és akármilyen tépett, úgy világít, mint egy vakító napsugár.”

Kacsoh Pongrác 1909 májusától a kecskeméti főreáliskola igazgatója lett. Az intézmény a pár hónappal korábban elhunyt „boldog emlékü” Hanusz István megüresedett igazgatói székébe keresett utódot, ez állásra a Vallás- és Közoktatásügyi M. Kir. Minisztérium öt szemelte ki. Fogadta-

tását az iskola értesítőjében így írták le: „A főreáliskola, melynek élére a minisztérium bölcs kiválasztással leküldötte, páratlanul jószágos fejét gyászolta még s félve nézett, nézhetett is az elérkezendő utód elé. Aggódása helyébe, mindjárt a bemutatkozás első pillanatától fogva, a rajongás lépett. Fiatal igazgatójában a komoly tudós típusát ismerte meg, akinek feltétlen tekintélye előtt szívesen meghódolhatott minden tanár, aki a maga hivatalos dolgát komolyan fogta fel és komolyan végezte el. Egyenesebb

Kacsoh Pongrác

lelkű főnöké, pártatlanabb és objektivebb vezetője, elfogulatlanabb megítélője az iskolai munkának, végezte légyen tanár vagy tanuló, egy iskolának se volt.”

1912 januárjáig irányította a főreáliskola munkáját. Mint igazgató Kecskemét legelső polgáraihoz tartozott. Sohasem utasították el, amikor valamelyik egyesületben, a kaszinóban vagy egy jótékonyági rendezvényen, amelyeket ő szervezett meg, felkért valakit kamaramuzsikálásra. Jelentős szerepet vállalt az 1909-ben megrendezett kecskeméti országos dalos ünnepen; újjáélesztette az Uri bandát, énekkart szervezett, vezényelt. Támogatta a zeneiskola működését, a polgári nevelést. Az Iparosotthon nagytermében Szabad Lyceum címmel zenetörténeti előadás-sorozatot szervezett. Az 1911–12-es tanévben megtartott, saját zongorajátékával illusztrált hat előadásra hivatkozott Bartók Béla 1913-as első kecskeméti fellépésének kritikájában a Kecskeméti Lapok tudósítója: „Bartók Bélát nagyon jó ismerősünné tette már előzőleg Kacsóh Pongrác. A közönségben bizonyára nagyon sokan voltak, akiknek még eleven emlékezetükben volt az a lelkes interpretáció, amellyel annak idején Kacsóh a Bartók zeneköltői művészetét itt magyarázta, s benne és általa az új zeneköltészet érdekében valóságos apostoli munkát végzett. Azoknak a tanulságos előadásoknak ma vettük igazi hasznát a Bartók bemutatko-

Fedák Sári Kukorica Jancsiként és Medgyaszay Vilma Iluszként Kacsóh Pongrác János vitéz című daljátékában
(Fotó: Strelisky Sándor, 1904, Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet)

zásakor és hálásan kell megemlékeznünk arról, hogy azok nélkül ma nem talált volna a kiváló szerző olyan megértő közönségre, aki egészen új, de csodálatos szép dolgokat mutatott be közönségünknek.”

1912. január 19-én ünnepi búcsúvacsorát rendeztek a tiszteletére. A Beretvásbán megtartott eseményről elragadtatva számolt be másnap a Kecskeméti Lapok: „Ama bizonyos legöregebb kecskemétiük sem tudnak visszaemlékezni még egy olyan

alkalomra, ha csak a politika nem hozta őket össze, amelyen Kecskemét város egész társadalmi és szellemi előkelősége olyan teljes számban gyülekezett volna össze, mint tegnap Kacsóh Pongrác tiszteletére. A város társadalmi a legnagyobb tisztességet nyújtotta át Kacsóhnak, amellyel polgárok polgártársukat megtisztelhetik; de megtisztelte önmagát is, amikor ilyen gyönyörű méreteket, ilyen ünnepi hangulatban, ilyen méltó keretben rótta le a hódolatnak azt az adóját, amellyel a kivételes lángelméknek mindenki tartozik.”

Az ünnepségen Kada Elek is felszólalt. Kecskemét polgármestere a városból távozó kiválóságot így méltatta: „Kacsóh Pongrác barátom [...] zsenialitása, enciklopédikus tudásköre oly magas fokon áll, hogy nemcsak én, de Kecskemét egész társadalmi nemcsak a művész és író, de a nagy tudású férfiút tisztelte ő benne, ki tudományát nem rejtette véka alá, hanem szorgalmasan igyekezett a nagyközönségbe átplántálni. [...] Arra kérek végül, hogy emlékezz vissza mindannyiunkra jól és jusson eszedbe, hogy mi nemcsak a »János vitéz« elsőrangú írójától, de igazi jóbaráunktól búcsúzunk el.”

Az ünnepségen utolsóként szót kapott Kacsóh Pongrác is, ám ő nem egy szokásos búcsúbeszédet mondott, hanem a saját versét olvasta fel: „Mindenki álmélkodva hallgatta végig a pompásan gördülő, őszinte érzéstől áthatott és költő, lendülettel megírt búcsú költeményt, amelyben Kacsóh sokoldalú tehetségének még egy utolsó új oldalát mutatta be.”

Kacsóh Pongrác otthonában, a zongorájánál ülve, „A harang” zenéjét írja, mellette a kislánya

Fedák Sári mint János vitéz Kadosh Pongrácz azonos című daljátékában
(Fotó: Strelisky Sándor, 1904, Országos Színház-történeti Múzeum és Intézet)

Kecskemétről való távozása után ismét Budapesten élt. Zeneügyi szakelőadóként dolgozott: szervezte a főváros iskoláiban a zeneoktatást, oktatott a középiskolai énektanárok képesítő tanfolyamán, tan- és módszertani könyveket írt, valamint megszervezte a Székesfővárosi Énekkart. Kiváló szervezőképességét mutatja, hogy az Országos Dalosszövetség igazgatójának és az Országos Zenészsövetség elnökének is kinevezték. A világháború kitörésekor mint tartalékos tiszt azonnal jelentkezett katonai szolgálatra. Ebben az időben katonadalokat írt. A háború és mindaz, ami utána következett megviselte a szervezetét, különösen az idegrendszerét. 1923. december 16-án hunyt el. Emlékét a híres város több módon is őrzi. Egykori kecskeméti otthonának falán emléktáblát helyeztek el, mellszobra a vasútkertben látható, míg a városi legenda szerint Telcs Ede róla mintázta a Kossuth-szobor mellékalakját.

Varga Géza

(Források: * A Kecskeméti Magyar Királyi Állami Főreáliskola 1911–12. évi értesítője *Az Ujság, 1921 *Kecskeméti Lapok, 1912; 1913 *Kecskeméti Nagy Képes Naptár, 1890 *Literatura. Beszámoló a szellemi életéről, 1929 *Ország-Világ, 1904 *Tolnai Világlapja, 1904 *Vasárnapi Ujság, 1904)

1910. január 6.
Kadosh Pongrácz úr.
Budapest.
Nagyon Tisztelt úr!
Kedves Barátom!
Még mindig felméltem a
nagy szeretetű, hogy
először is, hogy a
nagy Pált, hát az
ben a Zeneiskolában.
amikor megírtam a
recepteket, lehetetlen
komponálni, hogy
a pedagógusok
mindenképpen
megvárakoznak, hiszen
Kadosh néni, a
nagy komor, aki.

Amire adhatom azt
meg is csinálom.
Mert én jó
dolgotokhoz
Kadosh Pongrácz úr
Kadosh Pongrácz úr

Kadosh Pongrácz 1910. január 6-án kelt levele, melyben azt javasolta Kados Elek polgármesternek, hogy M. Badon Pált nevezze ki a Városi Zeneiskola élére

Sors apám így szólott: Állj meg csak egy szóra!
Nem volna-e kedved egy kis nyugovóra?
Megpihenni szépen, álmodozni egyet,
Magyar fák tövében, jó magyar bor mellett?
Dolgoztál eleget, megvittad a harcod,
Forgattad a pennád, pengetted a lantod,
Bőkezű úr vagyok, jutalmazlak érte.
Menj fiam pihenni: Menj el Kecskemétre!
Nem kérttem magam: Magyar fák tövében
Jó magyar bor mellett megpihentem szépen,
Felnéztem az égre: Nagy, kék, magyar ég volt,
Nem kicsi, nem füstös, mint a pesti égbolt.
Bementem hozzátok: Tárt karral vártatok,
„Hozott Isten!” Szólt mosolygó ajkatok;
Biztatón marasztott szép asszonyok szeme:
„Legyen itthon nálunk! Ismerős a neve!”
De jó volt pihenni. Elfeledni küzdést,
Apró szűrást, hántást, ami bár nem üt rést
Az embernek szívében, de lassan megőrli
S ifjúsága hamvát apránként letörli.
Annyi szeretetnek virága hullott rám,
Hogy ha én most mindazt leróni akarnám,
Egy életen által kész se lennék véle,
Jutna bár részemül Mathuzsálem éve.
Betöltötte szívem barátság, megértés
Meg nem érdemelt bók, biztató köszöntés,
Köztetek újra ifiúvá lettem..
Mióta búcsúzó – már is öregedtem.
Búcsúzó – mert Sors úr rám parancsolt kurtán:
„Szedd össze a batyud – indulunk fiúkám!
Sok dolog vár még rád – nagy útat kell tenni,
Amig eljutsz oda – ahol nem fáj semmi.”
Búcsúzó tőletek – én édes véreim!
Hogy ha sirni tudnék – ontanám könnyeim,
Ha poéta volnék – verset írnék szépet,
Dárius ha volnék – kincsem adnám néktek!
Nem adhatok én mást, csak az örök hálát,
Beirtam lelkembe Kecskemét városát,
Számon kell tartanom: Itt marad a szívem –
– Ne felejtetek el! Áldjon meg az Isten!

(Kadosh Pongrácz költeménye, amelyet
búcsúbeszéd helyett mondott el 1912. január 19-én)

MÚLT ÉS JELEN AZ ÉVFORDULÓK TÜKRÉBEN

100 éve, 1923. augusztus 28-án hunyt el Koritsánszky János mezőgazdász, szőlész, tanársegéd, az alföldi homoki szőlőtermesztés egyik úttörője. 1854. december 6-án született. 1880-tól a Földművelésügyi Minisztérium borászati osztályának alkalmazottja, borászati vándortanító volt. 1883-ban Miklós Gyula borászati kormánybiztos őt bízta meg a kecskeméti 200 holdas mintaszőlőtelep megszervezésével, igazgatásával.

60 szőlőfajtaival kezdték a munkát, 1890-ben pedig már 450 fajtát szaporítottak. Ekkor 125 hold anyaiültetvény, valamint gyümölcsös, faiskola és díszfaiskola is volt a Szarkás-Úrihegy közötti homokon. Milliós tételekben állítottak elő és szállítottak szerte az országba és külföldre is sima és gyökeres szőlővesszőket. Koritsánszky János harminc évig állt a Miklóstelep élén.

100 éve, 1923. július 26-án született Tóth István fotóművész. Kezdetben vaskereskedő volt, majd az 1950-es évektől Kecskeméten, a Zöldségtermesztési Kutató Intézetnél dolgozott mint műszaki ügyintéző. Valójában fotózással foglalkozott. 2.237 nemzetközi kiállításon vett részt, 329 nemzetközi díjat nyert. Ötnyelvű fotóalbumot is készített. A Magyar Fotóművészek Szövetségének alapító tagja, hosszú ideig a

Ceglédi Foto Club elnöke volt, de a Bács-Kiskun Megyei Fotótanács titkáráként is tevékenykedett. Számos elismerést, így például 1979-ben Balázs Béla-díjat kapott. 1980-ban az Évszázad Kiváló Fotóművésze kitüntetést vette át New Yorkban. 1986-ban érdemes művész lett, míg 1989-ben a Magyar Köztársaság Képzőművészeti Alapja Nagydíjával ismerték el munkásságát. 2016-ban hunyt el.

100 éve, 1923. augusztus 27-én született Fejszcs Tóth Pál hírlapíró, író, költő, a Petőfi Népe nyugalmazott főszerkesztő-helyettese. Iskoláit Nagykovácsán és Budapesten végezte. Tagja volt a fiatal írók munkaközösségének. Újságíróként megyei lapoknál dolgozott Pest és Szolnok megyében, majd 25 éven át a Petőfi Népe szerkesztőségének munkatársa volt, ahonnan 1983-ban, a lap főszer-

kesztő-helyetteseként ment nyugdíjba. Versei, novellái folyóiratokban, antológiákban, napi és hetilapokban jelentek meg. Simon István főszerkesztősége idején a Kortárs is közölt közülük néhányat. 1966. november 4-én rangos kitüntetést kapott: a Munka Érdemrend ezüst fokozatát vehette át a Parlamentben. 2012. október 9-én hunyt el.

100 éve, 1923. november 3-án született Miszory Franciska szakfordító, tolmács. 1966-tól Kecskeméten, a Zöldségtermesztési Kutató Intézetben dolgozott. Komoly humán műveltsége, természettudományos érdeklődése, stabil nyelvismerete szakmája egyik legjobb művelőjévé tette. A kertészeti témában jártas, munkájában precíz és pontos volt, mestere a lényegre törő fordításnak. Az intézetben eltöltött

évtizedek alatt ezernél több dolgozatot ültetett át idegen nyelvre. A magyarrá fordított szakcikkeinek száma ennek többszöröse, a ZKI könyvtárának állományát képezik. Tolmácsként gyakran mutatta be az intézetet, a munkatársakat, kutatási témákat, eredményeiket az odaérkezőknek. 2012. október 21-én hunyt el. Hagyatékából számos tárgy a Kecskeméti Múzeumba került.

25 éve, 1998. december 9-én hunyt el Hetés György színész, szobrász. Budapesten született 1921 júliusában. 1943-ban végezte el az Országos Színészegyesület színiiskoláját. 1945-ben Mátray Károly társulatához, 1946-ban Hódmezővásárhelyre, azután a Művész Színházhoz szerződött, majd a Madách Színház tagja lett. Az 1950-es években Kecskeméten, a Katona József Színházban is játszott, így

például a *Tűzkeresztység* című darabban szép sikert aratott. Később Miskolcon és a fővárosban lépett fel, ahol többek között az Állami Déryné, illetve a Népszínház tagja volt. Amatőr képzőművészként is dolgozott. Szoborkarikatúrákat készített színészekről, domborműveket írókról – azokat formázta meg, akiket nagyon szeretett és tisztelt –, emellett éremkészítéssel is foglalkozott.

150 éve, 1873. december 26-án született Bihari Ákos drámai színész és szavalóművész. A Színiakadémia elvégzése után 1892-ben Leszkay András társulatánál lépett először színpadra. Később Kolozsvárra ment, 1900-ban pedig a Vígszínházhoz szerződött, azután Szegeden játszott. 1905. július 28-tól 1908 tavaszáig a kecskeméti Katona József Színház igazgatója volt. Társulatában több neves

színész, például Parlagi Kornélia, Heltai Jenő, Gabányi László és Vidor Ferike is megfordult. Kada Elek *Helyre asszony* című énekes népszínművét is színpadra vitte. A híros városból Budapestre ment, ahol előbb a Vígszínház, majd a Nemzeti Színház szerződött. Drámai hősök kiváló alakítója volt. Az egykori források szerint szavaló modorban játszotta Bánk bánt, Petur bánt és Cyránót.

JELES MAGYAROK KECSKEMÉTI KÖTŐDÉSEI

170 éve, 1853. július 5-én született Csontváry Kosztka Tivadar festőművész.

1875-ben gyógyszerész oklevelet szerzett, ezután patikusként dolgozott többek között Iglón, Szentesen és Gácson. Csak 41 éves korától tanult rendszeresen festeni: 1894-ben fél évig Münchenben Hollósy Simon növendéke volt, később Karlsruheben, Düsseldorfban és Párizsban képezte tovább magát. Viszonylag

kevés, mintegy száz jelentősebb művet alkotott, köztük a fő művének érzett legnagyobb méretű vásznát, a *Naptemplom Baalbekben*, illetve két legismertebb alkotását, a *Magányos cédrust* és a *Zarándoklás a cédrusfához* címűt. A közönség és a kritika elismerését azonban nem nyerte el, talán épp emiatt festményeinek hányattatott utóélete lett. Műveinek egy részét, a Csontváry által sokra nem tartott és a gácsi gyógyszerertára padlásán hagyott mintegy 25-30 vásznat a patika kecskeméti származású utolsó bérelője, Székely Sándor, amikor visszatért a hírös városba, egész egyszerűen magával vitte. Bár jogilag bizonyára kifogásolható a cselekedete, de a padlásra száműzött képek – így például a Tengerparti sétalovaglás és az Önarckép – így menekültek meg a pusztulástól.

150 éve, 1873. október 6-án született Rózsahegyi Kálmán színész, színészpédagógus.

Pályafutását vidéken kezdte, majd a fővárosban játszott. 1900 és 1935 között a Nemzeti Színház tagja volt. Kecskeméten is fellépett több ízben, mindig „*remek alakítást nyújtott*”, a „*közönség sokat tapsolta*”. A realista színjátszás egyik legjelentősebb képviselőjeként tartják számon, aki nem a szó művésze volt, hanem az

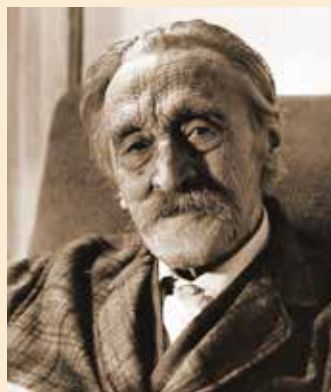
egyszerű, természetes, közvetlen játéké. Számos szerepben aratott sikert, a Bánk bán Tiborca különösen közel állt hozzá. 1960-ban így vallott erről: „*Tiborc egyik legkedvesebb szerepem. A régi Tiborcok sírtak, én az igazam tudatában lázadtam. De a szerep nagymonológját a cenzúra meghúzta. Ekkor aztán nem játszottam el többé. Egy Katona évfordulón, Kecskeméten azonban azt kérte a közönség, játsszam én,... S mondtam, mondtam Katona szavait az író szülővárosában az eredeti teljes szöveggel.*” Feleségével, Hevesi Angélával 1909-ben magán-színiiskolát alapított, melyből számos híres színész került ki, így például a Kecskeméten született Mezei Mária és a hírös városi teátrum örökös tagja, Fekete Tibor is Rózsahegyi Kálmántól tanulta a színészmesterséget.

75 éve, 1948. július 18-án hunyt el Telcs Ede szobrász- és éremművész, a kecskeméti Kossuth-szobor alkotója.

1872. május 12-én született. Előbb Budapesten, az iparrajziskolában, majd Bécsben folytatta tanulmányait. Kezdeti munkái magyar típusú zsánerfigurák, életképek és portrék voltak, elsősorban az építőművészet szabályainak megfelelő műveket, díszítőszobrokat mintáztott nagyobb

középületekre. Később, a 20. század elejétől olyan kiemelkedő alkotások kerültek ki a keze alól, mint a Kallós Edével közösen mintáztott *Vörösmarty-emlékmű*, a *Millenniumi emlékmű* Szent László és III. Károly királyszobra, a Zeneakadémia domborművének gyermekfigurái és Alpár Ignác szobra a Városligetben. Budapesten kívül köztéri szobra áll több más városban, mint például az Erzsébet királyné emlékműve Szabadkán, a Hősi emlékmű Jászkiséren, valamint a Kossuth Lajost ábrázoló szobra Kecskeméten. Ez utóbbi, a Városháza előtt 1906. július elsején felavatott alkotás a hírös város polgárai számára az 1848–49-es forradalom és szabadságharc általános emléke mellett Kossuth 1848. szeptember 25-én, a régi vásártéren elmondott toborzóbeszédét is felidézti.

140 éve, 1883. december 16-án Temesváron született Kós Károly építész, író, grafikus.

Mint az építészeti szecesszió kiemelkedő egyénisége tervező munkájában az erdélyi népművészet és történelmi építészeti emlékek motívumait igyekezett felhasználni. A művésztelep alapítása kapcsán 1909 nyarán, majd októberében is járt Kecskeméten. 1933. december 14-én Tamási

Áronnal együtt ismét ellátogatott a hírös városba. A Katona József Társaság az Erdélyi Szépművés Céh tiszteletére a Városháza dísztermében erdélyi írók estjét tartott. „*Kecskemét kitüntető szeretettel és tisztelettel ünnepelte Erdély reprezentáns íróit*” – adta hírül két nappal később a Kecskeméti Lapok. „*Kós Károly részleteket olvasott fel Az országépítő c. rövidesen megjelenő regényéből, amely István király korát idézi fel művészi megjelenítő erővel, remek stílusban és az akkori idők magyar problémáinak döbbenetes erejű megvilágításával*”. A Kecskeméti Közlöny sem maradt adós a dicsérettel: „*A regény Kós Károly egész lelkivilágának bélyegét viseli magán. Kós Károlyét, aki a művészet valamennyi ágába a magyar nép és a magyarság igazi lelkét vitte bele*”.

Keresse a Kecskeméti Médiacentrum nagy érdeklődéssel kísért helytörténeti kiadványát, a Hírös Históriák magazint!

A HÍRÖS HISTÓRIÁK LAPSZÁMAI MEGVÁSÁROLHATÓK KECSKEMÉTEN:

- a Kecskeméti Médiacentrumban (Szabadság tér 2.)
- a Lira Könyvesboltban (Hornyik J. krt. 2.)

- a Kóborlói Könyvesboltban (Csongrádi u. 1.)
- a Piacsarnokban, a könyvtárúsnál és az újságárúsnál.